د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو
د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولګی

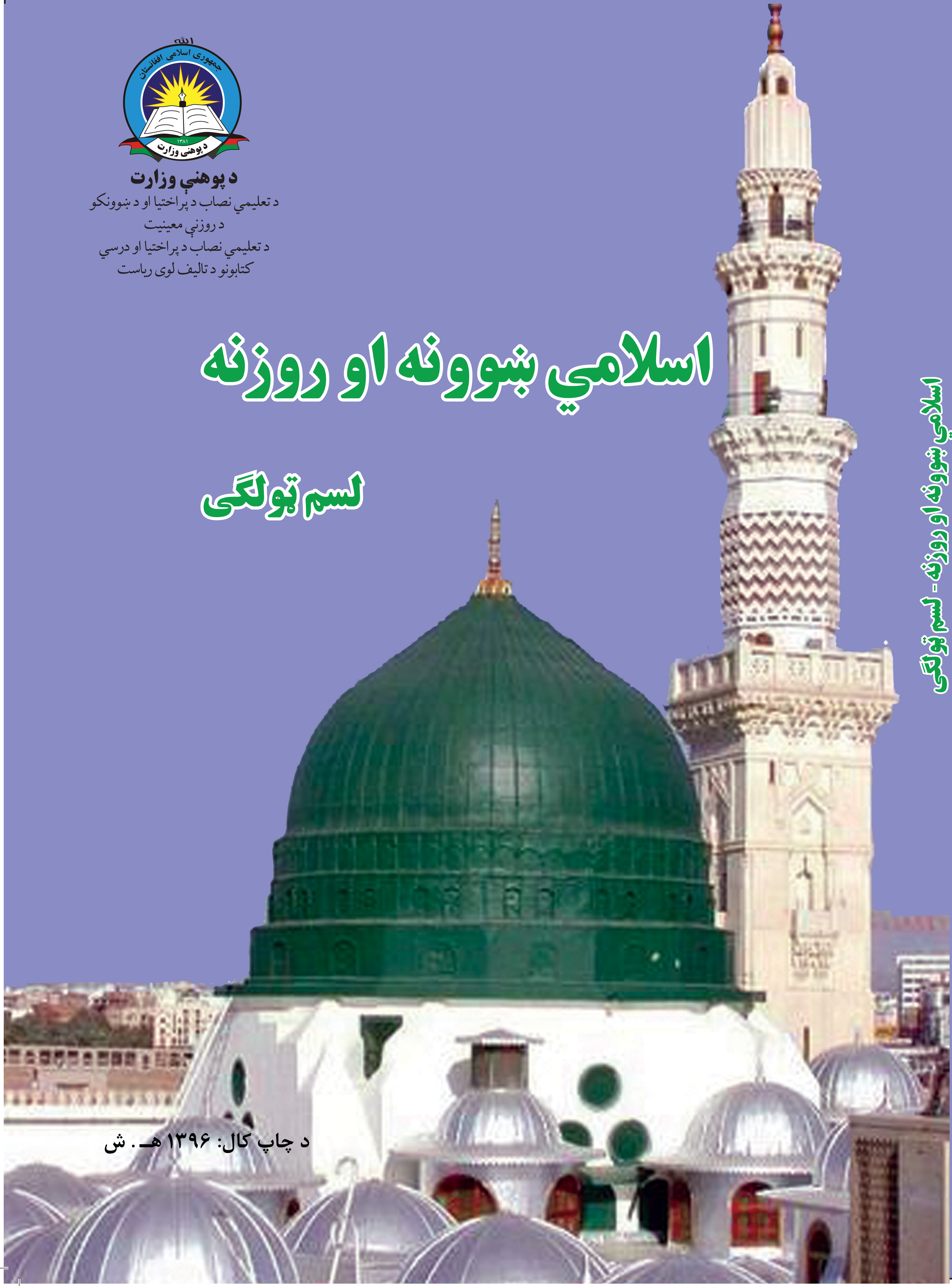

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ. ش

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري اخیستنه او خرڅونه يې په
کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلند کیږي.
moe.curriculum@gmail.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د
ښوونکو د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ. ش.

ليکوالان

- نور الله صافی
- رقيب الله ابراهيمي
- سيد فاضل شاه

علمي ايډيټ

- دکتور شېر علي ظريفي

د ژبې ايډيټ

- محمد قدوس زکوخېل

ديني، سياسي او کلتوري کميټه

- مولوي قيام الدين کشاف
- محمد آصف کوچی

د څارنې کميټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شېر علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- دکتور محمد يوسف نيازی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست سرپرست

طرح او ډيزاين

عنايت الله غفاري

د چاپ چارې سمون: محمد کبير حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئيس.

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدایﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پرګانه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پرګران پیغمبر حضرت محمد مصطفیﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایی پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي.

د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښښه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښايي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوې موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام بری د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدایﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

د موضوعاتو فهرست

د عقایدو برخه

لومړی لوست – د عقایدو علم ۱
دویم لوست – د الله تعالی پر وجود ایمان ٤
دریم لوست – د الله تعالی وحدانیت (یو والی) ۷
څلورم لوست – د الوهیت توحید ۹
پنځم لوست – د الله تعالی اسماء او صفات ۱۳
شپږم لوست – د الله تعالی د اسماوو شمېر او د صفتونو ډولونه ۱۷
اووم لوست – د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱) ۲۱
اتم لوست – د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲) ۲٤
نهم لوست – کلام د الله تعالی صفت دی ۲۷
لسم لوست – پر ملائکو ایمان ۳۰

د حدیثو برخه ۳٤

یولسم لوست – د احادیثو اهمیت ۳۵
دولسم لوست – په چارو کې تدبیر ۳۹
دیارلسم لوست – د سولې اهمیت ٤۲
څوارلسم لوست – په کارونو کې آسانتیا ٤۵
پنځلسم لوست – د ظلم مخنیوی ٤۸
شپاړسم لوست – د غضب درملنه ۵۱
اوولسم لوست – غوره خلک ۵٤
اتلسم لوست – د ایمان خصلتونه ۵٦
نو لسم لوست – تعصب ٦۰
شلم لوست – د مؤمن شان (حالت) ٦٤
یوویشتم لوست – پر تکالیفو صبر ٦۹
دوه ویشتم لوست – د مسلمان حقوق ۷۳
درویشتم لوست – دوه مخي ۷۷
څلیر ویشتم لوست – د خوب آداب ۸۱

د فقهي برخه ۸۵

پنځه ویشتم لوست – اسلام د ژوندانه نظام ۸٦

شپږ ویشتم لوست – د اسلام اقتصادي نظام ۸۸
اووه ویشتم لوست – د اسلامي اقتصاد ځانګړتیاوې ۹۰
اته ویشتم لوست – د اسلامي اقتصاد ښیګڼې ۹۲
نه ویشتم لوست– د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۱) ۹۷
دیرشم لوست – د میراث په هکله قرآني لارښووني (۲) ۹۹
یو دیرشم لوست – د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۳) ۱۰۱
دوه دیرشم لوست – د میراث د علم اساسات ۹٤
درې دیرشم لوست – ذوي الفروض او د هغوی برخې ۱۰۳
څلور دیرشم لوست – د ښځینه ذوي الفروضو احوال ۱۰٦
پنځه دیرشم لوست – عصبات ۱۰۹
شپږ دیرشم لوست – د سهمونو (برخو) مخرجونه ۱۱۱
اووه دیرشم لوست – عول ۱۱۳
اته دیرشم لوست – د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباین پېژندل ۱۱٥
نه دیرشم لوست – تصحیح ۱۱۷
څلویښتم لوست – د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسیم طریقه ۱۱۹
یوڅلویښتم لوست – تخارج ۱۲۱
دوه څلویښتم لوست – رد ۱۲۳
درې څلویښتم لوست – جهاد ۱۲٥
څلور څلویښتم لوست – د جهاد لاسته راوړنې ۱۲۸
پنځه څلویښتم لوست – څوک په جهاد مکلف دي؟ ۱۳۱
شپږ څلویښتم لوست – د جهاد ډولونه ۱۳۳
اوه څلویښتم لوست – سوله او احکام یې ۱۳۷
اته څلویښتم لوست – د ذمي عقد (تړون) ۱۳۹

لومړی لوست

د عقايدو علم

شرعي احكام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي:

۱- عملي احكام: هغه دي چې د اعمالو په كيفيت پورې اړه لري كوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسيږي او فرعي احكام هم ورته ويل كيږي. لكه: د لمانځه فرضيت، د زنا حرام والى او داسې نور.

۲- اعتقادي احكام: هغه دي چې عقيدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره كيږي او اصلي احكام هم ورته وايي. لكه: د الله تعالى په وجود، وحدانيت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور كول.

د لومړي ډول احكامو علم ته د شريعت احكام او فقهې علم ويل كېږي، او دويم ډول علم ته د توحيد، صفاتو او عقائدو علم ويل كيږي چې موږ دلته له دغه دويم ډول علم څخه بحث كوو.

د عقايدو تعريف

عقايد د عقيدې جمع ده، عقيده په لغت كې كلك تړلو ته وايي او د اسلامي علومو په اصطلاح كې په دوو معناوو راغلې ده:

لومړی: د الله تعالى د قديم ذات په وحدانيت او پر ټولو هغو لارښوونو چې محمدﷺ د الله تعالى له لوري انسانانو ته رسولې، كلك ايمان او باور لرل.

دويم: هغه قضايا او جملې چې د مؤمن په څيزونو څخه بحث كوي.

د تعريف شرح

عقيده كلكو تړلو ته وايي او عقايد په دې نامه سره ځكه يادېږي چې انسان هم په هغه څه چې عقيده لري خپل زړه تړي او كلك يقين ورباندې كوي.

خو دا يقين بايد دومره غښتلى او پوخ وي چې هېڅ ډول شك او شبهه پكې ځاى ونه لري، ځكه عقيده په عربي ژبه كې پوخوالي او ټينګښت ته وايي، سست باور عقيده نه ګڼل كيږي.

فعالیت: لاندې سوالونو ته ځواب ووایاست او هم د عقیدې د لفظ لومړۍ او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱ـ په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲ـ تاسې ته عقیده په یوه اونۍ کې څو ساعته تدریس کیږي؟

د عقایدو د علم موضوع

د عقایدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی، چې په هغه کې په ملایکو، آسماني کتابونو، انبیاوو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقایدو د علم غرض

د عقایدو د علم غرض او ګټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نیک بختي ده، هغه ځوك چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په سنتو په سمه توګه باور ولري او پیروي یې کوي، هیڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي.

د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقتونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په ربښتیني بڼه پیژني.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقایدو د علم نومونه

د عقایدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعالیت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره مباحثه وکړي.

د عقایدو د علم فضیلت او ارزښت

د عقایدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی، ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري د عقایدو د علم موضوع له شرف

څخه ډکه موضوع ده چې هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانيت، او پر بندګانو باندې د الله تعالی حقونه دي همدارنګه پر انبياوو او ټولو هغو شيانو باندې علم چې پر آخرت پورې تعلق لري.

د عقايدو د علم حکم

د عقايدو د علم زده کول فرض عيني او فرض کفايي دي:

فرض عيني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارينه او ښځه باندې فرض عين دي چې په ټولو هغو شيانو باندې عام او مجمل ايمان راوړي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحيد، رسالت، جنت، دوزخ او د قيامت په ورځ ايمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضيت ريښتينی ګڼل او داسې نور.

فرض کفايي: په تفصيلي ډول د عقايدو د علم د دلايلو زده کول فرض کفايي دي د مثال په ډول: په هغو آيتونو او حديثونو باندې ځان پوهول چې توحيد، رسالت، جنت، دوزخ او د قيامت په ورځ ايمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضيت يې ثابت کړی وي.

فعاليت: زده کوونکي دې د عقايدو د علم د فضيلت او حکم په هکله په نوبت سره معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱. عقيده د لغت او اصطلاح له مخې تعريف کړئ.
۲. د عقايدو د علم موضوع څه شی ده؟
۳. د عقايدو د علم غرض څه شی دی؟
٤. دعقايدو علم څه اهميت لري؟ بيان يې کړئ.
٥. د عقايدو د علم حکم بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د علم په اړه يوه مقاله وليکي چې له شپږو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی پر وجود ایمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دوی دواړو کې موجود دي آیا پخپله پیدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات یې پیدا کړي دي؟
د کايناتو دغه نظم چې هېڅ ګډوډي پکې نه ليدل کېږي او په منظم شکل پر مخ ځي آيا په خپل سر روان دي او که تنظيمونکی لري؟

د الله تعالی د وجود دلایل

د الله تعالی پر وجود نقلي اوعقلي دلایل شتون لري، چې ځینې یې په لاندې توګه بیانیږي:

لومړی نقلي دليل

د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره په قرآن کريم کې ډېر زيات دليلونه ذکر شوي، لکه الله تعالی د البقرې په سورت کې داسې فرمايي: ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ۞ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾[البقرة: ۱۶۳- ۱۶۴]

ژباړه: او ستاسې معبود يو دی، له هغه پرته بل هېڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا بښونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پيدايښت، د شپې او ورځې په اوړېدو را اوړېدو او په هغو بېړيو کې چې خلکو ته د ګټې وړ شيانو وړلو راوړلو لپاره په سمندر کې روانيږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالی له آسمانه نازلې کړې دي، بيا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندۍ کوي او په ځمکه کې يې هر راز ساکښ موجودات خواره کړي دي او د بادونو په لګېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په ابل کړی شوي وريځ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت نښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنيو مبارکو آيتونو څخه د استدلال طريقه

دا آيتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود يو دی، په رحمن او رحيم سره يې ستايلی دی او د يووالي لپاره يې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دليلونه بيان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د کوم نظم او قانون څخه پیروي کوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونکی شته، که نه، نو هر څه به ګډوډ وای.
نو پورتني آیتونه لکه څرنګه چې نقلي دلیل حسابیږي همدا ډول عقلي دلیل هم ګڼل کیږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور نقلي دلیلونه ذکر کړي.

د الله تعالی پر وجود باندې عقلي دلیل

ډېر زیات عقلي دلایل شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي، د بېلګې په توګه هغه واقعه چې د امام ابوحنیفه (رح) او دهري تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دلیل دی: له دهریانو څخه څو کسه امام ابو حنیفة (رح) ته راغلل او له ده څخه یې د الله تعالی د وجود په اړه پوښتنه وکړه، (د دوی نیت د امام ابو حنیفه (رح) په شک کې اچول وو) امام ابوحنیفه (رح) ورته وویل: زه په یو ډېر حیرانوونکي کار مشغول یم. دوی وپوښتل هغه څه کار دی؟ ابو حنیفه (رح) ورته وویل: چا راته وویل: دلته یوه کښتۍ ده چې هېڅوک پکې نشته، پخپله په بحر کې چلېږي، د بحر په غاړه درېږي، پخپله سامان باروي، بیا پخپله سیده نورو ښارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه پخپله کښته کوي، هر شی لکه: خرما، جامې او داسې نور توکي بېل بېل له خپلو همجنسو توکو سره ځای پر ځای کوي، هېڅ شی یو له بل سره نه تړي ګډېږي، سره لدې چې پدې کې هېڅوک نشته، نه څوک شته چې هغه وچلوي او نه څوک شته چې هغې ته لارښوونه وکړي.
دوی وویل: نو آیا ته دا خبره منې؟ دا خبره خو له لېوني پرته بل څوک نه قبلوي، ځکه کښتۍ له لرګي جوړه شوې ده، نو څرنګه به لرګی پخپله حرکت وکړي؟ څرنګه به پخپله وچلیږي؟ څرنګه به پخپله سامان بار کړي؟ پدې وخت کې امام ابو حنیفه (رح) دوی ته وویل: تاسې شخړه کوئ، پداسې حال کې چې تاسې په خپلو سترګو باندې دغه کاینات وینئ، دغه ستورې چې حرکت کوي چا پیدا کړي؟ لمر او سپوږمۍ ته پدغه منظم ډول څوک حرکت ورکوي؟ دغه مخلوق چا په ځمکه کې خور کړی دی؟ دغه وربځ چا

پیدا کړې ده؟ په پای کې دهري په پړ کېدو سره لـه نـور بحث نـه تېـر شـو او توبـه یـې واېستله.

همدارنګه نور ډېر عقلي دلیلونه شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي او هر څـه چـې الله تعالی پیدا کړي د هغه پر وجود باندې دلیلونه دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي نو وايي: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّـــارِ﴾ [آل عمـــران: ۱۹۱]

ژباړه: ای زموږ پالونکیه (ربه)! دا مخلوقات تا عبث (بې حکمته او بې ګټې) نـدي پیـدا کـړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عیبونو څخه) نو وساته موږ د دوزخ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قدیم دی

د الله تعالی ذات قدیم دی، همېشه وو او همېشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، پدې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [الحدید: ۳] **ژباړه:** همغه لومړی هـم دی او وروسـتی هم. یعنې الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دلیلونه بیان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ایمان حکم

د الله تعالی پر وجود ایمان (باور او یقین) لرل فرض دي که څوک د الله تعالی لـه وجـود څخه منکر شي کافر دی.

پوښتنې

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق پر وجود څنګه دلیل نیسئ؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو نقلي دلیل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دلیل ذکر کړئ.
٤. په الله تعالی باندې ایمان څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

دریم لوست

د الله تعالی وحدانیت (یو والی)

د ټولو مخلوقـاتو پیـدا کـوونکی یـوازې الله تعـالی دی. پـه ذات، اسـماوو او صـفاتو کـې شریك او ساری نه لري، د هېڅ مرستې تـه اړ نـدی، بلکـې ټـول مخلوقـات ده تـه اړ او محتاج دي.

د توحید تعریف

توحید یو ګڼلو ته وایي او په اصطلاح کې د الله تعالی یو ګڼل توحید بلل کیږي. [1]

د تعریف شرح

د الله تعالی توحید دا معنا لري چې الله تعالی په ذات او صفاتو کې ځانګړی دی او له هغه سره ساری او شریك نشته.

د توحید ډولونه

د الله تعالی توحید په درې ډوله دی:

د ربوبیت توحید.

د الوهیت توحید.

د اسماوو او صفاتو توحید.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د توحید په هکله یو له بل سره مباحثه وکړي.

د ربوبیت توحید

د ربوبیت توحید په دې عقیده لرل دي چې د مخلوقاتو پیـداکوونکی، رزق ورکـوونکی، تدبیر نیوونکی، عزت او ذلت ورکوونکی، خیر او شر رسوونکی او په ټولو مخلوقاتو کې له اسبابو پرته متصرف او واکدار یوازې یو الله تعالی دی.

نو یوازې الله تعالی خالق او مالك دی. له اسبابو پورته مرسته یـوازې لـه الله تعـالی څخه غوښتل کیږي، په ټول عالم کې یوازې الله تعالی له اسبابو پرته تصرف کوي، مخلوقات په خلقت او پایښت کې ټول الله تعالی ته محتاج دي، الله تعالی د عالم د نظام په چلولو کـې د هیچا مرستې ته اړتیا نه لري.

---

۱ - شرح العقیدة الطحاویة - - (۱ / ۸)

د ربوبیت د توحید د اثبات دلیلونه

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ٦٢] **ژباړه:** الله تعالی د هر شي هستوونکی دی، همداغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی.

همدا راز فرمایي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾ [الإسراء: ١١١] **ژباړه:** او وواېه ټوله ثنا او ستاینه هغه خدای لره ده چې هغه نه څوک په زوی ولې سره نیولی، نـه پـه پادشاهی کـې څـوک شـریک ورسره شته، نه یې د بې وسی له امله ملا تړی شته او پوره لویي یې بیان کړه.

د ربوبیت د توحید غوښتنه داده چې باید هر ډول عبادت، زاري اوفریـاد، د مرستـې آواز، ټول دنیوي او اخروي حاجتونه له الله تعالی څخه وغوښتل شي، ورسره د نـورو متـصرفینو او مرستندویانو له نیولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې یـوازې الله تعـالی د هـر ډول عبادت اوبندګۍ لایق دی.

همدارنګه الله تعالی فرمـایي: ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [الأنعام: ١٧] **ژباړه:** که الله تاته کوم تکلیف در ورسوي نو له هغه نه پرته بل څوک نشته چې تا له تکلیف څخه وژغوري، که هغه ذات تا ته کومـه ښـېګڼه او ګټه در واړوي، نوهغه په هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ [البقرة: ١٨٦] **ژباړه:** او ای پیغمبره! زما بندګان که له تا نه زما په اړه پوښتنه وکړي، نوهغوی ته وواېه چې زه ورته ډېر نږدې یم، بلونکی چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم، نو هغوی ته ښایي چې زما بلنـې تـه لبیـک وواېـي، او پـر مـا ایمـان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واوروه، کېدای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ربوبیت د توحید د اثبات په اړه عقلي دلیلونه بیان کړي.

پوښتنې

١. توحید تعریف کړئ!
٢. توحید په څو ډوله دی؟
٣. د ربوبیت له توحید څخه مراد څه دی؟
٤. د ربوبیت پر توحید باندې نقلي دلیل ذکر کړئ.

د الوهیت توحید

- آیا پرته له الله تعالی څخه بل څوك د عبادت وړ شته؟
- بنده باید له چا څخه مرسته وغواړي؟
- چا ته د عجز سر ښکته کړي؟

د الوهیت تعریف

اله معبود ته وایي. الوهیت مصدر او د الله تعالی صفت دی، د الوهیت د توحید معنا دا ده چې یوازې الله تعالی معبود دی او په معبودیت کې شریک نه لري.

د تعریف شرح

د عبادت وړ یوازې الله تعالی دی. یوازې الله تعالی ته باید د عجز سر ښکته شي، امر یې ومنل شي او له منهیاتو څخه یې ځان وژغورل شي چې دا په حقیقت کې د الوهیت توحید دی او د عبادت توحید هم ورته وایي.

د الوهیت توحید

د الوهیت توحید په دې باندې عقیده لرلو ته وایي چې یوازې الله تعالی د عبادت وړ دی.
عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی:

۱. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره لـه لمانځه، روژې، زکـات او حـج څخـه عبارت دی او همدارنگه نورې هغه چارې چې موخه ورڅخه یوازې د الله تعالی امـر پر ځای کول وي او عادتي چارو پورې اړه ونه لـري هـم د عبـادت پـه مفهـوم کـې داخلې دي.
۲. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ویل کیږي چې د ژوند په ټولو ډگرونـو کې یوازې د الله تعالی امر ومنل شي، که هغه عبادت پـه خاصـه معنـا سـره وي، کـه معاملات وي، که دکورني ژوند احکام وي او که پر امنیت، سیاست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

یو انسان هلته موحد گڼل کیږي چې د ژونـد پـه ټولـو ډگرونـو کـې د الله تعـالی اطاعـت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظریات چې د اسلام له سپیڅلي دین سره مخالف وي رد کړي.

د الوهيت د توحيد د اثبات دليلونه

په قرآن کريم او سنتو کې د الوهيت په توحيد باندې بې شماره دليلونه شته چې يو څو يې په لاندې توګه بيانيږي:

قرآن کريم: الله تعالى په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ٢٥٥] **ژباړه:** له الله، (هغه) ژوندي ابدي ذات پرته چې ټول کائنات يې تنظيم کړيدي، بل هيڅ خداى نشته.

په يو بل مبارک آيت کې الله تعالى فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ [الكهف: ١١٠] ژباړه: اى پيغمبره! ووايه چې زه يوازې ستاسو په څېر انسان يم، او ما ته وحي شوې چې ستاسې معبود يو الله دى.

الله تعالى د الاخلاص په سورت کې فرمايي: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۞ اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ [الإخلاص: ١، ٢]

ژباړه: اى پيغمبره! ووايه چې الله تعالى يو دى، الله تعالى بې نيازه دى چا ته اړ ندى.

همدارنګه الله تعالى په يو بل آيت کې فرمايلي دي: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾ [البقرة: ٢٥٦]

ژباړه: د دين په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړاى شوېده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ايمان راوړي هغه يوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعريف: طاغوت هغه چا ته ويل کيږي چې د الله تعالى په مقابل کې يې پيروي کيږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په يوه حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: عَنْ عَدِيِّ بن حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَدِيُّ اطْرَحْ هَذَا الْوَثَنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةٍ، فَقَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾[التوبة: ٣١] حَتَّى فَرَغَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتُحَرِّمُونَهُ وَيُحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟"قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ"[1] **ژباړه:** عدي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وايي چې زه رسول الله صلى الله عليه

---

١ المعجم الكبير للطبراني - (١٢ / ٧)

وسلم ته راغلم او زما په غاړه کې له سرو زرو څخه جوړ شوی صلیب ځوړند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدي! له غاړې څخه دې دغه بوت ایسته کړه ما هغه بوت ایسته کړ، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارك د براءت مبارك سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: موږ خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام ګڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حلالول چې بیا به تاسو هغه حلال ګڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الوهیت په توحید باندې ډېر زیات شمېر مبارك احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه موږ دلته د جابر بن عبد الله ﷺ روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله ﷺ په حج کې تلبیه په لوړ آواز پیل کړه: « لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ، وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ ». **ژباړه:** په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله په هغه څه کې چې تا پر موږ نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریك او سارى نه لرې ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاینې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریك او سیال تا لره.

په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله ﷺوایي: کله چې رسول الله ﷺ د صفا غونډۍ ته وخوت، مخ یې کعبې ته کړ، داسې یې وفرمایل: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كَلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجزَ وَعْدَهُ، وَنَصرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ »[1] **ژباړه:** له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریك نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

---

۱ - صحیح مسلم.

عقلي دليل: هرڅوك چې د الله تعالى په ربوبيت باور لري او وايي چې يوازې الله تعالى د دې مخلوق پيدا كوونكى او تدبير كوونكى دى، بل هېڅوك نه شي كولاى چې څه شى پيدا كړي، يا چا ته ګټه او يا زيان ورسوي، نو لازمه ده چې پدې هم اقرار وكړي چې يوازې همدغه ذات د بندګۍ مستحق هم دى، بايد يوازې د ده بندګي وشي او يوازې د ده شكر اداء شي، د شيانو په تحليل او تحريم كې يوازې د ده اوامرو ته غاړه كېښودل شي.

فعاليت: زده كوونكي دې د الوهيت د توحيد په هكله څو نور دليلونه ذكر كړي.

د الوهيت د توحيد حكم

د الله تعالى د الوهيت په توحيد باندې ايمان او باور لرل فرض او منكر يې كافر دى.

پوښتنې

١. الوهيت تعريف كړئ!
٢. د الوهيت توحيد څه ته وايي؟
٣. د الله تعالى د الوهيت د توحيد لپاره دليلونه ذكر كړئ!
٤. طاغوت تعريف كړئ.
٥. د الله تعالى د الوهيت د توحيد حكم څه دى؟

كورنۍ دنده

زده كوونكي دې د الله تعالى د الوهيت د توحيد په اړه يوه مفصله مقاله وليكي.

پنځم لوست

د الله تعالی اسماء او صفات

الله تعالی د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالی په نومونو باندې په اجمالي توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که څوک په تفصیلي توګه وربانـدې وپوهېږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنا یې ځان پوه کړي، نو د ستر اجر وړ ګرځي.

د اسماوو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وایي، د الله تعالی اسماء هر هغه لفظ ته ویل کیږي چې په قرآن او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالی په ذات دلالت وکړي. لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالی صفات هغه د کمال معاني دي چې الله تعالی خپل ځان په قرآن کې وربانديې ستایلی، او د الله رسول په هغو، په خپلو ویناوو سره موصوف کړی وي لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د اسماوو ډولونه

د الله تعالی اسماء په دوه ډوله دي:

۱ـ ذاتي اسم، چې یوازې د الله تعالی په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.

۲ـ صفتی اسمونه چې د الله تعالی په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتی اسماوو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالی صفتي اسمونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمېر کې توپیر لري:

لومړی: په معنا کې توپیر: لکه پورته چې بیان شو صفتي اسمونه د الله تعالی په ذات دلالت کوي سره له یو صفته، ځکه دا هر یو اسم د الله تعالی په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالی له ذات سره یو ځای دلالت کوي.

نو صفتي اسم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو څیزدلالت کوي.

دوهم په شمير کې توپير: د الله تعالی صفات د هغه له اسماوو څخه زيات دي، ځکه هر صفتي اسم يو صفت په ځان کې لري، ځينې صفات د الله تعالی په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهايت او پای نشته، د بېلګې په توګه اخذ (نيول)، تسخير (تابعدار ګرځول)، امساك (بندول) او بطش (راګيرول، او حمله کول) او داسې نور د الله تعالی صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن کريم کې الله تعالی ته ثابت دي، [1] خو الله تعالی ته موږ د دې صفاتو پر بنسټ د آخِذ، مُسَخِّر، مُمْسِك او باطِش نومونه نه شو ايښودلی، ځکه د الله تعالی اسماء توقيفي دي، له ځانه څوك اسم نه شي ورته ايښودلای.

د الله تعالی د اسماوو د اثبات دلايل

الله تعالی د ښو اسماوو خاوند دی، د اثبات لپاره يې په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې ډېر زيات دلايل شته چې په لنډ ډول دلته ځينې له هغو څخه ذکر کيږي:

قرآن کريم

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ [الأعراف: ۱۸۰]

ژباړه: او د الله تعالی ډېر ښه نومونه دي، نو په هماغو يې و بولئ، هغه خلك پرېږدئ چې د ده په نومونو کې کوږوالی کوي، دوی چې څه کوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالی په بل مبارك آيت کې فرمايي: ﴿ قُلِ ادْعُوا اللهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الأَسْمَاءُ الحُسْنَى﴾ [الإسراء: ۱۱۰] **ژباړه**: ورته ووايه: الله را وبولئ يا رحمان، هر يو چې رابولئ، نو د (الله) هغه ډېر ښه ښه نومونه دي.

دغه مبارك آيت دا په ډاګه کوي چې د الله تعالی نومونه ثابت دي او ټول په يو الله تعالی دلالت کوي.

حديث شريف

په يو مبارك حديث شريف کې داسې راغلي دي: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ

---

۱ الله تعالی فرمايي: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ﴾ (البقرة : ۶۳)، ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (الحج : ۶۵)، ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ﴾ (الدخان: ۱۶).

أَعْطَى وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ» (1) **ژباړه:** رسول الله ﷺله يو سړي څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال کوم، ځکه ته الله يې، يو يې، بې نيازه يې، هغه ذات چې هېڅوک يې ندي زېږولي، او نه خو له چا زيږيدلی او نه يې څوک سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سړي له الله تعالی څخه د ده په هغه لوی نامه سره سوال وکړ، چې که په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي ورکوي يې او که غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت

زده کوونکي دې د قرآن کريم ځيني هغه آيتونه ذکر کړي چې د الله تعالی اسماء (نومونه) پکې ذکر شوي دي.

د الله تعالی د اسماوو حکم

د الله تعالی په ټولو هغو نومونو چې په قرآن کريم او يا د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مبارکو صحيحو احاديثو کې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالی د اسماوو او صفاتو په هکله د اهل سنت او جماعت تګلاره

په دې هکله دوه مطلبونه د بيان وړ دي:

۱ـ اهل سنت والجماعت ټول هغه اسماء او صفات چې الله تعالی ځان ته ثابت کړي يا پيغمبر صلی الله عليه وسلم ورباندې ستايلی، الله تعالی ته ثابت ګڼي، هيڅ ډول تعطيل، تحريف، تمثيل او تکييف نه پکې کوي، په دې توګه چې معطل او بې معنا يې نه ګڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنګوالي څخه يې خبرې نه کوي.

الله تعالی فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱] **ژباړه:** د هغه په څېر هيڅ شی نشته او هغه اورېدونکی او ليدونکی دی. د دې آيت په لومړۍ برخه کې تمثيل او تکييف او په دويمه برخه کې يې تعطيل او تحريف نفي شوی دی.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالی د اسماوو او صفاتو په هکله د اهل سنت و الجماعت تګلاره بيان کړي او له پورتني آيت څخه دې د استدلال طريقه ذکر کړي.

---

۱ – رواه احمد في مسنده.

۲ـ د الله تعالی اسماء توقيفي دي، په دې توګه چې ټول له قرآن او حديثو څخه اخيستل شوي، څوك نشي کولای، چې الله تعالی ته له ځانه نوم کيږدي، البته د الله تعالی د اسماوو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلکو د پوهې لپاره روا بولي، لکه رب ته چې په پښتو کې څښتن او په فارسي کې خدا ويل کيږي.

نو په عقل سره الله تعالی ته نوم نشي اېښودل کېدای ځکه الله تعالی فرمايلي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَاناً وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لا تَعْلَمُونَ ﴾ [الأعراف: ۳۳]

ژباړه: ورته ووايه: زما رب خو ښکاره او پټ بې حيا کارونه حرام کړي، ګناه، په ناحقه تېری، دا چې له الله سره هغه څه شريك و ګڼئ چې د هغه په هکله يې څه سند نه دی را نازل کړی او دا چې په الله پورې داسې څه ووايئ چې تاسې پرې نه پوهيږئ.

د الله ﷻ پر اسماوو او صفاتو ځان پوهول له بندګانو سره د الله ﷻ په پېژندلو کې مرسته کوي، او همدارنګه له الله ﷻ سره د مينې او تقوا د زيات والي لامل کيږي.

پوښتنې

۱. د اسماوو او صفاتو تعريف بيان کړئ.
۲. د الله تعالی اسماء په څو ډوله دي؟
۳. آيا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو تر منځ توپير شته؟
٤. د الله تعالی د اسماوو د اثبات دلايل بيان کړئ.
٥. د الله تعالی د اسماوو حکم بيان کړئ.
٦. د الله تعالی د اسماوو په هکله د اهل سنت و الجماعت تګلاره بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د قرآن کريم ځينې هغه آيتونه وليکي چې په هغې کې د الله تعالی نومونه ذکر شوي دي.

شپږم لوست

د الله تعالی د اسماوو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالی د اسماوو او صفاتو د تعریف او د اثبات د دلایلو په اړه یو څه زده کړل. پدې لوست کې د الله تعالی د اسماوو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالی د اسماوو شمېر

د الله تعالی د اسماوو یادونه په قرآن کریم او نبوي حدیثوکې شوې ده:

- **قرآن کریم:** الله تعالی فرمایي: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۞ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۞ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ۞﴾ [الحشر: ٢٢ - ٢٤]

ژباړه: الله هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په ښکاره هر څه باندې پوهېدونکی، همغه رحمن او رحیم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عیبونو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نا فذوونکی او د لویې څښتن، لویي کوونکی، پاک دی الله له هغه شرک نه چې خلک یې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکی سره ستاینه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آیتونو کې د الله تعالی ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

حديث شريف: په حديث شريف کې راغلي: **عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قـــال:** (**إن لله تسعة وتسعين اسماً –مائة إلا واحداً– من أحصاها دخل الجنة**[1]) ژبـاړه: يقينـا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي، ـ يو کم سل ـ چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به ننوزي.

ځينو پوهانو د قرآن کريم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه سره راټول کړي او همدا نه نوي ورڅخه جوړ شوي دي.

خو سمه وينا داده چې د الله تعالى نومونه په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى نومونه له دې پرته نور هم ډېر دي.

په حديث شريف کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله ﷺ څخه روايت کړی: «مَا قَــالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَــاضٍ فِــيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَنُورَ صَــدْرِي وَجِلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرَحًا»[۲]

ژباړه: هيڅکله يو بنده چې خواشينتوب يا غم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايـي مګـر خفګان او غم يې الله تعالى لرې کوي او پر ځای يې خوشي ورکوي: ای الله زه ستا بنـده او ستا د بنده او مينځې زوی يم، زما تندی ستا په لاس کې دی، زما په هکلـه ستا حکـم نافذ اوقضا دې عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دې پرې نومولی، يا دې په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دې خپل کوم مخلوق تـه ورښـودلی، يـا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې، چې تـه دا قـرآن زما د زړه سپرلی، د سينې رڼا، د خواشينتوب لرې کوونکی او د خفګان له منځه وړونکی وګرځوې.

نو له دې وينا څخه چې رسول الله فرمايي: (او يا دې د هغه پوهه يوازې له ځـان سـره پـه علم غيب کې ساتلې)، څرګنديږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرتـه بـل څوک ورباندې نه پوهيږي.

---

۱ متفق عليه، بخاري: ۲۵۸۵ شمېره حديث، مسلم: ۲۶۷۷ شمېره حديث.

۲ د احمد مسند ۷ ټوک ۳۴۱ مخ

د الله تعالی په اسماوو او صفاتو د ایمان گټې

۱ـ د الله تعالی پېژندنه، هغه څوك چې د الله تعالی اسماء او صفات وپېژني، د الله تعالی په هکله یې معرفت زیاتیږي، په الله تعالی باندې یې ایمان پخېږي، او د توحید عقیده یې پیاوړې کیږي.

۲ـ په اسماء حسنی سره د الله تعالی ستاینه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ [الاحزاب: ۴۱] ای مؤمنانو! الله یاد کړئ په کثرت سره.

۳ـ له الله تعالی څخه د ده د اسماوو په وسیله غوښتنه او دعا کول، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا﴾ او الله تعالی لره غوره نومونه دي نو په هغو سره یې راوبولئ.

۴ـ د دنیا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالی د صفتونو ډولونه

د الله تعالی صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فعلي صفتونه

۱- **ذاتي صفتونه** هغو صفتونو ته ویل کیږي چې الله تعالی یې په ضد نه موصوفیږي، دغه صفتونه د الله تعالی له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالی څخه نه جلا کیږي. د الله تعالی ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- **فعلي صفتونه:** هغو صفتونو ته ویل کیږي چې الله تعالی یې په ضد موصوفیږي، لکه: رحمت چې ضد یې غضب دی.

د الله تعالی فعلي صفتونه ډېر زیات دي، خو موږ دلته د بېلگې په ډول یو څو ذکر کوو: تخلیق (پیداکول)، ترزیق (رزق ورکول)، احیاء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعالیت: زده کوونکي دې د ذاتي او فعلي صفتونو تر منځ توپیر بیان کړي.

پوښتني

۱. د الله تعالی د اسماوو شمېر څومره دی؟
۲. د الله تعالی د اسماوو په هکله د قرآن کريم څو مبارک آيتونه ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی د اسماوو په هکله د نبي کريم ﷺيو مبارک حديث ذکر کړئ.
٤. د الله تعالی په اسماوو او صفاتو باندې د ايمان ګټې بيان کړئ.
٥. د الله تعالی صفات په څو ډوله دي؟
٦. د الله تعالی ذاتي صفات څو دي؟
۷. د الله تعالی فعلي صفات تعريف کړئ.
۸. د الله تعالی د فعلي صفاتو يو څو مثالونه بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د اسمونو او صفتونو په اړه يوه مقاله وليکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی ذاتي صفتونه (١)

قدرت او اراده

- قدرت او اراده د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
- آيا الله تعالی د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعريف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله يې يو څوك توانيږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار تر سره کړي او يا يې پرېږدي.[1]

قدرت د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په هر څه باندې په خپل ازلي او قديمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده لپاره نوی قدرت نه پيدا کيږي او په ضد سره يې چې عجز دی نه موصوفيږي.

د قدرت د اثبات دلايل

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [البقرة: ١٠٩]

ژباړه: يقيناً الله تعالی په هر څه قادر دی.

په يو بل مبارك آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾ [فاطر: ٤٤]

ژباړه: هېڅ شی د الله تعالی ببوسې کوونکی ندی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه پر هر څه پوهيږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالی د قدرت پر صفت د ايمان حکم

د الله تعالی د قدرت پر صفت باندې ايمان راوړل فرض دي.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالی د قدرت د صفت په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

٢ - د ارادې تعريف

د يو کار په پايلو کې له ښه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او يا پرېښودلو قوي عزم او قصد ته اراده ويل کيږي.[2]

---

١ - التعريفات - (١ / ٢٢١)

٢ - الفروق اللغوية - (١ / ٣٥)

اراده او مشیت د الله تعالی ذاتي صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پیدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خیر وي او که شر، که ګټه وي او که نقصان، ایمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پیدا کېږي، که ټول مخلوقات یو ډېر واړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، پرته د الله تعالی له ارادې څخه حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبورتیا ده نه موصوفېږي.

د ارادې د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾ [البروج: ١٦].

ژباړه: الله تعالی ښه سرته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده يې وکړي.

په بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ١٨٥].

ژباړه: الله تعالی تاسې ته د آسانۍ اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.

په يو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [يس: ٨٢] **ژباړه:** هغه خو چې کله د يو شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کيږي.

عقلي دلیل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بیا خو به د بل چا تر امر لاندې وای، او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنګه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بیا په قدرت سره نه موصوفېږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نیسي کوم پورې چې اراده تعلق نیسي، نو ثابته شوه چې الله تعالی مرید دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ایمان راوړل فرض دي.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وېشلې ده:

لومړی: قدري او کوني اراده.

دويمه: امري او شرعي اراده.

١. **کوني اراده:** دا اراده د مشیت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شاملېږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پیدا کيږي. دا اراده د الله تعالی پدې قول

سره ثابته شوې ده چې فرمايي: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾ [الأنعام: ١٢٥]

ژباړه: چا ته چې الله تعالی د لارښوونې اراده وکړي، د هغه سينه د اسلام لپاره پرانېزي او چا ته چې په ګمراهۍ کې د غورځولو اراده وکړي، د هغه سينه تنګوي او داسې فشار پرې راولي چې (ځنګه د اسلام تصور په ذهن کې را ګرځوي نو) داسې ورته معلومېږي ته به وايې د آسمان لوري ته په سختۍ سره خېژي.

همدارنګه الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ [البقرة: ٢٥٣]

ژباړه: خو الله تعالی چې څه غواړي هغه کوي.

٢. **ديني او شرعي اراده:** له دې ارادې سره محبت او رضا لازمه ده، څنګه الله تعالی فرمايي:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ١٨٥]

ژباړه: الله تعالی پر تاسې آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنګه الله تعالی فرمايي: ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [المائدة: ٦]

ژباړه: الله تعالی نه غواړي چې ژوند دربانديې تنګ کړي، هغه خو غواړي چې تاسې پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسې پوره کړي، ښايي چې تاسې شکر ويستونکي شئ.

فعاليت: زده کوونکي دې د ارادې د ډولونو په هکله يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې

١- قدرت څه ته ويل کيږي؟

٢- د الله تعالی د قدرت د اثبات دلايل ذکر کړئ.

٣- د الله تعالی د قدرت په صفت د ايمان حکم څه دی؟

٤- اراده څه ته ويل کيږي؟

٥- د الله تعالی د ارادې د اثبات دلايل ذکر کړئ.

٦- د الله تعالی د ارادې په صفت د ايمان حکم بيان کړئ.

٧- د الله تعالی اراده په څو ډوله ده؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دوو صفتونو (قدرت او ارادې) په اړه يوه مقاله وليکي چې له شپږو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو پر ضد ستایل کیږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې د هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پرې اوریدل کیږي، خو دلته له سمعې څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعې سره چې دده ازلي صفت دی اوري، خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، ډیر خفي شی هم د الله تعالی له سمعې (اوریدلو) څخه نه شي پټیدلای، الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې کوڼوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو هغه قوت دی چې په سترګو کې وجود لري او په هغه سره شکلونه، رنګونه، روښنایي، تیارې او داسې نور لیدل کیږي.

خو دلته له بصر څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې د ده ازلي صفت دی ټول شکلونه او رنګونهویني، خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالی له بصر (لیدلو) څخه ډیر کوچنی شی هم نشي پټیدلای او د دې صفت په ضد سره چې ړوندوالی دی نه ستایل کیږي.

د سمع او بصر د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [الحج: ۷۵] ژباړه: یقیناً الله تعالی اورېدونکی او لیدونکی دی.

همدارنګه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱] ژباړه: «د کایناتو هیڅ شی هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونکی او لیدونکی دی.»

علم:

د علم تعریف

علم هغې پوهې ته ویل کیږي چې له واقعیت سره مطابقت ولري.

علم د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په ټولو موجوداتو باندې عالم دی او د ده له علم څخه دېر واړه شیان هم نشي پټېدلای، بلکې الله تعالی په ښکاره او پټو ټولو شیانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قدیمي صفت دی عالم دی، او د دې صفت په ضد سره چې جهل دی، نه ستایل کیږي.

د علم د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾[لقمان: ۲۳]

ژباړه: په باوري ډول الله د سینو په پټو رازونو پوهیږي. په یو بل آیت کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ [الأنعام: ۵۹]

ژباړه: له هماغه سره د غیبو کلیګانې دي چې له هغه نه پرته بل څوك پرې نه پوهیږي، په وچه او لمده کې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دی، له ونې څخه کومه رالوېدونکې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمکې په تږمې پردو کې کومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په یو روښانه کتاب کې لیکل شویدي.

حیات

د حیات تعریف

حیات د مرګ ضد دی او حیات د الله تعالی ازلي او ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي حیات سره حی (ژوندی) دی او د دې صفت په ضد سره چې مرګ دی نه موصوفیږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي:﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ۲۵۵]

ژباړه: الله، له الله پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله چې ژوندی او د کارونو تنظیموونکی دی.

همدارنګه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمایي: ﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ [غافر: ٦٥] **ژباړه**: همغه تل تر تله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې همغه وبولئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص ګرځولو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالی د سمع، بصر، علم او حیات په صفتونو باندې ایمان لرل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ییزه توګه مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱. سمع، بصر، علم او حیات تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او حیات د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او حیات د صفتونو حکم بیان کړئ.
٤. سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
٥. آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

نهم لوست

کلام د الله تعالی صفت دی

- آیا تاسو پوهېږئ چې کلام د الله تعالی صفت دی؟
- کلام د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟
- آیا الله تعالی د کلام په ضد سره موصوفېږي؟

د دې پوښتنو ځوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او صوت څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالی ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنګوالي باندې یې مونږ نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالی په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې ګونګوالی دی، نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ١٦٤].

ژباړه: او له موسی (ع) سره الله تعالی په ځانګړي ډول خبرې وکړې.

همدارنګه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾ [الشورى: ٥١]

ژباړه: او هېڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و غږیږي، پرته له دې چې وحې به وي، یا له پردې ها خوا، یا کوم رسول و لیږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحې کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دي.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندګانو د لارښوونې لپاره رالیږلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستنی کتاب دی له دې کتاب څخه وروسته به د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلیږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنی دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ۞ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ [القیامة: -۱۷- ۱۸]

ژباړه: بې شکه د هغه جمع کول او پر تا لوستل یې زموږ پر ذمه دي، نو کله چې هغه موږ ولوست، بیا یې ته وریسې لوله.

په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، موږ ته په تواتر، پرته له کومې شبهې را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت ګڼل کیږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قران کریم باندې د ایمان حکم

پدې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کیږي.

د قران کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځینې یې په لاندې ډول بیانیږي:

قرآن: الله تعالی فرمایي:﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾[البقرة: ۱۸۵] د رمضان میاشت هغه چې قرآن پکې نازل کړی شوی.

الکتاب: الله تعالی فرمایي: ﴿ ذَلِكَ الكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾ [البقرة: ۱] **ژباړه**: دا هغه کتاب دی چې (هیڅ) شک پکې نشته، د متقیانو لپاره لارښوونه ده.

الحکیم: الله تعالی فرمایي: ﴿ تِلْكَ آيَاتُ الكِتَابِ الحَكِيمِ ﴾ [یونس: ۱] **ژباړه**: دا له حکمتونو څخه د یو ډک کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُوراً مُّبِينًا﴾ [النساء: ۱۷٤]. **ژباړه:** او تاسو ته مو خرګنده رڼا نازله کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالی فرمايي: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً﴾ [الفرقان ۱ آیت] **ژباړه:** هغه ذات برکتناک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د ويرې خبر ورکوونکی وي.

الروح: الله تعالی فرمايي: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحاً مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [الشورى: ٥٢].

ژباړه: او په همدې توګه موږ تاته هم په خپل امر سره روح راولېږلو.

فعالیت: زده کوونکي دې د قرآن کريم نور نومونه هم ذکر کړي.

پوښتنې

۱. کلام تعريف کړئ.
۲. د کلام د اثبات دلائل ذکر کړئ.
۳. د کلام پر صفت باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٤. قرآن کريم تعريف کړئ.
٥. د قرآن کريم د قِدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ
٦. پر قرآن کريم باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
۷. د قرآن کريم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د قرآن کريم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تیرو درسونو کې موږ د الله تعالی پر وجود، وحدانیت، اسماوو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، پدې لوست کې په ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملك جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کیږي.

د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملائکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملائکې د الله تعالی له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوې دي، په سترګو نه لیدل کیږي، له ټولو ګناهونو څخه معصومې دي، په هیڅ صورت د الله تعالی له اوامرو څخه سر غړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالی ورته وفرمایي، هغه تر سره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کیږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه متشکل کولای شي، د اوسېدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي غوښتنو او شهواتو څخه پاکې دي، خوراك، څښاك او خوب نه کوي.

د ملائکو د وجود د اثبات دلایل

د ملائکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

۱. قرآن کریم: الله تعالی د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملائکو یادونه کړې ده، لکه څرنګه چې د النجم سورت کې فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى﴾ [النجم: ۲۷] **ژباړه**: یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی په پرښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه ږدي.

په یو بل مبارك آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ۱] **ژباړه**: ثنا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکی او د پیغام رسوونکو، پرښتو ټاکونکی دی. (داسې پرښتې) چې د هغو دوه دوه، درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنګه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راولي، بېشکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنګه الله تعالی د النحل سورت په دویم آیت

کې فرمايي: ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ [النحل: ٢]. **ژباړه:** الله ﷻ دغه ملايکې او روح چې په خپل کوم بنده يې وغواړي د خپل حکم سره يې نازلوي.

٢. حديث شريف

له نبي کريم صلى الله عليه وسلم څخه د ملائکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي چې دلته په لنډه توګه يو حديث بيانوو: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ»[1] **ژباړه:** له حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د ګاونډي په هکله توصيه کوله تر دې چې ما ته دا ګومان پيدا شو چې يو ګاونډی به له خپل ګاونډي څخه ميراث وړي.

په ملائکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دي، منکر يې د اسلام له کړۍ څخه وتلی ګڼل کيږي.

ملائکې له ټولو ګناهونو څخه معصومې دي

د قرآن کريم زيات شمېر آيتونه د ملائکو پر عصمت دلالت کوي لکه څرنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ [التحريم: ٦] **ژباړه:** په هغه څه کې چې الله تعالى امر ورته کوي نافرماني يې نه کوي او هغه څه سرته رسوي چې امر ورته کيږي.

همدارنګه په يو بل آيت کې فرمايي: ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾ [الأنبياء: ٢٠]
ژباړه: شپه او ورځ تسبيح وايي لټي نه کوي.

همدارنګه نور ډېر آيتونه شته چې د ملائکو په عصمت باندې دلالت کوي چې دلته په همدې ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.[2]

د ملائکو صفتونه

په قرآن کريم او نبوي سنتو کې د ملائکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چې په لنډه توګه يې ذکر کوو:

١. ملائکې له نور څخه پيدا شوي دي.

---

١ - صحيح البخاري ت - (١٥ / ١٩٨)

٢ - المواقف للامام عضد الدين عبد الرحمن بن أحمد الإيجي، (٣ / ٤٥٣).

۲. ملائکې په سترګو نه لیدل کیږي، خو که چېرې دوی چاته د ښکاره کیدو اراده وکړي نو لیدل یې شوني دي.
۳. ملائکې خپل ځانونه په ښو او ښکلو شکلونو سره متشکل کولای شي.
٤. الله تعالی ملائکې انبیاؤ تـه د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کـارونو پـه سـرته رسولو ګمارلې دي.
٥. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان تر منځ تګ او راتګ کولای شي.
٦. ځینې ملائکې د دوو، ځینې د دریو، ځینې د څلورو او ځینـې لـه دې څخـه د زیـاتو وزرونو خاوندانې دي.
۷. له انسانانو څخه مخکې الله تعالی ملائکې پیدا کړې دي.
۸. ملائکې سره لدې چې معصومې دي او تل د الله تعالی عبادت کوي، خـو بیـا هـم لـه الله تعالی څخه ډېرې وېرېږي.
۹. ملائکې الله تعالی ته ډېرې نږدې او مقربې دي.
۱۰. ملائکې د خارق العادة توان خاوندانې دي.

د ملایکو دندې

ملائکو ته الله تعالی ډېر لوی لوی کارونه او دنـدې ورسپارلې دي، دوی تـه الله تعـالی دا توان ورکړی چې ورسپارل شوې دندې په ښـه توګـه سـرته ورسـوي، د ملائکـو د دنـدو ډولونه په لاندې ډول بیانیږي:

۱. الله تعـالی پیغمبرانـو تـه د وحـې پـه رسـولو بانـدې جبرائیـل ﷺ مکلـف کـړی دی جبرائیل ﷺ د ټولو ملایکو څخه غوره او د الله تعـالی پـه وړانـدې معـزز دی چـې د (الروح الامین) په نامه سره یې یاد کړی دی.
۲. میکائیل ﷺ ته د اورښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ور سپارل شوې ده. میکائیل ﷺ هم د الله تعالی په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقـام لـري، ځکـه الله تعـالی د جبرائیـل پـه څنګ کې ذکر کړی دی.
۳. اسرافیل ﷺ ته د قیامت لپاره د شپېلۍ وهلو دنده ورسپارل شوې ده.
٤. ملك الموت (عزرائیل) او د ده ملګرو ته د ارواحو د قبض دنده ورسپارل شوې ده.
٥. کرام کاتبین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.

٦. نکیر او منکر ته په قبر کې له مړو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوې ده.

په ملائکو باندې د ایمان ګټې

۱. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.

۲. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که موږ له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوق شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.

۳. له مؤمنانو سره د الله تعالی له محبت څخه خبرتیا، چې دا د دې لامل کیږي چې بنده ګان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.

٤. د الله تعالی له قدرت او د ده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، د ده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کیږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ملائکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱. ملائکې تعریف کړئ.

۲. ملائکې له څه شي څخه پیدا شوې دي.

۳. د ملائکو د اثبات په اړه یو څو دلیلونه ذکر کړئ.

٤. په ملائکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

٥. د ملائکو صفات په لنډ ډول ذکر کړئ.

٦. د ملائکو دندې په لنډ ډول ذکر کړئ.

۷. پر ملائکو باندې د ایمان څو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ملائکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د حدیثو برخه

د احادیثو اهمیت

په تیرو ټولګیو کې مو ولوستل چې حدیث د پیغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقریراتو څخه عبارت دی. پدې لوست کې غواړو چې د احادیثو اهمیت وپیژنو.

۱ـ حدیث د الله ﷻ وحې ده

وحې په دوه ډوله ده

یوه جلي وحې چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، اوبله خفي وحې چې دپیغمبرﷺ له احادیثو څخه عبارت ده، ځکه چې پیغمبرﷺ به خپل اقوال او افعال د جبرئیل علیه السلام په لارښوونه ترسره کول. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳، ٤].

ژباړه: او هغه {پیغمبرﷺ} له نفسي خواهش څخه تاسې ته خبرې نه کوي، بلکې دا وحې ده چې پر هغه نازلیږي، نو حدیث چې د پیغمبرﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پیغمبر نازله شوې وحې ده، لکه چې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «أَلاَ إِنِّى أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ».[۱]

ژباړه: ځان پوه کړئ! بیشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څیر نورڅه هم راکړل شوي دي (یعنی احادیث) په همدې بناء دپیغمبر ﷺ احادیث دالله ﷻ خفي وحې ده.

۲ـ دپیغمبرﷺ پیروي.

لکه څرنګه چې دقرآن کریم دلارښوونو پیروي پرمسلمانانو فرض ده، همداسې دپیغمبر ﷺ د سنتو، او احادیثو پیروي هم پرمسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پیروي د رسول اللهﷺ په پیروی کې نغښتې ده، لکه څرنګه چې د الله ﷻ محبت دپیغمبرﷺ په محبت پورې تړلی دی. نو څوک چې دپیغمبر ﷺ تابعداري اوپیروي نه کوي او د الله ﷻ نږدیوالی په بل لاره کې لټوي، هیڅکله خپل مرام ته نه شي رسیدای. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ. . . ﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووایه ای پیغمبره! که چیرې په رښتیا دالله ﷻ سره مینه کوئ، نو زما پیروي وکړئ، الله به هم درسره مینه وکړي.

۱- ۱ سنن أبي داود

همداراز پيغمبرﷺ فرمايي: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فقد عصى اللّه» [1]

ژباړه: چاچې زما پيروي وکړه په حقيقت کې يې دالله ﷻ پيروي وکړه، اوچاچې زما نافرماني وکړه هغه د الله ﷻ نافرماني وکړه.

دپيغمبرﷺ داقوالو، افعالو، اوکړنوڅخه سرغړونه لويه بد بختي، اوگمراهي ده.

الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥]

ژباړه: اوڅوک چې د رسولﷺ څخه سر غړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرگنده شي، د مؤمنانو له لارې پرته بله لارخوښه کړي، نو هماغه لوري ته به يې وروگرځوو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به يې ورننباسو او هغه دورتلو بد ځاى دى.

همدا راز پيغمبرﷺ فرمايلي دي: «تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّـهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ» [2]

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پريښي دي هيڅکله به گمراه نه شئ څو پورې چې تاسې پر هغې منگولې لگولې وي چې يو د الله ﷻ کتاب او بل د الله ﷻ د رسول سنت دى.

د پيغمبرﷺ پيروي دا ده چې د هغه ويناوې ومنل شي، لارښوونې يې عملي کړل شي، د ژوند په ټولو برخوکې د هغه دسيرت پيروي وکړل شي او د هغه پر ويناوو د هيچا وينا غوره ونه گڼل شي.

٣ـ حديث دقرآن کريم شرحه ده

پيغمبرﷺ په خپلو اقوالو افعالو او تقريراتو سره قرآن کريم تفسير اوشرحه کړې دى.

الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ. . . ﴾ [النحل: ٤٤]

ژباړه: اونازل کړې مو دى تاته ذکر{ قرآن کريم} د دې لپاره چې ته بيان کړې خلکوته هغه لارښوونې چې دوى ته راليږل شوي دي.

---

١ – البخارى.

٢ – موطأ امام مالک

له همدي امله که چېرې دقرآن کريم په ځينو آيتونوکې اجمال پروت وو د پيغمبرﷺ په احاديثو کې د هغې توضيح او تفسير بيان شوی دی لکه چې الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [البقرة: ٨٣]

ژباړه: لمونځ قايم کړئ. پيغمبرﷺ په خپلو احاديثو سره د لمانځه د درولو طريقه، د رکعتونو شمېر، او د لمانځه وختونه په ځانګړي ډول بيان کړي دي.

۴ـ احاديث دشريعت دويم اصل اومصدر دی

په شريعت کې ځينې حکمونه له قرآن کريم څخه ثابت دي، خوځينې نور يې د پيغمبرﷺ په احاديثو ثابت شوي دي، لکه په ميراث کې دجدې (نيا) شپږمه برخه، دکافر او مسلمان ترمنځ له يوبل څخه د ميراث د نه وړلو حکم، دکورنيو خرو د غوښو خوړلوحرمت، د سرساېې وجوب، د ځينو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

کوم احکام چې په احاديثو ثابت دي دهغو حيثيت دقرآن کريم دحکمونو په څيردی الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ٧]

ژباړه: او څه چې پيغمبر تاسې ته درکړي هغه واخلئ، اوله کوم شي څخه چې يې منعه کړي ياستئ مه يې کوئ. د پيغمبرﷺ احاديث د ټولنيزو، اقتصادي، سياسي، اخلاقي، اوحقوقي مسايلو دويم مصدر دی.

۵ـ داحاديثو يادول

حديث يادول خورا لوی فضيلت لري، پيغمبرﷺ هغه چاته چې احاديث په يادو يادوي، وربانډې عمل کوي، د عزت او لوی مقام دعا کړې ده او فرمايلي يې دي: «نَضَّرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ...» (١)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زموږ حديث واوري، بيا يې ياد کړي او هم يې نورو ته ورسوي.

فعاليت:

زده کوونکي دې په ډله ييزه توګه ځينې هغه احاديث له يادو ووايي چې په تيرو ټولګيو کې يې ياد کړي وو.

---

١ – سنن أبي داود

پوښتنې

۱. د خفي وحې په اړه دقرآن کريم دليل ذکر کړئ.

۲. احاديث د قرآن کريم شرحه ده دا څه معنالري؟ واضحه يې کړئ.

۳. دشريعت اصول او مصادر کوم کوم دي؟ نومونه يې واخلئ.

٤. داحاديثو يادول څه فضيلت لري؟

کورنۍ دنده

د لوست د مهمو ټکو په نظر کې نيولو سره د حديثو د اهميت په اړه مقاله وليکئ.

په چارو کې تدبير

عن أنس رضى الله عنه أن رجلا قال للنبي صلى الله عليه وسلم: أوصني يا رسول الله ! فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: (خُذِ الأَمْرَ بالتَّدْبِيرِ فإِنْ رَأيْتَ في عاقِبَتِهِ خَيْراً فأمْضِ وإِنْ خِفْتَ غَياً فأمسِكْ). [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالك بن نضر ابوحمزه انصاري خزرجي ﷺ پوره لس کاله د رسول الله ﷺ په خدمت کې تېر کړي وو، او په وړوکوالي کې د بدر په غزا کې شريک شوی. په لمانځه کولو کی رسول الله ﷺ ته ډېر ورته و. يو له هغو صحابه وو شخه دی چې زيات شمېر حديث يې روايت کړي دي. له ده څخه د روايت شويو احاديثو شمېر څه دپاسه دوه زره اودوه سوو احاديثو ته رسيږي. دپيغمبر ﷺ له وفات نه وروسته دجهادونو او فتوحاتو په دور کې په بصره کې استوګن شو، او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کا ل څه د پاسه سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځينو کلمومعنا

١_أوصني: د امر لفظ دی: ماته نصيحت وکړه.

٢_خُذ: دامر لفظ دی: واخله، ونيسه، وکړه.

٣_الأَمْرَ: چاره، کار.

٤_التَّدْبِير: پايلوته په پام لرنې سره چارې سرته رسول.

٥_فأمْضِ: د امر لفظ دی: پس ترسره يې کړه، سرته يې ورسوه.

٦_غَياً: د خير ضد، ضلالت او بې لارې.

٧_فأمسِكْ: د امر لفظ دی: ځان ترې وساته، مه يې کوه.

د حديث ژباړه

له انس ﷺ څخه روايت دی چې يو سړي پيغمبر ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! ماته نصيحت وکړه، نو رسول الله ﷺ ورته وويل: کارونه په پوره غور او تدبير سره کوه، که دې د کار په پايلو کې خير او ښېګڼه ليده، نو وړاندې ځه او تر سره کوه يې، او که خرابي په نظر درتله، نو ځان ترې وساته.

د حديث حکمت

داسلام سپېڅلی دين تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه کې دی. او ځای په ځای انسان ته پدې هکله لازمې او اړينې لارښوونې کوي.

تدبير يا په کارونو کې سوچ، د چارو پر پايلو نظر لرل، احتمالي ګټې او زيانونه سره مقايسه کول، هدفونه ياد ساتل او پدې توګه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو کې بری او موفقيت په برخه کوي، ګټې يې خوندي او تر ممکنه حده د زيانونو مخه نيسي.

فعاليت:

د رسول الله ﷺ له سيرت څخه د هغه د کارونو څو بيلګې په ګروپي شکل په ګوته کړئ او د پلان او تدبير نښې په کې وښاياست.

د حديث شريف ګټې

۱ـ په نصيحت دصحابه وو ټينګار

صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو، او تل د کمال په لټه کې وو. له پيغمبر ﷺ څخه به يې د ځانګړو توصيو او نصيحتونو غوښتنه کوله، او رسول الله ﷺ به هغوی ته هر اړخيز نصيحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعينو کې دغه کار يو نيک سنت وګرځيد او چې کله به سره جلا کيدل او يا به په پر سفر روانيدل نو يو بل ته به يې ويل: ماته نصيحت وکړه! او هغوی به د مينې او لورينې نه په ډک زړه ورته د خير او نيکمرغی نصيحتونه کول.

۲ـ د تدبير غوښتنې

په چارو کې د تدبير غوښتنه دا ده چې مخکې لدې چې انسان په کوم کار لاس پورې کړي لومړی دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نږدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره مشوره وکړي، خپل نيت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معيارونه دې په نظر کې ونيسي، موخې دې په ګوته کړي، دهغه کار په وسايلو او امکاناتو دې غور وکړي او له هغه وروسته دې په پاک الله توکل وکړي او په قوي هوډ سره دې په کار پيل وکړي.، چې دغې عمليې ته (کرښنده)، (خطه) او (پلان) ويل کيږي.

۳ـ چارې په غور او تدبير سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بيړې، او وارخطايی په خلاف کارونه په تدبير، آرام فکر، سړې سينې، پيل او پايلوته په پام لرنې سره سرته رسول ستره هوښياري ده چې رسول الله ﷺ پرې امرکړی دی. لکه چې

ابوذر ﷺته په خطاب کې فرمايي: (اي ابوذره! د تدبير په څېر هوښياري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبير او غور نسبت د الله لوري ته کړی او هغه يې د نبوت اوپيغمبرۍ يوه برخه ګرځولې، او بيړه يې د شيطان له لوري ګڼلې: رسول الله ﷺفرمايي: (تاني، درنګ او فکر کول د الله له لوري دي او بيړه د شيطان له لوري ده). او په بل حديث کې فرمايې: ښه رويه، په چارو کې غور او اعتدال د نبوت څليرويشتمه برخه ده.[1]

٤ـ د کاري جريان څارنه او ارزونه، او له موخو سره د هغه تطبيقول.

دحديث شريف د وروستۍ جملې غوښتنه داده چې د کار په اوږدو کې انسان وخت په وخت د کار جريان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسير باندې روان دی، که کار له پلان سره سم روان وو او له خپلو موخو سره تړلی او نژدې و، نو کار بايد دوام وکړي څو بشپړ او تکميل شي، او که داسې نه و، بلکې د وخت، مال او وسائلو ضياع وه او ټاکل شوي اهداف ورڅخه نه ترلاسه کيدل، نو بايد کار ودرول شي.

٥ـتدبير او توکل.

توکل يو شرعي امر دی او مسلمان ته ښايي چې تل په الله توکل وکړي. د توکل رښتينی او شرعي مفهوم دادی چې يو مسلمان د کار ټول شرايط، اسباب، وسايل برابر کړي، په کار پيل وکړي او بيا پايلې او نتايج يې الله پاک ته وسپاري، زړه نازړه نشي او په پوره عزم سره په کار پيل وکړي او سر ته يې ورسوي.

پوښتنې

١ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

آـ التدبير، بـ أمض، جـ غيا، دـ أمسك،

٢ـ د لوست حديث شريف په لنډه توګه ترجمه کړئ.

٣ـ په چارو کې د تدبير غوښتنې څه دي؟

کورنۍ دنده

د تدبير په هکله يوه مقاله وليکئ چې له اتو کرښو کمه نه وي.

١ - مسند أحمد بن حنبل

د سولې اهمیت

عَنْ أَبِى الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلاَةِ وَالصَّدَقَةِ»؟. قَالُوا: بَلَى. قَالَ: « إِصْلاَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ. وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ ». [سنن ابی داود]

د راوي پېژندنه

نوم يې عويمر دعامر زوی د خزرج له قبيلې څخه ؤ او په ابودرداء يې شهرت درلود. ډېر لوی فقيه صحابي ؤ. پيغمبرﷺ ورته دحکيم الامــة لقب ورکـړی ؤ. کلـه چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو پيغمبرﷺ ده او سلمان فارسيرضي الله عنه ترمنځ د مواخات (ورورګلوی) تړون وتاړه. په ټولو غزاګانو کې درسول اللهﷺ سره ملګری و. حضرت عثمانرضي الله عنه ددمشق قاضي مقرر کړی و. نوموړی دهجرت په(۳۲)کال دحضرت عثمانرضي الله عنه دخلافت په دور کې په دمشق کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١. أَلاَ أُخْبِرُكُمْ: آيا تاسو خبر نه کړم؟
٢. بِأَفْضَلَ: په غوره عمل.
٣. إِصْلاَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلکو ترمنځ سوله راوستل.
٤. الْحَالِقَةُ: ددين له منځه وړونکې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابودرداءرضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول اکرمﷺوفرمايل: ايا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه کړم چې له روژې، لمانځه او صدقې څخه يې درجه لوړه ده ؟ صحابه کرامو وويل: بلی(هوکی) يارسول الله !بيا پيغمبرﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلکو ترمنځ سوله اوروغه راوستل دي، خپل منځي فساد اواختلاف دين له منځه وړي.

د حدیث حکمت

داسلام له خصوصیاتو څخه یوهم دکورنیو، پرګنو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، ورورګلوي، او یو له بل سره په کړنوکې د همغږۍ رامنځ ته کول او ټینګول دي، هرهغه عمل چې دغه وحدت ته زیان رسوي اویایې کمزوری کوي، داسلام مقدس دین دهغه د له منځه وړلو ټولې لارې په ډیر دقت سره په ګوته کړې دي، ترڅو مسلمانان د ورونو او خویندو په څیر د مینې او اتفاق تر سیورې لاندې د خوشحالۍ شپې او ورځې تیرې کړي، یو له هغو اسبابو څخه چې ټولنیز وحدت ته ګواښ دی د دوو یا زیاتوکسانو تر منځ اختلاف دی پیغمبرﷺ په پورتني حدیث کې د اختلاف له منځه وړل د ډیروعباداتوپه پرتله غوره او بهترعمل ګڼلی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې د سولې دګټو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ دسولې ارزښت داسلام له نظره

داسلام له نظره دسولې ارزښت له نفلي روژې، نفلي لمونځ اونفلي صدقې څخه غوره دی، ځکه چې په روژه او لمانځه کې یوازې فردي مصلحت پروت دی، خو په سوله کې فردي او ټولنیز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه کې د فساد د مخنیوي لار ده.

۲ـ سوله یووالی رامنځ ته کوي

په دې حدیث شریف کې مسلمانان سولې ته هڅول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم وحدت او ملي یووالی تمثیلوي او هم د الله ﷻ په رسۍ (قرآن کریم) باندې دمنګولو لګولو مقصد ترسره کیږي. خپلمنځي اختلافات په دین کې ډیره لویه نیمګړتیا ده، نو څوک چې د خلکو له منځ څخه د فساد او دښمنۍ د ورکولو هڅه کوي، دومره لوړه مرتبه لري چې د نفلي لمونځ کوونکو، روژې او خیرات ورکوونکو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳ـخپلمنځي اختلافات ديني ضررونه

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمی پرې کېدلو، د متقابل احترام لـه منځـه تللو، د نیکو عملونو د نه قبلیدلو، د ظلم د دوام، په زړونوکې د کرکې او نفرت زیاتیـدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسیسو په کار اچولو لامل ګرځي چې دا ټـول د اسلام لـه نظره ناروا کارونه دي او له دین او دینداری سره په ټکر کې دي.

فعالیت

یو شمېر زده کوونکي دې د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستل تمثیل کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

آ ـ أَفْضَل.

ب ـ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ.

ج ـ الْحَالِقَةُ.

۲ـ په پورتني حدیث کې ولې پر سوله دومره زیات ټینګار شوی دی؟

۳ ـ خپلمنځي اختلافات څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نیولو سره د سولې د اهمیت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

په کارونو کې آسانتیا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ عزوجل). [متفق عليه]

د راوي پېژندنه

حضرت عايشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه لور، د پيغمبر ﷺ ميرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دويم کال پيغمبر ﷺ ور سره واده وکړ، خورا فقيهه او عالمه ښځه وه، په ځانګړي ډول د پيغمبر ﷺ د ژوندانه په هکله يې پوره معلومات درلودل، له پيغمبر ﷺ څخه يې (۲۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حديثونه روايت کړي دي او د هجرت په ۵۸ کال کې وفات شوه.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَا خُيِّرَ: واک اواختيار نه دی ورکړل شوی.
۲. بَيْنَ أَمْرَيْنِ په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هيڅکله.
٤. إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا: مګرداچې د هغو اسان به يې غوره کاوه.
٥. أَبْعَدَ: ابعد د بعد له مادې څخه اخيستل شوی، دلرې والي معنا لري.
٦. وَمَا انْتَقَمَ: انتقام اوبدله يې نه ده اخيستې.
٧. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادې څخه اخيستل شوی چې: دپښولاندې کولومعنا ترې نه مراد ده.
٨. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله جل جلاله اوامر، نواهي، او احکام.

د حديث ژباړه

حضرت عايشه رضی الله تعالی عنها فرمايي چې هېڅکله رسول الله ﷺ ته په دوو کارونو کې ديوه د خوښولو اختيار نه دی ورکړل شوی، مګر ده ﷺ به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چيرې ګناه به پکې نه وه، خو که هغه به ګناه وه، نو تر ټولو خلکو نه زيات به يې ځان ترې لرې ساته، او پيغمبر ﷺ هيڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه غچ نه دی اخيستی، مګر دا چې د الله جل جلاله حقوق به تر پښو لاندې کېدل بيا به يې يوازې د الله جل جلاله د رضا په خاطر انتقام اخيسته.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د اسلام په مبین دین کې د آسانۍ څو بېلګې ووايي.

د حدیث حکمت

رسول اللهﷺ خورا ډېر غوره صفات درلودل، لکه عفوه، صبر، استقامت، پراخه سینه، په کړو وړو کې آساني کول، د جفا کوونکو سره په غوره توګه برخورد کول او داسې نور چې ځینې یې په دې حدیث کې ذکر شوي دي.

د حدیث ګټې

۱ـ د اسلام مقدس دین د اسانۍ دین دی

اسلامي تعلیمات او ټول تکلیفي احکام د آسانۍ او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کېدای شي. الله ﷻ خپل بندګان په داسې څه نه دي مکلف کړي چې له کولو یې ناتوانه وي، لکه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او اللهﷻ په دین کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.

په بل ایت کې اللهﷻ فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الإنسان ضَعِيفاً﴾ [النساء: ۲۸]

ژباړه: اللهﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له بیوسې او کمزورۍ پیدا کړی شوی دی. پیغمبرﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه ورښودلي دي چې دیني او دنیوي کارونه په داسې توګه سرته ورسول شي چې سختي پکې نه وي.

۲ـ په ژوند کې د پیغمبرﷺ پیروي

لکه چې پیغمبرﷺ دشریعت د آسانتیا اصل او قانون په خپلو عملي کړنو کې پلی کړی و، نو هرمسلمان ته ښايي چې د پیغمبرﷺ پیروي وکړي، او په دیني او دنیوي کارونوکې آسانه او هغه چې تل یې د سرته رسولو وس ولري غوره کړي.

۳ـ د حلم، عفوې، او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د یو ریښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې عفوه غوره او له انتقام اخیستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تیري څخه تېر شي په حقیقت کې یې د نبي کریمﷺ د لارې او سنتو پیروي کړې ده.

الله تعالی عفوه کوونکي داسې ستايلي دي: ﴿وَالْكَاظِمِينَ الغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ١٣٤]

ژباړه: او پرهيزګاران هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او د خلکو له (بدی) تېرېدونکي وي، او الله (داسې) احسان کوونکي خوښوي.

٤ـ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترګه کتل او د بې حرمتۍ څخه يې ځان ژغورل

قهر او غوسه ګڼ اسباب لري چې ځينې يې ناسم او ځينې يې په دين کې ستايل شوي دي چې په غيرت هم ورڅخه تعبيرکيږي، غيرت هغه وخت د ستاينې وړ دی چې د الله ﷻ د اوامرو، حدودو، او حکمونو تر پښو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې مهال سستي کول د ايمان دکمزورۍ څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د رسول ﷺ حکمونو او ديني اساساتو او مقدساتو ته د سپکاوي او بې احترامۍ د جرم مرتکب شي، بايد هغه ته جزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لويه ګناه ده.

فعاليت: زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته پر هغو مواردو چې غوسه پکې ستايل شوې ده مباحثه وکړي.

پوښتنې

١. لاندې کلمې معنا کړئ:

الف: خُيِّرَ:

ب: بَيْنَ أَمْرَيْنِ:

ج: أَيْسَرَهُمَا:

د: قَطُّ:

٢. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکرکړئ.

٣. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح يې کړئ.

کورنۍ دنده

د ښښنې په اړه يوه مقاله وليکئ چې له لسو کرښو کمه نه وي.

پنځلسم لوست

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ –رَضِيَ اللهُ عَنْهُ– عَنِ النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَفَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ قَالَ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنْ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخارى}

د ځینو عبارتونو معنا

۱ـ اُنْصُرْ أَخَاكَ: دخپل (مسلمان) وروروړمرسته وکړه.

۲ـ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنْ الظُّلْمِ: له ظلم څخه يې راوګرځوه.

۳ـ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ: بې له شکه دغه کار له هغه سره مرسته ده.

د حديث ژباړه

د انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې نبي اکرم ﷺ فرمايلي: د خپل ورور سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. يوه سړي ورته وويل: ای د الله رسوله! که چيرې مظلوم وي مرسته به يي وکړم، مګرکه ظالم وي بيا يې څرنګه مرسته وکړم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: له ظلم څخه يې راوګرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حديث سبب ورود

په مسلم شريف کې له جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دی چې د پيغمبر اکرم ﷺ په زمانه کې دوه کسان سره په جنګ شول يو يي مهاجر او بل يي انصاري وو. مهاجر آواز وکړ چې ای مهاجرو! د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم آواز وکړ چې اي انصارو! د انصاري مرستې ته راورسيږئ. پيغمبر ﷺ راووت او ويې وويل: داخه د جاهليت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وويل: په الله ﷻ قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو يو بل سره ووهل، پيغمبر ﷺ وفرمايل: دا پروا نلري، بايد هر يو له تاسو څخه د خپل ورور سره که هغه ظالم او يا مظلوم وي مرسته کړې وای.

د حديث حکمت

د ظلم او تيري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلکو ته په عدل او انصاف امر کړی دی، له مسلمان څخه په کلکه غوښتنه کوي چې په نيکو اخلاقو باندې ځان سمبال کړي، دا ځکه چې د هر ډول پرمختګ او قانونيت د پلي کيدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنګه چې ظلم او تيری د ټولو بدمرغيو لامل دی، نو ځکه پيغمبرﷺ په دې حديث شريف کې د هر ډول ظلم مخنيوی لازم بللی دی.

د دې حديث له مخې له ظلم سره مبارزه يوه شرعي وجيبه ده، مسلمان مکلف دی چې له مظلوم سره مرسته وکړي، حق يې ورته واخلي او ظالم له ظلم کولو څخه منع کړي.

فعاليت

په ډله ييزه توګه د فردي او اجتماعي ظلمونو خومثالونه ووايئ.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د ظلم او ظالم مخنيوی ضروري دی

په هره ټولنه کې زورور اوکمزوری ژوند کوي، ظلم چې عموما د زورورو له خوا د ضعيفو اوکمزورو په مقابل کې ترسره کيږي يو ناوړه خصلت دی.

ظلم ټول انسانيت هلاکوي، نو بايد د مخنيوي لپاره يې ټول انسانان يو موټی شي، که چيرې خلك د ظلم په وړاندې يو له بل سره مرسته ونه کړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه کړي مظلوم د ظالم له پنجو ونه ژغورل شي نوظلم به دومره پراخه شي چې د ځمکې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسکورې شي.

نو مسلمان مکلف دی چې د ظلم په وړاندې ودريږي او د ظالم مخنيوی وکړي.

۲ـ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې يو مسلمان يې پر بل لري د مظلوم سره مرسته کول دي، که چيرې داسې خوك وليدل شي چې پر هغه ظلم او تيری کيږي، نو پر نورو مسلمانانو لازم دي چې د هغه سره د هرې ممکنې وسيلې له لارې مرسته وکړي، او له ظلم څخه يې وژغوري، دا هغه حق دی چې داسلام مقدس دين ټول مؤمنان پرې مامور کړي دي.

۳ـ له ظالم سره مرسته يعنې څه؟

کله چې د ظالم لفظ ذکر شي فکر کيږي چې ظالم هغه څوک دی چې يوازې پر نورو تيری او تجاوز کوي مگر داسې نه ده، ځکه ظالم هغه چاته هم ويل کيږي چې پرخپل ځان ظلم کوي، لکه شرک، کفر، ځان وژنه، صغيره اوکبيره گناهونه، چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دی، نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه نجات ومومي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت کې له ظالم سره مرسته کول دي.

فعاليت

د ظلم څخه لاس نيونه څرنگه کيږی؟ د ښوونکي په مرسته يې په گروپي شکل سره لارې چارې په گوته کړئ.

پوښتنې

۱ـ د حديث راوي معرفي کړئ.

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ – اُنْصُرْ أَخَاكَ

ب – تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ

ج – فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ

۳ـظالم چاته ويل کيږي؟

کورنۍ دنده

پورتنی حديث په يادو زده کړئ او هم لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

شپاړسم لوست

د غضب درملنه

عن عطية قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن ابي داود]

د راوي پېژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبيلې څخه د رسول اللهﷺ يو جليل القدر صحابی وو، له رواياتو څخه وروسته يې له پيغمبرﷺ سره ملاقات کړی، او له هغه مبارک څخه يې ځينې احاديث هم روايت کړي، په شام کې يې مېشته غوره کړه او اولادونه يې په بلقاء سيمه کې اوسېدل.

په ځينو رواياتو کې د **عطية** بن سعد او په ځينو نورو کې د **عطية** بـن عمـرو پـه نامـه يـاد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن **عطية** زوی د عمر بن عبدالعزيز له خـوا د يمـن والـي ټاکل شوی وو.

د ځينو کلمو معنا

١ـ الْغَضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهراوغوسه د شيطان له خوا وي.

٢ـ خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پيداشوی.

٣ـ تُطْفَأُ: مړ کيږي

٤ـ فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دې وکړي.

د حديث ژباړه

د عطيه عوفي رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: بې له شکه غوسه د شيطان له طرفه وي او شيطان له اور څخه پيدا شوی دی او اور په اوبو مړ کيږي هرکله چې لـه تاسو څخه څوک غوسه شي، نو اودس دې وکړي.

د حديث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه يو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکـه قهـر او غوسه د شيطان له وسوسو څخه پيدا کيږي او شيطان د انسان ازلـي دښـمن دی، پيغمبـرﷺ مونږ ته د شيطان له دسيسو څخه د خلاصوالي ټولې لارې راپه ګوتـه کـړې دي، چـې لـه هغو څخه يو له غوسې څخه ډډه کول دي، ځکه غوسه انسان ډېـرو نـاوړو کـارونو تـه اړ باسي چې په نتيجه کې دده د ناکامی لامل کيږي.

فعاليت

زده کوونکي دې د غوسې د ضررونو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

د حديث ګټې او احکام

۱ـ غضب کمزوري او زغم قوت دی

ډېر ژر غوسه کېدل د انسان د کمزورتيا نښه ده، لکه چې د غضب په مقابل کې زغم د قوت نښه ده، دا ځکه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو کنترول له لاسه ورکوي، که دا حالت دوام ومومي ډېرې ناخوالې رامنځ ته کوي، هغه څوک چې د غضب په حساسه لحظه کې خپل ځان اداره کړي، يقينا ځان يې د بديو څخه وژغوره او هم يې دغضب په مقابل کې خپل قوت ځرګند کړ.

۲ـ د غوسې پروخت خپل ځان اداره کول بريالیتوب دی

کله چې انسان غوسه شي، نو حيواني طبيعت پرې غالب شي، د انسان په باطن کې د شر قوه برلاسی مومي چې په نتيجه کې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع کوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته يې اړ باسي او له نيکيو څخه يې منع کوي، په داسې حالت کې انسان ته په کار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وکړي، د خپل نفس د کنترولولو په نيت اودس وکړي چې همدا د نفس د کنترول تر ټولو غوره لار ده.

۳ـ د غوسې بدې پايلې

غوسه دبد اخلاقی سرچينه اويوه وژونکې وسله ده، که چيرې په ژوند کې د غوسې لار تعقيب کړای شي، نو ګڼې فردي اوټولنيزې ستونزې ورڅخه راولاړيږي.

الـ د غوسې فردي زيانونه

غوسه ډېر مادي، معنوي، روحي او ديني ضررونه لري، دا هغه مها ل په ډاګه کيږي چې کله د غوسه ناک شخص حالت ته وکتل شي: رنګ يې بدليږي، د بدن وينه يې په جوش راځي، د وجود غړي يې بې واکه کيږي، په خبرو کې يې ګډوډي رامنځ ته کيږي، ژبه يې په سپکو ويناوو پيل کوي، کله کله ورڅخه د فسق او کفر الفاظ هم صادريږي دا ټول هغه څه دي چې دده دين او بدن دواړه زيانمنوي.

ب ـ د غوسې ټولنيز ضررونه

غوسه د خلکو په زړونو کې کرکه او نفرت پيدا کوي چې په نتيجه کې د وګړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان يوله بل څخه جلا کوي، دښمني زياتوي، ژوند تريخ کوي او د ټولنو د بربادۍ سبب ګرځي.

۴ـ د غوسې لاملونه

په دې حديث شريف کې د غوسې لامل شيطان ښودل شوی دی، دا په دې معنا چې د کوم انسان زړه د الله ﷻ له ذکر او ياد څخه خالي وي، نو په هغه زړه کې شيطان ځای نيسي، شيطان دده پر زړه او ټول جسم باندې مسلط کيږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شيطان د وسوسو تابع شي بيا کبر، په خلکو ټوکې او مسخرې کول، په مال، ځان، نسب او چوکۍ غرور کول او داسې نور خويونه د انسان په زړه کې ځای ونيسي، او تل د خلکو د هرې کړنې په مقابل کې ډېر ژر په قهر کيږي، نو پر هر مسلمان

لازم دي چې تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په يادولو ژوندی وساتي څو د شيطان د دسيسو او وسوسو ښکار نه شي.

۵ـ د غوسې مخنيوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغيو په څير يو ډول ناروغي ده، د اسلام مقدس دين ددغې خطرناکې ناروغۍ د علاج او مخنيوي لارې راښودلې دي، چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

۱ـ پرهر چا لازمه ده چې ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وګرځوي، لکه صبر، زغم، په ژوند کې ثبات، په وينااوو او کړنو کې فکرکول او داسې نور.

۲ـ د غوسې پر وخت د(اعوذبالله من الشيطن الرجيم) ويل.

۳ـ خپل حالت بدلول: که چيرې د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي بايد کيني اوکه ناست وي ډډه دې ووهي، ځکه چې په ولاړه کې انسان انتقام او اقدام ته تيار وي، او کله چې کيني او يا ډډه ووهي، د غوسې جوش يې کميږي.

۴ـ اودس کول: دا هغه درملنه ده چې په دې حديث کې يې ذکر شوی دی، دا ځکه چې غوسه د انسان په وجود کې حرارت او ګرمي پيدا کوي او وينه په جوش راولي، خو اودس يا غسل په جسم کې سوړوالی راولي او د وينې حرارت راټيټوي.

همدا راز اودس د عبادت هغه برخه ده چې په کې د الله ﷻ ذکر او ياد ترسره کېږي، دا هرڅه شيطان سپکوي او تيښتې ته يې اړ باسي.

فعاليت

زده کوونکي دې د غوسې د له منځه وړلو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ:
- خُلِقَ مِنَ النَّارِ:
- تُطْفَأُ:
- فَلْيَتَوَضَّأْ:

۲ـ د غضب اسباب په لنډه توګه بيان کړئ.

۳ـ د غضب درملنه اوعلاج څه دی؟ په لنډه توګه يې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچوکې وليکئ او حديث په يادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ»
[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پیژندنه

نوم يې جابر او د پلار نوم يې عبد الله، د مديني منورې د خزرج له قبيلې شخه و، پلار او زوى دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبرﷺ ورته په يوه شپه كې پنځه ويشت ځله د مغفرت دعاء كړې وه، د بدر او احد شخه پرته يې په ۱۹غزاګانو كې د رسول اللهﷺ سره برخه اخيستې ده، په خپل وخت كې د مديني منورې لوى مجتهد او مفتي و، د هجرت په (۷۸) كال يې له فاني دنيا شخه سترګې پټې كړې.

د ځينو كلمو معنا

۱ـ خيرالناس: غوره له خلكو شخه.
۲ـ انفعهم: زيات خير رسوونكې له دوى شخه.
۳ـ للناس: دخلكو لپاره.

د حديث ژباړه

جابرؓ فرمايي چې رسو ل اللهﷺ فرمايلي دي: په انسانانو كې غوره هغه شوك دى چې نورو خلكو ته زيات خير او ګټه رسوي.

د حديث حكمت

د ځينو خلكو په آند ښه او غوره كس هغه دى چې د ښه نسب، ډېر ثروت او قدرت شښتن وي، خو پيغمبرﷺ له نورو خلكو سره نيكي كول، خلكو ته مادي او معنوي ګټې رسول د غوره والي معيار ګڼلى دى، دا ځكه چې د اسلام مقدس دين د خير او ښېګڼې دين دى.

فعاليت

زده كوونكي دې په ګروپي شكل له خلكو سره د نيكى كولو يو شو مثالونه ووايي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د الله تعالى مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلك په يو ډول نه دي، هغه شوك چې د خلكو سره په روا كارونو كې مرسته كوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايد موږ د خلكو سره په نيكو كارونو كې مرسته وكړو شو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲ـ ښېګڼه څه ته وايي؟

پیغمبرﷺ انسانان دې ته هڅوي چې له نورو سره نیکي وکړي، هغوی ته خیر ورسوي، خوښي وروبښي او د هغوی څخه غمونه او تکلیفونه لرې کړي. مثلا که چیرې څوک وږی وي ډوډۍ ورکړي، که څوک پوروړی وي د پور په ادا کولو کې ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره د علاج په برخه کې همکاري وکړي او ناپوهانو ته د زده کړې لاره هواره کړي. پیغمبرﷺ د داسې خصلتونو څښتنانو ته د الله ﷻ د کومک او محبت زیری ورکړی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه ښه او بد خویونه په ګوته کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- خیرالناس:
- انفعهم:
- للناس:

۲ـ د حدیث لنډه معنا ووایاست.

۳ـ غوره خلک څوک دي؟

کورنۍ دنده

۱ـ حدیث شریف له معنا سره په یادو زده کړئ.

۲ـ (په ښوونځي کې د خیر او ګټې کارونه) تر عنوان لاندې لنډه مقاله ولیکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ ». [متفق علیه]

د راوي پېژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هریره یې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خیبر له غزا څخه مخکې د دیرشو کالو په عمر د اسلام په مبارک دین مشرف شو، په همدغه غزا کې یې برخه هم واخیسته، کله چې مدینې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې یې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفه کې شامل شو، له همدې امله یې له رسول الله ﷺ څخه (۵۳۷٤) حدیثونه روایت کړي دي.

دغه جلیل القدر صحابي په تقوی او پرهیزګارۍ مشهور او د قوي ذکاوت خاوند و، چې د هجرت په اته پنځوسم (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځینو کلمو معنا

۱_الإِيمَانُ: باور او د زړه کلک تصدیق.

۲_بِضْعٌ: په عربي ژبه کې له دریو څخه تر نهو پورې عدد ته وایي.

۳_شُعْبَةً: برخه.

٤_أَفْضَلُهَا: غوره یې.

۵_أدْنَاهَا: کوچنۍ، او ټیټه یې.

٦_ إِمَاطَةُ: لرې کول

۷_الأَذَى: زیان رسوونکي شیان.

د حدیث ژباړه

له حضرت ابوهریره ﵁ څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: ایمان د څه د پاسه اویا خویونو څخه عبارت دی چې غوره یې د (لااله الا الله) کلمه ویل دي، ټیټه درجه یې له لارې څخه د زیان رسوونکو شیانو لرې کول دي او حیاء د ایمان یوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دې په لارو کې د ضرري شیانو مثالونه په ګروپي شکل وښيي.

د حدیث ګټې

۱_ دایمان خصلتونه

پیغمبر ﷺ ایمان د داسې ونې سره تشبیه کړې چې ډېر ښاخونه ولري، ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې ټیټ وي، دا په دې معنا چې ایمان د ډېرو خصلتونو او خویونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتې سطحې څخه پیل او د ژوند تر ټیټې سطحې پورې ځانګړي احکام او سپیڅلې لارښوونې لري چې د بېلګې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیبه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیاء ذکر راغلی دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا إله إلا الله محمد رسول الله)څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی، نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سیورې لاندې یې ژوند تېر کړي. (لا إله إلا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده، او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولنې د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لااله الا الله فضیلت

(لااله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلیږي، له ټیرو ګناهونو څخه داسې پاکیږي لکه چې له مور څخه نوی زیږېدلی وي او له هلاکېدو څخه نجات مومي. پیغمبرﷺ فرمايي: « مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ ».[۱]

ژباړه: د چا چې اخرنی وینا (لااله الا الله) وي جنت ته به داخل شي.

پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «لو أنَّ السماوات السَبعَ والأرضين السبعَ، وضعْنَ فِي كفةٍ ووضعت لا إله إلا الله فِي كفة مالت بهن لا إله إلا الله»[۲]

---

۱ – سنن أبی داود.

۲– الدعاء للطبراني

ژباړه: که چیرې اووه اسمانونه او اووه طبقې زمکه دتلې په یوه پله کې واچول شي او د (لااله الاالله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هرومرو به کلمه طیبه پرې درنه وي.

٤_ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې تقاضا په الله ﷻ، د هغه پر ملایکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷻ پر کتابونو ایمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلیږل شوي پیغمبر ﷺ اتباع او پیروي کول، یوازې د الله ﷻ څخه ویره او د هغه سره محبت، د مافوق الاسباب امید یوازې د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، یوازې الله ﷻ ته عاجزي او سر ټیټول، د هغه د نعمتونو شکر اداء کول او د مصیبت پر وخت یوازې له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

٥_ له لارو او سرکونو څخه د زیان رسوونکو شیانو لرې کول

په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دین ډېر ټینګار کړی او هغه یې د ایمان نیمایي برخه ګڼلې ده. د دې لوست په حدیث شریف کې د لارو پاک ساتلو ته د ایمان یوه څانګه ویل شوې ده، چې دا د چاپیریال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.

د دې حدیث شریف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې خپله ټوله هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارویانو ته د زیان رسولو او د لارې د ککړتیا لامل ګرځي ځانونه وساتي.

٦_ حیاء د ایمان یوه برخه ده

حیاء له داسې خصلت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړو کارونو، سپکو عاداتو او پوچو ویناوو څخه ژغوري، حیاء ځکه د ایمان برخه ګڼل شوې چې د حق لوري ته بلنه کوي او د خیر خوا ته انسانان هڅوي.

حیاء سراسر خیر دی پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حیاء ټوله خیر ده.

خوکه چیرې حیاء د زده کړې مانع وګرځي، یا د خپل حق د غوښتلو په لار کې خنډ شي او یا هم د حق ویلو مانع وګرځي، نو بیا دا حیا نه، بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

پوښتنې

۱ـ ابوهریره رضي الله عنه څوک و؟

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- الإِيمَانُ:
- بِضْعٌ:
- شُعْبَةً:
- إِمَاطَةُ:
- الأَذَى:

۳ـ د توحید غوښتنې څه دي؟

۴ـ له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لرې کول څه اهمیت لري، په اړه یې لنډ معلومات ورکړئ.

کورنۍ دنده

د حیاء په اړه لنډه مقاله ولیکئ.

تعصب

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ: « لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

نوم يې جبيراو د پلار نوم يې مطعم د قريشو له قبيلې څخه و، ډېر حليم او په علم الانساب کې يې خورا زياته پوهه درلوده. يو له هغو کسانو څخه و، چې هغه پاڼه يې څيرې کړه کومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قريشو ليکلې وه، هغه شخص و چې قريشو د بدر د بنديانو په سر د خبرو لپاره د استازي په توګه د پيغمبرﷺ حضور ته ليږلی و، کله چې د پيغمبرﷺ خوا ته راغی او د (الطور) سورت تلاوت يې واوريده، نودده په زړه يې زياته اغيزه وکړه، هماغه و چې د حديبې له سولې وروسته يې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١-لَيسَ مِنَّا: زموږ له ډلې (دين) څخه نه دی.

٢_ مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې قوم پرستی، نژاد پرستی. . . ته بلنه کوي.

٣_مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی. . . لپاره جنګيږي.

٤_مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره کې مړشي.

د حديث ژباړه

له جبير بن مطعمرضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې تعصب ته بلنه کوي، زموږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوک چې د عصبيت په خاطر جګړه کوي او زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې د عصبيت په فکر مړشي.

د حديث حکمت

عصبيت (تعصب کول له قبيلې، قوم، ژبې، نژاد، سيمې او داسې نورو سره) هم دجاهليت دزمانې راپاتې ميراث دی چې تل بشريت ګواښوي او آرامې ټولنې ړنګوي، لـه همدې امله پيغمبرﷺ په کلکو الفاظو سره ناروا او حرامه پديده ګڼلې ده، نو په هر مسلمان بانـدې لازمه ده چې د ايمان له غوښتنې سره سم د جاهليت لـه دې نـاوړې پديـدې سره پـه هـر شکل کې چې وي مبارزه وکړي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ تعصب د جاهليت شعار

له خپلې کورنۍ، قبيلې، نژاد، ژبې او سيمې څخه په ناحقه دفاع، او ملاتړ کولو ته تعصب ويل کيږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنيو او قبيلو څخه په حق او باطل دواړو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زړورتوب او شجاعت ګڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دين څرګند وواهه، نو د نورو ظالمانه جاهلي رسمونو په څير يې د قوم پرستۍ، او نژاد پرستۍ لمنه هم ور ټوله کړه، عصبيت يې کلک وغنده، خلکو ته يې امر وکړ چې په اسلام کې يو له بل سره د مرستې اساس يوازې پر عدالت او تقوی ولاړ دی.

الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُوا عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾[المائدة:۲]

ژباړه: او يو له بل سره په نيکۍ او تقوی کې مرسته وکړئ، د ګناه او ظلم په کارونوکې يوله بل سره مرسته مه کوئ.

۲ـ په اسلام کې د برترۍ معيار

په جاهلي دور کې د عصبيت په خاطر به پټو سترګو جنګونه کول، يو د بل پرخلاف دسيسې جوړول، په قوم، نسب او حسب فخر کول لوی وياړ بلل کېده، مګر اسلام تواضع، د ژوندانه په چارو کې يوله بل سره مرسته او نيک عملونه د برترۍ معيار وټاکه، خلکو ته يې په ډاګه کړه چې په مسلمانانوکې هغه څوک غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ويريږي او د تقوا خاوند وي. الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿إِنَّ أَكْـرَمَكُم عِنْـدَ اللهِ أَتْقَـاكُم﴾ [الحجرات: ۱۳]

ژباړه: بېشکه د الله ﷻ په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ويريږي.

له تقوا پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نيکونو په ميراثو وياړ کول هيڅ ارزښت نه لري.

۳ـعصبيت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصبيت ته بلنه په بشپړه توګه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبيلوي رنګ ولري، که اقليمي، سمتي او يا ژبنۍ بڼه ولري، ځکه چې عصبيت ته بلنه د نژادونو، قومونو او پرګنو ترمنځ نفرت پيدا کوي، اسلامي ورورګلوي له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنياد يې په يووالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصبيت د ريښو په ويستلو سره له ټولنې څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کميږي او د انسانانو ترمنځ د مرستې، مينې او محبت اړيکې لا پياوړې کيږي. الله ﷻ دجاهليت دزمانې د ناخوالو اوبې اتفاقى لړې کولو په هکله فرمايي:

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾[آل عمران: ١٠٣].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت ياد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، بيا يې ستاسو د زړونو ترمنځ مينه واچوله، نودده د نعمت په برکت سره ورونه شوئ.

٤_ د عصبيت لپاره جګړه

پيغمبر ﷺ جاهليت له بيخه ويستلی، د هغه زهرجنه ماده يې له منځه وړې، لکه څرنګه چې عصبيت ته د بلنې ټول ډولونه يې حرام کړي، همدا راز د عصبيت په بناء جګړه کول يې هم حرام کړي دي.

پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «ومن قُتِلَ تحت راية عمية، يغضب للعصبية، ويقاتل للعصبية فليس من أمتي»[1]

ژباړه: څوک چې د عصبيت د بيرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصبيت په خاطر په غوسه کيږي او څوک چې د عصبيت په لاره کې جنګيږي زما له امت څخه نه دی.

٥_ د جاهليت مرګ

څوک چې په پټو سترګو د عصبيت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسيلو سره مبارزه او جګړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو د ده مرګ د جاهليت د زمانې د مړو په څير ناوړه مرګ دی.

٦ – د جاهليت له عصبيتونو سره مبارزه:

د دې لوست د حديث شريف او د قرآن کريم او د پيغمبر اکرم ﷺ د سنتو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصبيتونو سره (که هغه قومي، سيمه ييز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصبيت ډېره خطرناکه او هلاکوونکې ناروغي ده، چې په ټولنه کې د امنيت ټينګښت او اسلامي ورورګلوي کمزورې کوي او د خلکو تر منځ د دښمنيو او کړکيچ پيدا کېدلو لامل ګرځي.

---

١ - رواه مسلم

فعالیت

د ښوونکي په مرسته دې زده کوونکي د جاهلیت د زماني د شخړو او جنګونو په هکله معلومات سره شریک کړي.

پوښتني

١. د حدیث راوي څوک دی معرفي یې کړئ.

٢. لاندې کلمې معنا کړئ:

ا_ لَيْسَ مِنَّا:

ب_مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ:

ج _ مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ:

د _ مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ:

٣. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟

٤. که څوک د عصبیت په خاطر جنګیږي او په دې لاره کې مړ شي، د ده مرګ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.

(په اسلام کې د برترۍ معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنانٍ – رضي الله عنه –، قَالَ: قَالَ رسولُ الله – صلى الله عليــه وســلم – «عَجَباً لأمْرِ المُؤمنِ إنَّ أمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خيرٌ وليسَ ذلِكَ لأَحَدٍ إلا للمُؤْمِنِ: إنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيراً لَهُ، وإنْ أصابَتْهُ ضراءُ صَبَرَ فَكانَ خَيْراً لَهُ ». [رواه مسلم]

د راوي پېژندنه

نوم يې صهيب الرومي د پلار نوم يې سنان بن مالك دى، لاكوچنى و چې روميانو د موصل په ځينو برخو حمله وكړه او دى يې له ځانه سره په اسارت بوت، دروميانو په منځ كې رالوى شو، له دې كبله په رومي مشهور و. له لومړنيو مؤمنانو څخه و.

په ټولو غزاګانو كې يې له رسول اللهﷺ سره ونډه اخيستې وه. د هجرت په اته ديرشم (۳۸) كال په مدينه منوره كې وفات شو.

د ځينو كلمو معنا

١. عَجَباً: تعجب دى (يعنى زه تعجب كوم)
٢. لأمْرِ المُؤمنِ: دمؤمن حالت(ژوند) ته.
٣. إنَّ أمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خيرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خير دى.
٤. إنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ: كه ورته خوشحالي ورسيږي.
٥. إنْ أصَابَتْهُ ضرَّاءُ: كه ورته ضرر اوتكليف ورسيږي.
٦. فَكانَ خَيْراً لَهُ: نودده لپاره خير دى.

د حديث شريف ژباړه

له صهيب رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول اللهﷺ فرمايلي دي: د مؤمن حالت د تعجب وړ دى! دده ټول ژوند دده لپاره خير دى چې دا خير د هيچا لپاره نشته مګر يوازې د مؤمن لپاره دى. كه خوشحالي ورته ورسيږي شكر باسي نو دا ورته خير دى، اوكه ضرر او يا كوم تكليف ورته ورسيږي نو صبر پرې كوي چې دې كې هم د ده لپاره خير دى.

د حديث حكمت

هر انسان په ورځني ژوند كې له مختلفو حالاتو سره مخ كيږي، كله خوښي او سوكالي، كله پريشاني او تكليفونه چې دا دواړه حالته اكثره د انسان په عادي ژوند مستقيماً منفي اغېز لري او په ډېرو وختونو كې د باطني ناروغيو لامل ګرځي، لكه ځان لوى ګڼل، غرور او داسې نور همدا راز ځينې وخت ناهيلي، انديښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پيښيږي.

پیغمبرﷺ په دې حدیث کې د دغو دوو ډولو ناروغیو د درملنې لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: یو دا چې د خوښۍ او نعمت پر مهال د اللهﷺ شکر پرځای کول او دویم د ستونزو او پریشانۍ پر مهال له صبر څخه کار اخیستل دي. که چیرې انسان دغه دوه لوی خویونه په خپل ژوند کې پلي کړي، نو نه یوازې دا چې د ژوند هره لحظه به یې په راحت او ډاډ تیریږي، بلکې د ژوندانه په هر ډګرکې به تل بریالی وي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ انسان ازمویل کیږي

انسان د ژوند په هره شیبه کې تر آزمیښت لاندې وي، که د خیر او راحت په آزموینه کې وي لکه ښه صحت، مال، اولاد... او نور، او که دکړاوونو، لکه مرګ، مرض، فقر او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. الله ﷻ فرمایي: ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ [الأنبیاء: ۳۵]

ژباړه: اومونږ په بدو، او ښو (حالاتو کې) ستاسې آزمیښت کوو.

نوځوک چې په الله ﷻ ایمان نه لري ارو مرو په دغه آزموینه کې له ناکامۍ سره مخ کیږي، یوازې مؤمن دی چې په الله ﷻ د کلک ایمان له برکته په دغه ازمیښت کې بریالي کیږي، دا ځکه چې مؤمن په دې کلک باور لري چې خیر او شر یوازې د الله ﷻ له لوري دي، په هرحال کې خپل کارونه الله ﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲ـ د نعمت او خوښۍ حالت

ښه ژوند د الله ﷻ هغه ستر نعمت دی چې له کبله یې د بنده زړه خوشحالیږي. خوشحاله ژوند یوازې په مالدارۍ پورې تړلی نه دی، بلکې د الله ﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتیا لري، لکه امنیت، روغتیا، وخت او داسې نور. بنده ته ښایي چې وربانـدې خوښي ښکاره کړي او د الله ﷻ شکر پرځای کړي.

اـ مال او دولت

د الله ﷻ له نعمتونو څخه یو نعمت سرمایه او شتمني ده، لکه نقدې پیسې، د کر او کښت ځمکه، تجارت، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لارې انسان خپل، دیني او دنیوي هدفونه ترلاسه کوي او هم د دنیا ښکلا او ښایست دی. الله ﷻ فرمایي: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الکهف: ٤٦]

ژباړه: مال او اولاد د دنیایي ژوند ښکلاده.

ب ـ روغتيا

صحت هم د نورو نعمتونو په څېر ارزښتناك نعمت دى، روغ بنده پـه ډېـره آسـانۍ سـره خپل دنيوي او اخروي كارونه سرته رسوي، خورا زيات فضيلتونه يې پـه برخـه كيـږي، د نورو نعمتونو ښه احساس كوي او ورڅخه خوند اخلي بـالعكس نـاروغ انسان د هـر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پيغمبرﷺ يوه سړي ته داسې نـصيحت وكـړ: «اِغْتَـــنِمْ خَمْسًا قَبْل خَمْس, شَبَابك قَبْل هَرَمك, وَصِحَّتك قَبْل سَقَمك. . . . »[1]

ژباړه: پنځه شيان د پنځو نورو د راتلو څخه مخكې غنيمـت وګڼـه: خپلـه ځـواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخكې غنيمت وګڼه، خپله روغتيا له ناروغۍ څخه مخكـې غنيمـت وګڼه. . . . او داسې نور.

ج ـ امنيت

امنيت د الله ﷻ له نعمتونو څخه داسې ارزښتناك نعمت دى چې د انـسان ځـان، كـورنۍ، مال، عزت او ابرو، مادي او معنوي مصالح په كې له ګواښونو څخه خونديي وي.

نور نعمتونه د دې نعمت تر سيوري لاندې پايښت لري، كه چيرې امنيت نه وي نـو انـسان له هيڅ ډول نعمت څخه ګټه نه شي اخيستلاى. الله ﷻ د مكې پر خلكو د خپلـو پيرزوينـو په لړكې يوه پيرزوينه امنيت هم حساب كړى او فرمـايلي يـې دي: ﴿فَلْيَعْبُــدُوا رَبَّ هَــذَا الْبَيْتِ۝الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قريش: ٣، ٤]

ژباړه: نو په كار ده (قريشو ته)چې د دې كور د پروردګار عبـادت وكـړي د هغـه ذات چې دوى ته يې خوراك وركړ پس له لوږې څخه، او امنيت يې ور په برخه كړ پس له وېرې څخه.

يعنې پر دوى لازم وو چې د امنيت د نعمت شكر يې ادا كړى واى او يوازې د يو الله ﷻ عبادت يې كولاى.

د ـ فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دى، مګر خلك ورڅخه غافل دي، په عبث تېرېدو يې هيڅ پروا نه كوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ يوه چوپه مسابقه روا نه ده. تاواني انسان هغه دى چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه ګټه پورته نه كړي.

٣ـ پر نعمتونو شكر ويستل

١ـ المستدرك للحاكم

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه اظهار ته وايي. ضد يې کفران دی چې له نعمت څخه سترګو پټولو او هيرولو ته ويل کيږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خير ورسيږي او په زړه کې په دې کلکه عقيده ولري چې دا هرڅه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوک د خير او شر مالك نه دی او دغه حقيقت په ژبه او عمل کې څرګند کړي همدا شکر بلل کيږي. خو دا د شکر ټيټه مرتبه ده او لوړه مرتبه يې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ويستل واجب دي.

۴ـ د شکر ډولونه

سره له دې چې شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بيا هم ځينې ډولونه يې په لاندې ډول بيانيږي:

آـ په زړه کې د شکر اداء کول

په زړه کې د نعمت تصور او يادونه داده چې د نعمت لوروونکي ذات سره د هغه د راليږلي کتاب او پيغمبر ﷺ سره د زړه له کومي مينه او محبت ولري او دغه محبت په عمل کې ثابت کړي نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ويل کيږي.

ب ـ په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثناء او صفت بيانول د ژبې شکر بلل کيږي، په ژبه شکر د زړه هغه احساسات بيانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احسانونو شکر ادا کول ځکه اړين دي چې له يوې خوا د احسانونو د حقيقي مالك حق پرځای کول دي او بل خوا نورو ته د خپل ښه حالت ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احسانونو او نعمتونو ښوونکی او مالك يوازې يو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هيڅوك د خير يا شر واك نه لري، همدا راز د نعمتونو په لاس ته راوړلو کې بنده هيڅ واك نلري، دا يوازې د الله ﷻ پيرزوينه ده او بس داسې نه لکه چې قارون ويلي وو: ﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي﴾ [القصص: ۷۸]

ژباړه: قارون وويل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راکړل شوي چې زه يې لرم.

ج ــ په اندامونو شکر اداء کول

په اندامونو شکر اداء کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډير ارزښتاك دی، ځکه په اندامونو شکر ويستل د شکر عملي بڼه ده او په شريعت کې زيات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهميت نه لري

لکه لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثیلوي، که عملاً اداء نه شي، په زړه کې یې دکولو اراده هیڅ ارزښت نه لري.

۵ـ د شکر ګټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی، چې بنده یې له پوره اداء کولو څخه ناتوانه دی. شکر ویستل د شکر کوونکي لپاره ډیرې ګټې او ښې پایلې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

آ ـ شکر د قیامت په ورځ دالله ﷻ د دیدار سبب دی

له هرڅه لومړی شاکر بنده ته د قیامت پر ورځ د الله ﷻ دیدار په برخه کېږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان یې تل هیله لري.

ب ـ الله ﷻ ته د نږدېوالي احساس

شاکر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بندګانو څخه په ده احسان او مهرباني کړې ده نو همدا شان امید دی چې ده ته به دده د ګناهونو بښنه هم وکړي او توبه او عبادات به یې قبول کړي.

ج ـ شکرمسلمان ته اطمینان اوروحي راحت وربښي

د الله ﷻ پر نعمت شکر ویستل مسلمان ته تل پاتې اطمینان وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقیده ولري چې د هرډول خیر او نعمت حقیقي مالك یوازې یو الله ﷻ دی، انسان یې یوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالك ګرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان ګټه واخلي، څرنګه چې الله ﷻ یې غوښتنه کړې.

پوښتنې

۱ـ د حدیث راوي څوك دی؟ معرفي یې کړئ.

۲ـ شکر څه ته وايي، او په څو ډوله دی؟

۳ـ شکر ویستل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچوکې ولیکئ.

یو ویشتم لوست

پر تکالیفو صبر

(د تیر لوست دوام)

«. . . . . وإنْ أصابَتْهُ ضرَّاءُ صَبَرَ فَكانَ خَيْراً لَهُ »

دا يوځرګند حقيقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کيږي، مالي او بدنی زيانونه ور اوړي، خو مسلمان دا ټول د الله له لوري امتحان بولي او په صبر يې مقابله کوي، د نن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبرحقيقت

که چيرې مؤمن ته کوم ضرر، تکليف او غم ورسيږي، نو پرې صبر کوي، ژړا، چيغې او شکايت نه کوي، بلکې د مصيبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د ځان لپاره په مصيبت کې د استقامت دعاء کوي، چې په نتيجه کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

دصبر اهميت

په قرآن کريم او احاديثوکې مسلمان صبرته هڅول شوی دی، لکه چې الله ﷻ فرمايي: ﴿وَاسْتَعِينوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلاةِ﴾ [البقرة: ٤٥] **ژباړه:** او مرسته وغواړئ له (اللهﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابِرينَ﴾ [البقرة: ١٥٣] **ژباړه:** بې شکه اللهﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملګرى دى. په بل ځای فرمايي: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرينَ﴾ [البقرة: ١٥٥] **ژباړه:** او زيری ورکړه صبرکوونکو ته. صبر دانسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکيل وي. په دغه مبارزه کې د انسان کاميابي په صبر پورې تړلې ده، يوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسيږي، صبر د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حيثيت لري، نو مؤمنانو ته ښايي چې د کړاوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، څکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبرازمايي. اللهﷻ او پيغمبرﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی، اوصبرکوونکي يې ستايلي دي:

﴿وَالصَّابِرينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ﴾ [البقرة: ١٧٧]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جګړې پر مهال صبرکوونکي وي.

۷ـ د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی:

۱– صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲ – صبر په مصیبت.

۳– صبر له معصیت څخه.

۱ـ صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهیو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یوډول سختي راوستل دي. له دغې سختۍ سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پرخپل لوی دښمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ [یوسف: ۵۳] **ژباړه:** بیشکه نفس حتماً (انسان ته) په بدۍ امرکوي. همدا راز فرمایي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [ص: ۲۶] **ژباړه:** اوپه هوس پسې مه ځه چې بیا به دې د الله له لارې واړوي.

د شیطان په اړه فرمایي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ [فاطر: ٦] **ژباړه:** بې شکه شیطان ستاسې دښمن دی نو په دښمنۍ یې ونیسئ.

دا درې واړه انسان ته ګمراهي او نفسي غوښتنې ښایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې باسي نو مسلمان ته لازم دي چې د دوی د مبارزی لپاره خپله ملا کلکه وتړي ترڅو وربانديې غالب شي، نفس دې ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کیږدي او هم خپل خواهشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو ګاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له ګناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دښمن برلاسی شو.

۲ـ په مصیبتونو صبرکول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسا ن ته رسیږي ډېر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

د خپلوانو او دوستانو پر مړینې صبر

تر ټولو ډېر سخت غم او مصیبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مړینه ده، د دې خلکـو د مرګ پر وخت صبر ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د اړیکو قوت او نږدیوالی څرګندیږي.

د خلکو په اذیتونو صبر

دا شونې ده چې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شـریعت او اخلاقـو لـه حدودو څخه د باندې وي، پدې صورت او تـر هغه ځایـه چـې لـه شـرعي اصـولو څخـه مخالفت نه وي شوی هغه څوک چې ضرر ورته رسېدلی وي باید صـبر وکـړي او د هـر واړه ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا باید په یاد ولرو چـې دلتـه صـبر د تل لپاره د ظلم او ضرر قبلولو په معنا سره نه دی، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او بـرده باری له دایرې څخه نه وتل دي.

په ناروغۍ کې صبر

ناروغي داسې مصیبت دی چې هر انسان ورسره مخ کیږي، صبر کـول پـرې د مـؤمن د ګناهونو د رژیدو لامل ګرځي. پیغمبرﷺ چې د ام العلاء پوښـتنې تـه ورغـی او ورتـه یـې وویـل: «أبْشرِي يا أم العَلاء، فإن مَرَضَ المُسلِمِ يُذهبُ اللهُ به خطَايَاهُ، كما تُذهب النـــار خَبَـــثَ الذهبِ وَالفِضةِ»[1]

ژباړه: خوشحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي اللهﷻ د ده ګناهونـه داسـې پاکوي لکه اور چې د سرو او سپینو زرو خیرې پاکوي.

۳ـ صبر له معصیت څخه

له اللهﷻ څخه د وېرې او د هغه د لویۍ په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د حیاء پـه نیـت له ګناهونو څخه ځان ژغورل ، د هرډول ناروا او سرکشۍ څخـه ځـان سـاتل لـه معصیت څخه صبر بلل کیږي.

---

۱ - أبو داود

له معصیت څخه صبر ځکه ضروري دی چې له ګناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، په دې ډول صبرسره مؤمن د خپل ایمان قوت ساتي، ځکه په ګناهونو او نا فرمانیو سره د مؤمن ایمان کمزوری کیږي.

مسلمان باید د حرامو، شهوتونو او ګناهونو په وړاندې مقاومت وکړي او د نفس او شیطان غوښتنو ته تسلیم نه شي، همدغه مقاومت د ګناهونو په وړاندې له صبر څخه پرته بل څه نه دي.

پوښتنې

۱ـ صبر تعریف کړئ.

۲ـ د صبر اهمیت وواياست.

۳ـ په ناروغتيا کې صبرکول څه فايده لري؟

۴ـ له ګناهونو څخه د صبر کولو څو مثالونه وواياست.

کورنۍ دنده

د لوست مهم موضوعات په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د مسلمان حقوق

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ». قِيلَ: مَا هِىَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ ». [رواه مُسْلِمٌ]

د ځینو عباراتو معنا:

١. لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ: چې ورسره مخامخ شوې، نو سلام پرې واچوه.

٢. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ: چې یې دمیلمستیا بلنه درکړه، نو قبوله یې کړه.

٣. اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ: چې درڅخه د نصیحت غوښتنه وکړي، نصیحت ورته وکړه.

٤. عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ: چې وپرنجیده او (الحمدلله) یې وویل.

٥. فَشَمِّتْهُ: نوورته په (یرحمك الله) دعاء وکړه.

٦. مَرِضَ فَعُدْهُ: چې ناروغ شو، نو پوښتنه یې وکړه.

٧. مَاتَ فَاتَّبِعْهُ: چې مړشو، نو د جنازې لمانځه ته یې ورشه.

د حدیث ژباړه

له حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: د یو مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې ای د الله رسوله! هغه کوم حقونه دي؟ پیغمبرﷺ وفرمایل: کله چې ورسره مخامخ شوې، نو سلام پرې واچوه، کله چې د میلمستیا بلنه درکړي نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصیحت غوښتنه وکړي، نو نصیحت ورته ورکړه، او چې کله وپرنجیږي او الحمدلله ووایي، نو ورته په (یرحمك الله) دعاء وکړه، چې کله ناروغه شي پوښتنې ته یې ورشه او چې کله مړشو، نو د جنازې لمانځه ته یې ورشه.

د حدیث حکمت

دغه حدیث شریف د مسلمانانو یو پر بل باندې ځینې حقونه بیانوي، چې د دې حقونو مراعاتول د ټولنې د وګړو تر منځ د وروروګلوۍ او مینې د اړیکو په ټینګښت کې اساسي رول لوبوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلکو د حقونو په پیژندلو او مراعاتولو سره په ټولنه کې د یووالي او وحدت د ټینګښت لامل و ګرځي.

د حدیث ګټې اوحکمونه

۱- دمسلمان د حق پېژندنه

له حق څخه مراد هغه څه دي چې سرته رسول یې فرض، واجب، سنت او یا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ هغه اخلاقي نظام دی چې یو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بناء پرې مکلف دی.

۲_ د سلام اچولو حق

له ښو اخلاقو څخه یو سلام اچول دي، کله چې یو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي باید په سلام ویلو سره خپله لیدنه پیل کړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو کې لومړی شي. سلام اچول د اسلام خصوصیت، د پیغمبرﷺ سنت او ځواب ورکول یې واجب دي.

۳ـ هغه ځایونه چې سلام پکې نه اچول کیږي

په سلام اچولو کې سنت طریقه دا ده چې وړوکی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکی به پر ناست سلام اچوي، لږ خلک به په ډېرو سلام اچوي، مګر ځینې داسې حالات شته چې سلام اچول پکې غوره نه دي لکه:

- پر لمونځ کوونکي.
- د قرانکریم پر لوستونکي.
- د علم د زده کړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطیب باندې.
- پرمؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، یا په حمام کې وي.
- د ډوډۍ خوړلو یا اوبو څښلو پر وخت، که چیرې سلام اچوونکی په خوراک کې ورسره ګډون نه غواړي.
- هغه څوک چې په ګناه یا بې ګټې کارونو کې مشغول وي.

٤_ د بلنې (میلمستیا) منل

که یو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بناء لکه واده، عقیقه او یا بې له کوم مناسبته د میلمستیا بلنه ورکړي، نو پر بلل شوي لازم دي چې دعوت یې ومني، ځکه پیغمبرﷺ فرمایي: "مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ". **ژباړه:** که څوک مو میلمستیا ته دعوت کړي بلنه یې ومنئ.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زیاتیږي، که مناسبت نه وي، نو د بلنې شکریه ترسره کیږي، که بلنې ته ځواب ورنکړای شي د زړه د بدوالي لامل ګرځي

او نېکو اړيکو ته زيان رسيږي، خو که چيرې په ميلمستيا کې ناروا عمل ترسره کېده، نو مسلمان بايد له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له ګناه څخه ځان وساتي.

۵ــ نېکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وغواړي، نو لازم دي چې ورته نېکه مشوره ورکړي. که چيرې په کولو کې يې ګټه وه بايد ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ويره وه بايد ورڅخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال بايد داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنيوي او اخروي سرلوړي پکې نغښتې وي. په کار ده چې په مشورې ورکولوکې د هر ډول غولونې او غوړه مالۍ څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خيانت دی.

۶ــ عطسې (پرنجي) ته ځواب ورکول

د پرنجي په ذريعه الله ﷻ د انسان له مغزو څخه زيان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي، چې دا په بنده باندې د الله ﷻ لوی احسان دی، بنده ته ښايي چې د الله ﷻ د دغه نعمت شکر اداء کړي او پر ژبه (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ووايي. بل مسلمان ورور بايد له اوريدلو سره سم ورته دعاء وکړي، او ووايي: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) الله ﷻ دې پرتا ورحميږي. له دې څخه وروسته پر پرنجي کوونکي لازم دي چې د خپل مسلمان ورور ځواب په (يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ) سره ورکړي، نوڅوک چې د پرنجي پر وخت د الله ﷻ ستاينه ونه کړي نو د دعاء مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړ، يو د الله ﷻ د ستاينې (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ويلو څخه، او بل د مسلمان ورور له دعاء (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) څخه .

۷ــ د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه يو هم د ناروغۍ په حالت کې د هغه پوښتنه کول دي خصوصاً که ناروغ د خپلوانو يا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډيره ضروري ده.

د ناروغ ليدل او د هغه د حال پوښتنه ډير لوی فضيلت لري. که څوک د مريض تر څنګ کيناست، پر ده د الله ﷻ خاص رحمت رانازليږي او ملايکې ورته د مغفرت دعاء کوي. که څوک دکوم ناروغ پوښتنې ته ورشي بايد هغه ته تسلي او ډاډ ورکړي، هغه ته د صحت منلې دعاء وکړي او ورته پر مرض د صبر توصيه وکړي.

۸ــ د مسلمان په جنازه کې برخه اخيستل

يو له هغو وجايبو څخه چې مسلمان يې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نيکبختۍ په فکرکې اوسي. کله چې مسلمان مړشي، نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډېر محتاج شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په اړه يې الله ﷻ ته سوال او زارۍ وکړي چې د ده ګناهونه ور وبښي او راتلونکی ژوند يې ښايسته کړ ي. د مسلمان په جنازه کې په ګډون کولو سره د مړي، او د مړي د خپلوانو حقوق ادا

کېږي او هم په جنازه کې ګډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کېږي. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّه يَرْجِعُ مِنْ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ»[1]

ژباړه: څوک چې د ایمان په بناء او د ثواب په نیت د مسلمان په جنازې پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازې لمونځ پرې وکړي او هم یې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو بې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دینارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دینار وزن د احد د غره په اندازه دی، او چاچې وربانديې د جنازې لمونځ وکړ، بیا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو، نو د یو دینار په اندازه ثواب ورکول کېږي.

فعالیت

که مسلمان مړشي نو دکومو کارونو ثواب پس له مرګه ورته رسیږي؟ زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه پورتنی سوال ځواب کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

۱ ـ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ:

ب ـ فَشَمِّتْهُ:

ج ـ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ:

د ـ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ:

۲ـ د سلام اچولو ګټې وواياست.

۳ـ د ناروغ عیادت کوونکی باید کوم کارونه وکړي؟

۳ـ د جنازې لمونځ څه حکم لري؟

کورنی دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ، او د لوست ګټې په کتابچو کې ولیکئ.

۱ - صحیح البخاري

دوه مخى

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ. [متفق عليه]

د ځينو كلمو معنا

١_ مَعَادِنَ: د معدن جمع ده، كانونه.

٢_خِيَار: غوره كسان.

٣_الْجَاهِلِيَّةِ: له اسلام څخه مخكې زمانه.

٤_إِذَا فَقِهُوا: چې پوهه او فقاهت تر لاسه كړي.

٥_أَكْرَهُهُمْ: تر ټولو بد ګڼونكى.

٦_شِرَار: د شرير جمع ده، د خيار ضد دى، بد خلك.

٧_ذَا الْوَجْهَيْنِ: دوه مخى.

٨_هَؤُلَاءِ: هغوى.

د حديث ژباړه

له ابوهريره ﷺ څخه روايت دى، چې رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو به خلك د كانونو او معدنونو د زيرمو په څير ومومئ، نو څوك چې له هغوى څخه له اسلام نه دمخه په جاهليت كې غوره وو هغوى به په اسلام كې هم غوره وي، پدې شرط چې پوهه او فقاهت تر لاسه كړي. تاسو به د منصبونو او مسؤوليتونو په اړه غوره خلك هغه ومومئ چې ځان منصب او مقام ته رسول ډېر بد ګڼي، خو دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتى. تاسو به تر ټولو شرير او بد خلك دوه مخي ومومئ چې ځينو خلكو ته په يو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حدیث حکمت

په دې مبارك حدیث كې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په ګوته كړي چې په هر وخت كې د انسانیت په خیر، د ټولنې په ګټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بیایې هغه ناوړه صفات ذكر كړي چې دانساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانیت په تاوان او دټولنې په ضرر دي، هر څوك یې بد او ناوړه ګڼي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ انسانان داسې دي لکه طبیعي زېرمې

رسول الله ﷺ انساني پرګنې له طبیعي زیرمو او كانونو سره ورته بللې دي، فرمایي: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلك به د طبیعي زیرمو په څیر وموموئ، چې ځینې یې اصیل او ځینې یې كم اصله وي، ځینې یې ډېر ارزښتناك او ډېر قیمتي وي، ځینې یې بیا ارزښت او قیمت نه لري، ځینې كانونه د سرو زرو وي، ځینې د سپینو زرو وي.

انسانان كه چیرې په سمه توګه تربیه او په ګټورو لارو كې استخدام كړل شي نو په ټولنه كې به تر ټولو غوره اوبا ارزښته بڼه پیداكړي.

۲ـ كه څوك له اسلام څخه مخكې هم د نېكو اخلاقو او انساني فضایلو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خویونه په هغه كې موجود وي نو د دې حدیث شریف له مخې دغه سړی له غوره خلكو څخه شمېرل كیږي، د اسلام سپېڅلی دین هغو انساني غوره او نیكو خویونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان كې پیدا شوي وي وده او پراختیا وركوي.

۳ـهغه څوك چې دیني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې دیني پوهه ورسره ملګرې وي یعنې دیني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پیغمبرﷺ فرمایلي: «مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»[1]

ژباړه: چاته چې الله ﷻ دخیر اراده وكړي، نو فقاهت او په دین كې پوهه ور په برخه كړي.

---

۱ - صحیح البخاري

٤_د منصب په اړه غوره خلك

پیغمبرﷺ فرمايي چې د منصبونو او مسؤوليتونو په اړه غوره خلك هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد ګڼي، ځكه چې يوخو په طبيعي توګه عهده او منصب تكليف او كړاو لري. خو تر ټولو غوره خلك هغه دي چې عهده او منصب يو امانت او مسؤوليت ګڼي، د هغه دحق اداكولو څخه په ويره كې وي او انديښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضايع شي.

خو كه چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت كې منصب په غاړه اخيستل د غوره والي خلاف نه دى، نه په كې كوم ډول كراهت شته بلكې ملا به ورته كلكه ترې او له خلكو سره په مشوره او دالله تعالى په توكل به يې پر مخ بيايي، يقينا چې الله تعالى به ورسره مرسته كوي رسول اللهﷺ فرمايي: «مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شُفَعَاءَ وُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أُكْرِهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُه»[١]

ژباړه: چاچې قضاء او منصب وغوښت، په واسطو او سپارښتونو يې ترلاسه كړنو خپل ځان ته به وسپارل شي، د الله جل جلاله لخوا به مرسته ورسره نه كيږي، كه څوك دمنصب منلوته اړ كړاى شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو الله جل جلاله به يې مرستې ته پرښتې راوليږي.

د اسلام له سياسي او حكومتي اخلاقو څخه دادي چې بايد د اهليت او كفايت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې كړاى شي، نه داچې خلك خپله ورته په دروغو او رښتياوو كمپاين وچلوي. كه چاته منصب او چوكۍ د مسلمانانو د اعتماد پر اساس وركړل شوه، نو الله پاك به ورسره مرسته وكړي.

٥_دوه مخی انسان

ذوالوجهين هغه چاته وايي چې هرې ډلې ته د هغوى دخوښۍ او خوشحالۍ خبرې كوي، داسې ورته څرګندوي چې دى ددوى خواخوږى او له مخالفينو سره يې وران دى. چې دغه تعامل او چلن د منافقت، دروغو او غوړه مالۍ زيږنده ده.

د انسان په زړه او سينه كې چې نېك نيتونه او پخې ارادې وي نو چلن او سلوك يې په عمومي توګه له ټولو سره اصولي، متوازن او يو شان وي.

---

١ – رواه الترمذي

دوه مخي ډېر بد صفت دی، دوه مخی انسان سربېره پردې چې په ټولنه کې د نفاق، کرکې او دښمنۍ تخم کري، په خپله د ځان لپاره هم ډېرې نورې ناخوالې رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندې بې آبرو کېږي.

د اسلام مبارك دين دغه ناوړه صفت په كلكه غندلی او مسلمانان يې ترې په ټينګه منع کړي دي.

٦_د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري له ابوهريره ﷺ څخه د رسول الله ﷺ دغه حديث هم نقل کړی:

«لا يَنبَغِي لِذي الوَجَهينِ أنْ يَكونَ أَمِيناً» [١]

ژباړه: دا شونې نه ده چې له دوه مخي څخه امين شخص جوړ شي.

په همدې توګه د عمار بن ياسر څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوك چې په دنيا كې دوه مخونه ولري د قيامت په ورځ به د اور دوه ژبې ولري.

فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي او د دوه مخی د بدو پايلو په اړه دې مباحثه وکړي.

پوښتنې

١. د حديث ترجمه ووایاست.
٢. د منصب په اړه غوره خلك څوك دي؟
٣. ذوالوجهين څوك دی؟
٤. د ذوالوجهين سزا بيان کړئ.

کورنۍ دنده

د سيرت له معتبر كتاب څخه د عمر بن عبد العزيز (رح) دخلافت منلو کيسه ولولئ او په خپلو كتابچو كې يې وليكئ.

---

١ – الأدب المفرد للبخاري

د خوب آداب

عن الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ فَإِنْ مُتَّ مُتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پېژندنه

نوم يې براء، د پلار نوم يې عازب او د انصارو د اوس له قبيلې څخه و. پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو. د بدر د غزا پر مهال د عمر د کموالي له کبله ورته پيغمبرﷺ په غزا کې د ګډون اجازه ورنه کړه، خو د هجرت په دريم کال يې د احد په غزا کې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يې د پيغمبرﷺ سره په څوارلسو غزاګانو کې برخه اخيستې وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) کال د عبدالله ابن الزبيرﷺ د خلافت پر وخت په کوفه کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١. مَضْجَعَكَ: ستا د خوب ځای.
٢. اضْطَجِعْ: ډېره ولګوه.
٣. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په ښي اړخ باندې.
٤. أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ: سپارلی مې دی خپل ځان تاته.
٥. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ: او پرېښی مې دی خپل کار تاته.
٦. وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ: او تکيه کړې مې ده خپله ملا تاته. (يعنې پرتا مې خپل ځان سپارلی).
٧. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ: ستا له وېرې اوستا په هيله تاته رجوع کوم.
٨. لَا مَلْجَأَ: د تېښتې ځای نشته.
٩. وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ: ستا له عذابه د پناه اخيستو ځای نشته، خو يوازې ته يې.
١٠. الْفِطْرَةِ: د اسلام په دين.

د حدیث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ راته وویل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه، نو د لمانځه د اوداسه په څیر اودس وکړه، بیا په ښي اړخ ډېره ووهه او دا دعا ووایه: ای الله جل جلاله خپل ځان مې تا ته تسلیم کړی دی او خپل کار مې تاته سپارلی دی (یعنی پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې ستا ساتنې او حفاظت ته تکیه کړه په داسې حال کې چې ستا له عذابه ویرېږم او ستا د رضامندۍ امید لرم. نشته ځای د تیښتې، نشته دی خلاصون ستا له عذابه، مګر یوازې ته یې. ایمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ایمان مې راوړی په هغه پیغمبر چې تا رالیږلی دی، که چیرې (په همدې شپه کې) مړ شوې، نو خاتمه به دې د اسلام په دین وي.

د حدیث حکمت

پدې حدیث شریف کې نبي کریم ﷺ د خوب ځینې اداب بیان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره مکمل او هر اړخیز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانګړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د تعجب خبره نه ده چې پیغمبر اکرم ﷺ مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حدیث ګټې او احکام

۱ـ خوب ته د بدن اړتیا

انسانان د ورځې له خوا کارکوي او د کار له امله یې بدن ستړی او ستومانه کیږي، جسم یې ارامۍ ته اړتیا پیداکوي الله جل جلاله د خپلو بندګانو د راحت لپاره شپه رالیږلې ده چې په کې ویده شي، ترڅو ستړتیا یې ختمه او بدن یې دسبا دکار لپاره چمتو وي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾ [یونس: ٦٧]

ژباړه: الله جل جلاله هغه ذات دی چې پیدا کړې یې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ.

خوب د الله جل جلاله نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړل شي د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې دي چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعات کړي.

۲ـ خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني ضرورت دی، خو که چیرې مسلمان په دې نیت ویده شي چې د الله جل جلاله عبادت او بندګۍ لپاره یې بیا ذهن اوجسم تازه والی پیداکړي، ترڅو د

الله ﷻ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونه طریقه ویده او بیا راپاڅیږي، نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلیږي.

۳ـ له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډیر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴ـ په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پړ مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵ـ د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه د**آیة الکرسي** لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه را پاځیږي، نوباید له خوب څخه د راپاڅیدو دعاء ووایې، لکه: «الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذي رَدَّ عَلَيّ رُوحِي، وَعافاني في جَسَدِي، وأذِن لي بذِكْرِه »[1] . ژباړه: ثناء او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوګرځاوه، زما بدن یې روغ وساته، اوماته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرګ په څیر دی، هرکله چې الله ﷻ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا ورووبخښي، بنده لره ښایي چې شکر پرې وباسي.

۶ـ پر وخت ویده کیدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له بې خوبۍ څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخوتن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد ګڼل. البته که چیرې ناسته او مجلس د علماوو، نیکانو او حاجتمندو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅیدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کیدل

---

۱ – الأذكار النووية

ډيرې فايدې لري، يوه داچې په وخت ويده کيدلو کې د پيغمبرﷺ پيروي عملي کيږي بل دا چې د شپې په خوب سره ذهن او د بدن غړي پوره راحت مومي چې د ورځې خوب دغه خاصيت نه لري. همدا راز که څوک پر وخت ويده شي سهار له خوبه د پاڅېدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مينه او آسانی سره تللای شي.

پوښتنې

۱ـ د حديث راوي څوک دی معرفي يې کړئ.

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

– أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:

– وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ:

– لَا مَلْجَأَ:

– وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ:

– الْفِطْرَةِ:

۳ـ پيغمبرﷺ صحابي ته دخوب کوم آداب ورپه ګوته کړي وو ؟

۴ـ پر وخت ويده کېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

د خوب د آدابو په برخه کې لس کرښې مقاله وليکئ.

د فقهي
برخه

پنځه ویشتم لوست

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري چې الله تعالی زمونږ پیدا کوونکی او څښتن دی، د بشر د لارښوونې لپاره يې وخت پر وخت پیغمبران استولي، چې جناب محمد ﷺ تر ټولو وروستی پیغمبر دی، د اسلام کامل دين يې راوړی، څو خلکو ته سمه عقيده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان کړي.

اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دی، لکه څرنګه چې يې باورونه، خويونه او عبادات بيان کړي، همدا ډول د کورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانګړی نظام لري.

په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپيژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وکړي.

فعاليت

د قرآن او سنتو لاندينی هر يو عبارت د وګړو د ژوندانه په کومې برخې پورې اړه لري؟ ويې لولئ او په نوبت يکې مباحثه وکړئ.

١ - الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ [النـــور:٥٦] لمونځ بر پا کړئ او زکات ورکړئ.

٢ – ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل:٩٠] بيشکه الله تعالی په عدل امر کوي.

٣ - ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ﴾ [انفال :٦٠] د دوی (سره د جنګ) لپاره هغه پياوړتيا چې په توان کې مو وي برابره کړئ.

٤ - ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى:٣٨] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ کې په مشوره وي.

٥ - رسول الله ﷺ فرمايي: «الحكمة ضالةُ المؤمن أينما وجدها فهو أحق بها» حکمت د مؤمن ورکه ده، هر چيرې يې چې بيامومي، دی تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډير حقداره دی.

ګرانو زده کوونکو ! مونږ او تاسو د توحید د کلمې په منلو له الله تعالی سره دا تړون کړی، چې د بندګۍ او ژوند نظام به ستا منو او د بل چا نظریات او طرحې به چې د دین پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾ [القيامة:٣٦] آیا انسان ګمان کوي چې سریله (بې واګو) دې خوشې کړای شي.

نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لوري لارښوونو ته اړتیا لري.

څرنګه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندګان دي، نو هغه قوانین چې ده موږ ته رالیږلي دي له نیمګړتیا او تېري څخه پاک دي او په هغو کې هېڅ ډول نیمګړتیا او تېری نشته.

پوښتنې

١. د اسلام دین درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، یو یو مثال د هر یوه لپاره بیان کړئ.

٢. ((د اسلام دین د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.

٣. له کلمې طیبې سره د لوست اړیکه بیان کړئ.

٤. آیا له تاریخي پیښو څخه د انسانانو یو پر بل د ظلمونو مثالونه بیانولی شئ؟

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپیژنو، نو باید د هغه تعریف او بنسټیزې ځانګړتیاوې بیان کړو.

تعریف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآن او سنتو له لارښوونو او د اسلام پوهانو له نظریاتو څخه عبارت دی چې د وګړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بیانوي.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿لَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَكُمْ بَيْنَكُمْ بِٱلْبَٰطِلِ﴾ [النساء: ۲۹] په خپل منځ کې یو د بل مال په ناروا مه خورئ.

له پورتني آیت څخه جوتیږي چې وګړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده څو د هغه درناوی وکړي، اوپه ناروا یې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآن او سنتو کې سود، قمار، رشوت او ټګي حرام ښودل شوي او د بیعې (پلورلو پېردولو) اجارې، شرکتونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، دزکات، صدقاتو، بیت المال او میراث په هکله په تفصیل سره احکام ښودل شوي، د امت علماوو د قرآن او سنتو دا لارښوونې شرحه کړې او د نورو مالي معاملاتو احکام یې هم د قرآن او سنتو په رڼا کې بیان کړي، چې دا ټولې لارښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکیلوي.

په اوسنۍ نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسنۍ نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربیره دوه نور اقتصادي نظامونه هم مطرح دي چې خلک یې پیروي کوي: کاپیټالیزم او سوسیالیزم.

کاپیټالیزم

چې پانګوالي نظام او آزاد بازار هم ورته وایي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی، چې وګړو ته اقتصادي ډګر کې په زیاته آزادۍ ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت چارې محدودې ګڼي، د دې نظام پر بنسټ سود او قمار جواز لري، او ا فراد کولی شي چې له ډېرو لارو زیاته پانګه لاس ته راوړي.

سوسیالیزم (ټولنیز اقتصاد)

دا نظام له وګړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلي، د تولید وسایل یوازې دولتي ګڼي، وګړو ته د خصوصي ملکیت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلک باید دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپلو اړتیاوو په اندازه مال تر لاسه کړي، د وګړو یو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعالیت

شاګردان دې د پورتنیو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بیان کړي او څلور صورتونه دې نور هم په صنف کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپیتالیزم له نظره	د سوسیالیزم له نظره
۱ – سود خوړل			
۲ – له فرد سره ډیوري کول			
۳ – دولتي ماموریت			
٤ – زکات ورکول			

پوښتنې

۱. د اسلام اقتصادي نظام تعریف کړئ.

۲. دکاپیتالیزم او سوسیالیزم مهم عناصر راوپیژنئ.

کورنۍ دنده

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درې اقتصادي توصیې ولیکئ.

اوه ويشتم لوست

د اسلامي اقتصاد ځانګړتياوې

څرنګه چې په اوسنۍ نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، پانګوالي، سوسيالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو موږ بايد د دې نظامونو سترې ځانګړتياوې وپېژنو، ترڅو يې يو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانګړتياوې په لاندې توګه بيانيږي:

۱ – د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دين يوه برخه ده، خو سرمايه داري او سوسيالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې ديني لارښوونو ته ځانګړې پاملرنه نه ده شوې.

۲ – دوه ډوله ملکيت

په اسلامي اقتصاد کې ملکيت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکيت او ټولنيز ملکيت، هر وګړی کولی شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکيت لري چې د بيت المال په نامه يادېږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بنديز شته او نه پر دولت، په دې توګه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت بايد په اقتصادي چارو کې شريک شي دا کار کولی شي، خو په سرمايه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت بايد يوازې امنيت راولي او اقتصادی کړنې ونه لري، تجارت، توليد، ترانسپورت، آبادي، تعليم او کرنه بايد ټول خصوصي وي.

په سوسياليزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې بايد دولت سرته ورسوي او وګړي بايد يوازې له دولت سره په تعامل کې وي، هيڅوک بايد خصوصي ملکيت ونه لري.

فعاليت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفاوو د زماني د بيت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳ – اقتصادي مقيده آزادي

په اسلام کې هر وګړی اختيار لري، کوم کاروبار چې وغواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازې اخيستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واګو نه ده پرېښودل شوې، بلکې نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بندیزونه او مکلفیتونه وربانديې لګېدلي، لکه د سود، قمار او ټګۍ حراموالی او د زکات، عشر او مالیاتو لزوم.

خو په سرمایه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې، او په سوسیالیستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخیستل شوې ده.

٤ – ټولنیز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولنې په نمایندګۍ دنده لري، چې دوګړو لپاره دومره کارو وبار پیدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که یو څوك د مرض، معیوبیت، ماشومتوب او یا بوډاتوب له کبله په کار کولو قادر نه وي، نو دولت باید د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې لږ تر لږه یې ژوند وربانديې روان شي.

که څه هم په سوسیالیزم کې د ټولنیز خوندیتوب اصل شته، خو په کاپیټالیزم کې دا مسأله د یو اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هیڅوك له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

پوښتني

١ – د اسلامي، سرمایه داري او سوسیالستي اقتصادي نظامونو رابطه له دین سره بیان کړئ.

٢ – د غبرګوني (خصوصي او دولتي) ملکیت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بیان کړئ.

٣ – اقتصادي مقیده آزادي څه ته وایي ؟

٤ – ټولنیز خوندي توب شرح او د درې واړو مطرحو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بیان کړئ.

د اسلامي اقتصاد ښیګڼې

دا منل شوې خبره ده چې په اقتصادي نظامونو کې هغه غوره دی چې وګړو ته زیاته ښېرازي او پرمختګ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه یې وژغورې، ولسونه په ښه توګه له خپلو وسائلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه ګټه واخلي او خپل عایدات په عادلانه توګه په لومړیتوبونو کې ولګوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختګ مخه ونیسي او یا هم سرمایې د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي، چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بیا د هغوی غلامان وګرځي، په پایله کې د وګړو تر مینځ دښمنۍ راولاړوي او د ټولنې د افرادو تر مینځ د حسد او بېلتون لامل وګرځي.

که څه هم د کاپیټالیزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه برېښي، خو په عمل کې یې نتیجه دا شوه چې د افرادو تر مینځ یې په پانګو کې واټن زیات کړ، ځینې خلک د سود قمار او نورو ناروا معاملو له کبله زیات مالداره شول او ځینې نور د ډېرې بې وزلۍ له امله د مجبورۍ په حالت کې د هغوی تر اغیز لاندې راغلل، څرنګه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانګه والو او فقیرو خلکو تر مینځ فاصله پیدا کیږي او نا امني او دښمني خپریږي.

فعالیت

سرمایه د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په مقابل کې څنګه ځان مجبور ګڼي ؟ بحث پرې وکړئ.

په سوسیالیزم کې څرنګه چې خصوصي ملکیت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هیچا ته د هغه د عمل عوض نه ورکول کیږي، که لږ کار وکړي او که ډېر، که ښه کار وکړي، نوښت پکې راولي او که بې کاره، یوازې د اړتیا په اندازه مال ورکول کیږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پر مختګ مینځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورته دواړو نظامونو عیبونه نشته، ناروا کاروبار چې په لږ وخت کې د ډېرې سرمایې د ټولولو سبب ګرځي لکه سود او قمار حرام ګڼل شوي دي. که یو څوک ډېر مال په روا توګه تر لاسه کړي، د هغه په مرګ د ده مال د میراث د قانون پر بنسټ

وویشل شي، هر چا ته لږ لږ ورسیږي، نو که دا نظام په سمه توګه عملي شي د پانګه والو او فقیرانو تر مینځ واټن کمیږي، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر مینځ خوا خوږي پیدا کیږي او په ټولنه کې د دښمنۍ په ځای مینه ټینګیږي.

فعالیت

په قرآن کریم کې راغلي ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ [الحشر : ۷] د دې لپاره چې (دا مال یوازې) ستاسو د غنیانو تر مینځ لاس په لاس نه وي. د دې آیت په هکله مباحثه وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکیت د پولو دننه شتون لري، خلک د خپل کار ګټې په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوښښ او ابتکار کوي، پدې توګه ټولنه د پرمختګ په لوري روانیږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسیالستي اقتصاد ستړې نمونې په شوروي اتحاد کې دوه لسیزې وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ میلادي کال څخه راپدیخوا سرمایه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټیزو ځانګړتیاوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسیالستانو خصوصي ملکیت ومانه، کاپیتالیستانو دولتي ملکیت او په اقتصادي چارو کې د دولت فعال رول ومانه.

پوښتنې

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه کامیاب او غوره وي، او کوم ډول نظامونه ناکاره ګڼل کیږي.
۲. په سرمایه داري نظام کې ستره ستونزه دا ده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پایلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي ؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې داسې تدابیر نیول شوي چې د وګړو تر مینځ سرمایه عادلانه توزیع شي، په دې تدابیرو کې د ځینو نومونه واخلئ.

د میراث د علم اساسات

د میراث تعریف

د میراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسیله د میت (مړي) له متروکې څخه د هر وارث حقوق پیژندل کیږي.

موضوع: د میراث د علم موضوع د میت متروکه ده.

غرض: د دې علم غرض په متروکه کې د مستحقینو د حقوقو پیژندل دي، ترڅو د متروکې هرمستحق دمړي له متروکې څخه خپله برخه واخلي او یو پر بل باندې ظلم و نه کړي.

د میراث د علم غوره والی

د میراث علم ته نیم علم ویل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: «تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوه فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ...» (۱)

ژباړه: د فرائضو علم (میراث) زده کړئ، هغه نورو ته ور زده کړئ، ځکه هغه نیم علم دی.

د میراث ارکان

میراث درې ارکان لري چې عبارت دي له مورث، وارث او موروث څخه:

مورِث: هغه مړي ته ویل کیږي چې مال یا حق پریږدي.

وارث: هغه څوک دی چې د میراث مستحق وي.

موروث: پاتې مال یا ترکې ته ویل کیږي.

د میراث شرطونه: میراث لاندې شرطونه لري.

۱ – د مورِث مړینه.

۲ – د وارث ژوند وروسته د مورث له مړینې څخه.

۱– دغه حدیث حاکم په خپل مستدرک کې ذکر کړی دی.

په اسلام کې میراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، میراث هغه چاته ورکاوه چې وسله یې پورته کولی شوای او په جګړو کې یې ګډون کولای شوای، ښځو او ماشومانو ته میراث نه ورکول کېده، ښځې نه یوازې دا چې له میراث څخه بې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په میراث وړل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارك دین په راتلو سره، عدالت تامین شو، د ټولنې د افرادو تر منځ اړیکې د دوستۍ او ورورولۍ پربنسټ بنا شوې.

په اسلام کې میراث خپلوانو ته د نژدیوالي او اړتیا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لېرې خپل له میراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له میراث څخه بې برخې وي.

د نارینه وو برخه ځکه په میراث کې د ښځو له برخې څخه زیاته وي چې د نارینه وو اړتیاهم زیاته وي، هغوی د اولادونو اوښځونفقه په غاړه لري.

د متروکې متعلق حقوق

مخکې یاده شوه چې د میراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکې پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفین او تجهیز:

تکفین یوازې کفن ورکولو ته وایي او تجهیز عام دی، ځکه تجهیز هر هغه څه ته ویل کیږي چې د مړي په ښخولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کندل، ښخول او داسې نور.

۲- د مړي پوروونه:

که له تکفین او تجهیز څخه څه پاتې شي، د مړي پوروونه به ورڅخه اداء کوي.

۳- د مړي وصیت:

که مړي وصیت کړی وي، نو د هغه وصیت به د قرض له اداء کولو څخه وروسته د پاتې متروکې په دریېمې برخې کې جاري کیږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفین اوتجهیز، دین او وصیت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانوباندې وېشل کیږي او وارثان په لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض(د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه کسان دي چې په قرآن عظيم الـشان کې ټاکلې برخې لري.

عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته يې دپـلار لـه لـوري نـسبت کېـږي او لـه ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول کيږي.

ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض اوعصبه نه وي، لکه ماما.

دپورتنيو مستحقينو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحاموته ورکول کيږي.

موصی له: چې په ټول مال ورته وصيت شـوی وي او لـه پخوانيـو وارثـانو څخـه يـو هـم موجود نه وي، نو ترکه ده ته ورکول کيږي.

بيت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بيت المال ته ورکول کيږي.

؟؟ پوښتنې

۱- د ميراث د علم تعريف، غرض او موضوع ووایاست.

۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بيان يې کړئ.

۳- له اسلام څخه پخوا عربو کې د ښځو او ماشومانو د ميراث حالت څه و؟

۴- که چيرې څوک د خپل ټول مال وصيت وکړي او مړ شي، پدې بـاره کـې څـه ډول عمل اجرا کيږي؟

۵- د مړي وارثان په ترتيب سره بيان کړئ.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)

په قرآن کریم کې ډېر احکام په اجمالي ډول ذکر شوي او ځینې په تفصیل سره راغلي، له هغې جملې نه د میراث احکام دي، الله ﷻ په خپل مبارک کتاب قرآن عظیم الشان کې د میراث احکام په پوره تفصیل سره په دریو آیتونو کې بیان کړي، چې مونږ یې دلته په دریو لوستونو کې له ژباړې او تفصیل سره بیانوو.

﴿یُوصِیکُمُ اللّهُ فِي أَوْلاَدِکُمْ لِلذَّکَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَیَیْنِ فَإِن کُنَّ نِسَاء فَوْقَ اثْنَتَیْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِن کَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلأَبَوَیْهِ لِکُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن کَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ یَکُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِن کَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلأُمِّهِ السُّدُسُ مِن بَعْدِ وَصِیَّةٍ یُوصِي بِهَا أَوْ دَیْنٍ آبَآؤُکُمْ وَأَبناؤُکُمْ لاَ تَدْرُونَ أَیُّهُمْ أَقْرَبُ لَکُمْ نَفْعاً فَرِیضَةً مِّنَ اللّهِ إِنَّ اللّهَ کَانَ عَلِیما حَکِیمًا﴾ [النساء: ۱۱]

ژباړه: ستاسې د اولادونو په باب الله تعالی تاسې ته لارښوونه کوي، چې د نارینه برخه د دوو ښځو په اندازه ده، که (د مړي وارثان) له دوو نه زیاتې لونې وي، نو هغوی ته دې د ترکې له دریو نه دوه برخې ورکړای شي او که صرف یوه لور وارثه وي، نو نیمایې ترکه د هغې ده.

که د مړي اولادونه وي، نو د هغه مور او پلار هر یو ته دې د ترکې شپږمه برخه ورکړل شي او که یې اولاد نه وي، وارثان همدا مور او پلار وي، نو مور ته دې دریمه برخه ورکړل شي.

که د مړي ورونه او خویندې وي، نو مور به د شپږمې برخې حقداره وي (دا ټولې برخې به هغه وخت بېلیږي چې د مړي وصیت پلی او پور یې اداء شي. تاسې نه پوهیږئ چې ستاسې د مور پلار او ستاسې له اولاد نه کوم د ګټې له پلوه درته ډېر نژدې دي، دا برخې الله ټاکلې دي، په یقیني توګه الله عالم او د حکمت څښتن دی.

فعالیت

د پورتني آیت ژباړه په دقیق ډول وګورئ، چې د چا میراث پکې ټاکل شویدی، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق ګرځي.

پورتنی آیت د لاندې کسانو برخې بیانوي:

۱_ د نارینه اولاد برخه د ښځینه اولاد په پرتله دوه برابره ده.

۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لوڼو برخه:

الف: نیمايي: که لور یوه وي.

ب: دوه دریمې: که لوڼه له یوې څخه ډېرې وي.

کتنه: که د لوڼو پر ځای ځانته خور یا خویندې وي، همدا برخې ورکول کیږي.

۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:

الف: شپږمه: مور او پلار هر یو ته دمړي د اولاد (که نارینه وي یا ښځینه) د شتون په صورت کې.

ب: د مړي د اولاد د نه لرلو په صورت کې مور ته دریمه برخه ورکول کیږي او پلار عصبه ګرځي.

ج: د وروڼو د موجودیت په صورت کې مور شپږمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي.[1]

فعالیت

پورتنی لیکنې ته وګورئ او د هر یو صورت لپاره د آیت برخه ذکر کړئ.

پوښتنې

۱- مور په کوم حالت کې دریمه برخه مال اخلي؟

۲- لور ته څه وخت نیمايي مال ورکول کیږي؟

۳- مور او پلار څه وخت د مال شپږمه برخه وړي؟

٤- پلار کوم وخت عصبه ګرځي؟

کورنۍ دنده

پورتنی آیت حفظ کړئ.

۱ - که پلار وي وروڼه میراث نه وړي، خو د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکموي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصبه ګرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکمیږي.

د میراث په هکله قرآني لارښووني (۲)

د نساء سورت په (۱۲)آیت کې الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي:

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَو امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوٓاْ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پرېښي دي، د هغه نيمايي برخه تاسې ته رسېږي که اولاد يې نه وي، که يې اولاد وي بيا د ترکې څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصيت يې کړی وي د وصيت د پوره کېدو او پور له اداء وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکې نه د څلورمې برخې حقداري وي، که تاسي بې اولاده وئ، که ستاسي اولادونه وو بيا ستاسې د ترکې نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصيت د پوره کولو نه چې تاسي وصيت کړی وي او وروسته د پور له اداء کولو نه.

او که هغه نارينه يا ښځينه (چې د هغه ميراث بايد وويشل شي) بې اولاده هم وي، مور او پلار يې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) يې يو ورور يا يوه خور موجوده وي، نو ورور او خور هر يوه ته به شپږمه برخه رسيږي. او که دوی له يوه نه زيات وي نو د ټولې ترکې په دريمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسيدلی وصيت پوره شي او پور اداء شي، پدې شان چې زيان رسوونکی نه وي، دا د الله له لوري حکم دی او الله پوه باخبره او زغمناك دی.

فعاليت

پورتنی آيت وګورئ او لاندې شيان ترې راوباسئ.

۱ – د ښځې ټاکل شوې برخه د شرطونو سره.

۲ – د خاوند ټاکل شوې برخه له شرطونو سره.

۳ – پرته له دې دواړو د بل چا د ميراث په هکله پکې څه ويل شوي؟ بيان يې کړئ.

پورتني آيت کريمه کې د لاندې کسانو برخې ذکر شوې:

۱ـ د ښځې لپاره په قرآن کريم کې دوه ډوله برخې بيان شوې.

الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجوديت په صورت کې.

۲ـ د مېړه لپاره په قرآن کريم کې دوه ډوله برخې بيان شوې:

الف: نيمايي: د ښځې د اولاد د نه شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د ښځې د اولاد د شتون په صورت کې.

۳ـ دکلاله له ميراث څخه د مورني وروڼو او خويندو برخې:

کلاله: هغه نارينه يا ښځينه شخص ته ويل کيږي چې ژوندی پلار او اولاد و نه لـري، د ميراث ويش يې په لاندې ډول دی:

الف: شپږمه: که مړی يو مورنی ورور يا خور ولري.

ب: دريمه: که مورني وروڼه يا خويندې او يا دواړه ډلې له يو څخه زياتې وي.

کتنه: مورني وروڼه او خويندې د پورته ډول ميراث مړي په مال کې برابره برخه لري.

پوښتنې

۱- ښځه له مېړه څخه څومره ميراث وړي؟ په تفصيل سره يې بيان کړئ.

۲- مېړه د ښځې په مال کې څومره حقدار دی؟روښانه يې کړئ.

۳- د ميراث وېش به له وصيت او دين څخه وړاندې تر سره کيږي که څنګه؟

۴- مورني اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.

۵- د مورني اولاد ميراث د قراني لارښوونو په رڼا کې بيان کړئ.

٦- مورنی وروڼه څه وخت ميراث وړي؟

کورنۍ دنده

پورتنی آيت حفظ کړئ.

دوه دېرشم لوست

د میراث په هکله قرآني لارښووني (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶)آیت کې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلاَلَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُواْ إِخْوَةً رِّجَالاً وَنِسَاء فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ وَاللّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووایه: الله تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار یې هم نه وي) او د هغه یوه خور وي، نو هغه به د مړي نیمایي ترکه واخلي، که خور بې اولاده ومري، نو ورور به د هغې وارث وي.

که د مړي وارثان دوه خویندې وي، نو هغوی به د ترکې له دریو نه د دوو برخو حقدارې وي، که ډېر وروڼه او خویندې وي، نو د هر نارینه به د هرې ښځې په تناسب دوه چنده برخه وي.

الله تاسې ته حکمونه تشریح کوي چې تاسې لار ورکې نه شې او الله په هر شي پوه دی.

فعالیت

د پورتني آیت په رڼا کې لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

۱ – کلاله څه ته وایي ؟

۲ – یوه خور چې ځانته وي څومره میراث وړي؟

۳ – که خویندې له یوې څخه زیاتې وي او ورور ونه لري، نو څومره میراث وړي؟

٤ – وروڼه او خویندې که سره یو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده سړي یا ښځې چې مور او پلار یې هم مړه وي د میراث ویش: داسې څوک که مورنی ورور، وروڼه، خور او یا خویندې ولري، نو د میراث برخې یې په لاندې ډول دي:

۱_ د خویندوبرخې: که له پورته ډول میرات څخه یـوازې پلارنـۍ خوینـدې پـاتې وي، برخې یې په لاندې توگه دي:
الف: نیمایي: که چېرې د مړي نه یوازې یوه پلارنۍ خور پاتې وي.
ب: دوه دریمې: که د مړي خویندې له یوې څخه ډېرې وي.
۲_ که له دې ډول مړي څخه پلارني[1] ورونه او خویندې دواړه پاتې وي، نو د میراث په وېش کې نارینه ته دوه او ښځینه ته یوه برخه ورکول کېږي.
د میراث مړي میراث په هغه صورت کې چې ورونه او خوینـدې ورڅخـه پـه گـډه پـاتې وي ورور د خور دوه برابره برخه اخلي، یعني یو ورور په درې افغانیو کې دوه افغانۍ اخلي.
۳- که خور اولاد ونه لري، ورور یې وارث دی.

پوښتنې

۱- کلاله چا ته ویل کېږي؟
۲- د هغې درېیمې برخې خاوندان څوک دي، چې سړي او ښځې پکې د میراث په وېش کې برابر دي؟
۳- ورور د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟
٤- د شپږمې برخې خاوندان په گوته کړئ.

کورنۍ دنده

پورتنی آیت حفظ کړئ.

---
۱ له پلارني ورور یا خور څخه دوه ډوله ورونه او خویندې مراد دي، سکنی او یواځې له پلار څخه.

ذوي الفروض او د هغوی برخې

په قرآن کريم کې د ذوی الفروضو لپاره شپږ برخې بيان شوې دي:

۱- نصف (نيمه) $(\frac{۱}{۲})$

۲- ربع (څلورمه) $(\frac{۱}{۴})$

۳- ثمن (اتمه) $(\frac{۱}{۸})$

۴- ثلثان (دوه پردرې) $(\frac{۲}{۳})$

۵- ثلث (درېيمه) $(\frac{۱}{۳})$

۶- سدس (شپږمه) $(\frac{۱}{۶})$

د ميراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دوهم ډول يادېږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقين دولس (۱۲) کسان دي چې څلور يې نارينه او اته يې ښځينه دي.

د ميراث په مسايلو کې د هريوه له پاره مختلف حالات دي او په بيل بيل حالت کې هر يوه ته بيله برخه ټاکل شوې ده. نوضروري ده چې د هر يوه حالت په مختصره توګه ذکر شي، تر څو ګران زده کوونکي د ميراث له مهمو او زياتو پېښېدونکو مسايلو څخه خبرشي.

فعاليت

د ذوی الفروضو دا پورته څرګندې برخې له قرآن کريم څخه راوکاږئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومې برخې لري څلور تنه دي:

۱- پلار:

پلار درې حالته لري:

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم ترې راښکته وی موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{6}$) ورکول کیږي.

ب: که له پلار سره د مړي لوریا دمړي دزوی لور (که څه هم ترې راښکته وي) موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{1}{6}$) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کیږي.

ج: که د مړي اولاد (۱)(نارینه وي او که ښځینه) او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو په داسې حالت کې پلار یوازې عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول کیږي، بلکې ټول مال وړي.

۲- صحیح نیکه۲:

نوموړی د پلار د نشتوالي په صورت کې د پلار په ډول دی، خو په خوصورتونوکې ورسره توپیر لري چې دمیراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کیږي.

که چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي. د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی.

۳- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنګه چې اخیافي ورور او خور د میراث په تقسیم کې سره یو شان دي او کوم فرق نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کیږي که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف ګڼل کیږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شپږمه ($\frac{1}{6}$) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه ($\frac{1}{3}$) اخلي. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطیږي.

۴- زوج (مېړه) دوه حالته لري:

۱ - د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیږندو ته شامله ده .

۲ صحیح نیکه هغه دی چې مړی ته په نسبت کې یې ښځه نه وي راغلې اوکه راغلې وي فاسد جد بلل کیږي اوفاسد جد له ذوي الارحاموڅخه ګڼل کیږي.

الف: که چېرې د هغه مړه شوې ښځه اولاد ولري، نو مېړه ته د ښځې د متروکې څلورمه $(\frac{1}{4})$ ورکول کیږي.

فعالیت

د میراث د آیتونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د ښځې او خاوند میراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوې ښځه اولاد و نه لري نومېړه ته یې نیمایي $(\frac{1}{2})$ متروکه ورکول کیږي.

فعالیت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي ؟

پوښتنې

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوې برخې څو دي بیان یې کړئ؟
۲. پلار څو احواله لري واضح یې کړئ؟
۳. صحیح جد تعریف کړئ؟
٤. د اخیافي خویندو او ورونو احوال ولیکئ.
۵. زوج څو احواله لري بیان یې کړئ؟

خلور دېرشم لوست

د ښځینه ذوي الفروضو احوال

هغه ښځې چې څرګندې برخې لري اته (۸) دي:

(۱)ښځه (ماندینه):

ښځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې نه وي. ښځې ته د مېړه له ما ل څخه څلورمه $(\frac{1}{4})$ برخه رسیږي.

ب: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې وي، ښځې ته د مېړه له مال څخه اتمه $(\frac{1}{8})$ برخه ور رسیږي.

که له مړي څخه له یوې نه زیاتې ښځې پاتې شي، دوی ټولې په همغه ټاکلې برخه $(\frac{1}{4})$ یا $(\frac{1}{8})$ کې سره شریکې دي.

۲- لور:

لور درې حالته لري:

الف: که له مړي څخه یوه لور پاتې شي د متروکې نیمایي $(\frac{1}{2})$ برخه په میراث وړي.

ب: دوو یا زیاتو لوڼو ته د متروکې دوه ثلثه $(\frac{2}{3})$ ورکول کیږي.

ج: که چېرې له مړي څخه زامن او لوڼې دواړه پاتې شي، نو بیا لوڼې عصبه ګرځي او یو ورور د دوو خویندو اندازه اخلي. دمثال په توګه: که یو هلک او یوه نجلۍ پاتې شي د متروکې $(\frac{2}{3})$ د هلک او $(\frac{1}{3})$ د نجلۍ حق کیږي.

فعالیت: پورتني حالات عملاً په ټولګي کې تمثیل کړئ.

۳- د زوی لور:

که له مړي څخه زوی اویا دوه لوڼې پاتې وي، نو د زوی لور له میراث څخه محرومېږي او په نورو صورتونو کې مېراث ورکول کیږي چې تفصیل یې د میراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلاراو موردواړو څخه وي):

سکه خویندې پنځه احواله لري:

الف: يوې ته نيمايي ورکول کيږي.

ب: دوه يا زياتو ته ثلثان $(\frac{2}{3})$ورکول کيږي.

ج: که سکه ورور ور سره وي عصبه کيږي او ورور د دوو خويندو برابره برخه اخلي.

د: که چېرې د مړي د زوي لور ور سره پاتې وي، دوی عصبه ګرځي.

هـ: که چېرې د مړي پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطيږي.

۵- د پلار له خوا خويندې:

علاتي خويندې د اعياني وروڼو او خويندو د نه شتون په صورت کې د اعياني خويندو په ډول دي، خو په ځينو مواردو کې فرق لري چې د ميراث په کتابونو کې په تفصيل سره بيان شوي.

٦- مور:

مور درې احواله لري:

الف: مور هغه وخت سدس $(\frac{1}{6})$ اخلي چې د مړي زوی يا لمسی موجود وي که څه هم ترې ښکته وي اويا دا چې دوې يازياتې خويندې يا وروڼه له هر حيثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث $(\frac{1}{3})$ هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه يو هم موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث $(\frac{1}{3})$ هغه وخت اخلي چې يو له زوجينو ورسره وي او دا يوازې دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي:

۱- مثال: چې ښځه مړه شي، مېړه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، د ټول مال نيمايي دمېړه، د پاتې مال دريمه برخه دمور او دوه دريمې يې په عصوبت دپلار کيږي.

اصل مسأله له: ۲ ضرب ۳ = ۶ درې برخې (نيمې د هغو) د مېړه لپاره اوله نيم څخه پاتې مور ته ثلث يعنې يوه برخه اوپلار لپاره دوه برخې دي.

ښځه ۳ ضرب ۲=۶

مړی

پلار	مور	مېړه
۲	۱	۳

۲- مثال: چې مېړه مړ شي، ښځه، پلار او مور ورڅخه پاتې شي، ښځې ته د ټول مال ثلورمه، مور ته دپاتې مال دریمه او نور په عصوبت دپلار کیږي.

مېړه ۴

مړی

ښځه　　پلار　　مور

۱　　۲　　۱

په پورته دواړو صورتونو کې مور یو د زوجینو له فرض نه وروسته د پاتې مال دریمه برخه اخلي.

۷- جده (نیا): صحیح جده[1] ($\frac{1}{6}$) برخه میراث وړي. د مور په شتون ټولې جدې ساقطیږي او د پلار په شتون یوازې د پلار له خوا نیا له میراث څخه محرومیږي.

د جدو نور احوال د میراث په کتابونو کې موندل کیږي.

۸- اخیافي خور:

د اخیافي خور حالات د اخیافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

پوښتنې

۱- د لور احوال بیان کړئ.

۲- زوجه څو حالته لري واضح یې کړئ.

۳- اعیاني خویندې څو احواله لري بیان یې کړئ.

٤- مور څو احواله لري واضح یې کړئ.

٥- آیاجدات هر وخت د میراث حق لرونکې وي او که څنګه؟

---

۱ ـ صحیح جده هغې انې ته ویل کیږي چې مړي ته په نسبت کې یې فاسد جد راغلی وي. لکه د پلار مور، یا د پلار د پلار مور یا د مور د مور مور ، او مور د پلار مور صحیح جده نه ده هغې ته رحمي یا فاسده جده ویل کیږي.

عصبات

د عصباتو د میراث قاعده

له مړي څخه د عصباتو د میراث استحقاق هغه ته د درجې د نژدېوالي او لېرې والي پر اساس ټاکل کیږي. هر څوک چې په درجه کې مړي ته نژدې وي لومړی حق د هغه دی او بیا ورپسې نژدې چې ترتیب یې پدې ډول دی:

۱- د مړي فرع یعنې زامن که څه هم ترې را ښکته وي.

۲- د مړي اصل یعنې پلار که څه هم ترې پورته وي.

۳- د مړي د پلار جزء یعنې ورونه که څه هم ترې کښته وي.

۴- دمړي د نیکه جزء یعنې کاکا او زامن یې که څه هم ترې کښته وي.

که له مړي څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بیا د قرابت(نژدې والي او خپلوی) قوت اعتبار لري. یعنې چې له دوو خواوو له مړي سره قرابت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له یوه پلوه قرابت ولري، لکه ورونه چې مړي ته په درجه او مرتبه کې یو برابر دي، خو په قوت او قرابت کې سره توپیر لري. مثلاً ځینې اعیاني وي او ځینې علاتي وي.

علاتي ورونه د اعیاني وروڼو د موجودیت په صورت کې له میراث څخه محروم دي، ځکه اعیاني قرابت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعیاني خور د مړي د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي وروڼو د میراث مانع ګرځي، ځکه چې قرابت یې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعالیت

د عصباتو ترتیب په ژوندي مثال سره روښانه کړئ.

حجب

حجب په لغت کې منع ته وایې او په اصطلاح کې حجب دې ته وایي چې یو معین شخص د بل معین شخص د موجودیت له کبله له ټول او یا یوې برخې میراث څخه محروم شي.

حجب په دوه ډوله دی:
١- دنقصان حجب.
٢- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوك د بل چا د موجوديت له كبله په جز يې توگه له ميراث څخه محروم شي.

دحرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له كبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورثه دوې ډلې دي. يوه ډله يې هيڅ حجب حرمان نه قبلوي او دا ډله دغه شپږ كسان دي لكه:

١- زوی
٢- پلار
٣- مېره
۴- لور
۵- مور
۶- ښځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت كې مستحق او په بل حالت كې محروم گڼل كيږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذكر كړئ چې څينې وخت په كلي توگه له ميراث نه محروميږي

پوښتنې

١ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه كړئ.
٢- حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟
٣- د حرمان حجب كوم حجب ته وايي ؟
٤- هغه كومه ډله اشخاص دي چې هيڅ وخت له ميراث څخه نه محروميږي؟

د سهمونو (برخو) مخرجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې یادونه و شوه چې ټولې ذکر شوې برخې د خدایﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بیا په دوو ډولونو ویشل شوي دي. یو ډول نصف، ربع او ثمن دی. دوهم ډول ثلثان، ثلث او سدس دی.

څرنګه چې ذکر شوې برخې ټولې یو کسري عدد جوړوي، که هره یوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخرجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سدس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د یوې نوعې له سهمونو څخه دوې یا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه چنده) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول په لومړي ډول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعې جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي یعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف $(\frac{۱}{۴})$ او د ضعف ضعف $(\frac{۱}{۲})$ لپاره هم مخرج دی.

همدارنګه په دوهم ډول کې د سدس مخرج (۶) دی، نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دوهمې ټولې نوعې او یا یوې برخې سره په مسأله کې راشي نو مخرج یې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کیږي.

لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او مورنی ورور ورڅخه پاتې شول.

	٦	
مېړه	مور	مورنی ورور
نیمایي	دریمه	شپږمه
(۳)	(۲)	(۱)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لأم لپاره سدس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کیږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربعه د ټولې دوهمې او یا یې له ځینو برخوو سره راشي د مسألې مخرج (۱۲) کیږي لکه په دې مسأله کې: سړی مړ شو ښځه، پلارنۍ او سکنۍ خویندې ورڅخه پاتې شوې. ۱۲

مړی

ښځه	پلارنۍ خویندې	سکنۍ خویندې
ربع	سدس	ثلثین
(۳)	(۲)	(۸)

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دوهمې نوعې او یا یې له ځینو برخو سره په مسأله کې راشي د مسألې مخرج له (۲۴) څخه کیږي لکه په دې مسأله کې: شخص مړ شو ښځه، مور، دوه لوڼې او تره ورڅخه پاتې شول.

۲۴

مړی

ښځه	مور	دوه لوڼې	تره
ثمن	سدس	ثلثان	عصبه
(۳)	(۴)	(۱۶)	(۱)

له ذکر شوي بیان څخه څرگندیږي چې د میراث د مسألې مخرج به له لاندې مخرجونو څخه بهرنه وي.

(۲-۳-۶-٤-۸-۱۲-۲٤) نو د میراث د مسألو لپاره مخرجونه (۷) اووه تعین شوي او سهمونه شپږ دي.

پوښتنې

۱- د ذوی الفروضو ټولې تعین شوې برخې څو دي؟

۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دوهمې نوعې یا ځینو برخو سره گډ شي مسأله د څو نه کیږي؟

۳- ربع چې په مسأله کې له ثلث او سدس سره یو ځای شي مسأله د څو نه کیږي؟

٤- ثمن چې له دوهمې نوعې سره یو ځای شي د مثال په راوړلو سره مسأله توضیح کړئ.

۵- د میراث د مسألو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وایي چې د غلبې په معنی هم استعمالیږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وایي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج نه تجاوز وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وایي.

د لومړي ځل لپاره حضرت عمرﷺ پر عول باندې حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه. لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ خور ورثخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یې ۸ اته

مړی

مېړه	مور	پلارنۍ خور
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړی نوعې نوعې څخه د دوهمې نوعې له ثلث سره ګډ شوی، نو ځکه مسأله له شپږوڅخه شروع کیږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه ۳+۲+۳=۸ کیږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نوځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمرﷺ له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمانﷺ، حضرت علیﷺ حضرت ابن عباسﷺ او حضرت ابن مسعودﷺ له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباسﷺ عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو حصو په پورتني ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کیږي.

فعالیت

ښاغلی ښوونکی دې د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألې وڅېړي چې عول کوي او که نه او هم دې مخرج ورته وټاکې.

۱ – سړی مړ شو یوه ښځه، څلور لوڼه، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.

۲ – ښځه مړه شوه مېړه، دوه لوڼي، پلار او مور ترې پاتي شول.

۳ – ښځه مړه شوه یوه خور، مېړه، پلار او مور ترې پاتي شول.

٤ – سړی مړ شو، دوه ښځې، دوه لوڼې، مور او پلار ترې پاتي شول.

پوښتني

۱ - عول تعریف کړئ.

۲ – د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟

۳ – داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې له دولسو نه یې دیارلسو ته عول کړی وي.

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباین پېژندل

په ځینو مسایلو کې داسې پېښېږي چې په یوې یا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسیمېږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسېږي او کسر پیدا نه شي، نو تصحیح ته ضرورت محسوسېږي او تصحیح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباین باندې بناء کېږي، نوځکه له تصحیح نه وړومبې د دوی پېژندل ضرور دي.

تماثل: د هغو دوو یا زیاتو عددونو ترمنځ نسبت ته ویل کېږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه پنځه پنځه یا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وایي چې یو په بل کې داخل وي لکه ۲ او ۴، ۳ او ٦ او داسې نور، داسې هم ویلای شو: هغه عددونه چې وړوکی یې په لوی پوره تقسیم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کېږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وایي، چې که یو عدد بل عدد ته متوجه کړی شي هغه نه محوه کوي لیکن دریم عدد هغه دواړه محوه کوي لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کېږي او څلور باقي پاتې کېږي خو څلور چې شلو ته متوجه کړو په پنځه کرته او چې اتو ته یې متوجه کړو په دوه کرته یې تماموي. نو اته او شل په څلورو(بالربع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې دا دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباین: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وایي چې یو بل نه محوه کوي او دریم عدد یې هم نه شي محوه کولی، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباین موجود دی.

فعالیت

د لاندې عددونو تر منځ نسبت ذکر کړئ.

[۲۰، ۵ / ۹، ۱۱ / ۲٦، ۸ / ۷، ۷]

د عددونو تر منځ د توافق او تباین د پېژندلو طریقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کېږي، تر څو مفروق منه لـه مفـروق عـدد څخـه پـاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډېر عدد څخه تفریق کېږي، همدا عملیه په همدې شکل ادامه پیدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباین دی، که په دوو متفق شول، نو پـه نـصف توافق دی، که په دروو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شـول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر اخره ادامه پیدا کوي.

پوښتنې

۱. د تماثل تعریف او مثال بیان کړئ.
۲. د تداخل تعریف له مثاله سره ولیکئ.
۳. توافق سره له مثاله واضح کړئ.
٤. د تباین تعریف د یو مثال په ترڅ کې ولیکئ.
۵. د اعدادو تر منځ د توافق او تباین د پېژندلو طریقه و وایاست.

تصحيح

تصحيح له صحت څخه اخيستل شوې چې صحت روغوالي ته وايي. د مرض او ناروغی ضد ده او د ميراث د علم په اصطلاح کې تصحيح عبارت ده له وړوکي عدد نه د برخو اخيستل په داسې شان سره چې د مستحقينو په برخو کې کسر واقع نه شي.

د مسايلو تصحيح په اصل کې د رياضي د علم برخه ده او د ميراث په علم کې د اړتيا له کبله په تفصيل سره راغلې چې هغه په دې لنډ بحث کې نه ځايېږي، خو د بېلګې په ډول دوه مثاله راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر وارثانو باندې پوره تقسيم شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحيح ده او کوم ضرب ته ضرورت نه لري لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور يې شپږمه، د لوڼو يې دوه ثلثه او باقي يې په عصوبت د پلار کېږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دويم مثال: کله چې د برخو په ويش کې په يوه برخه کسر واقع شي او دسهامو او د رؤوسو تر منځ يې توافق موجود وي، نو د رؤوسو وفق د مسألې په اصل کې ضربوو، دضرب حاصل د مسألې تصحيح جوړېږي. او د هرچا سهم چې په مضروب کې ضرب شي حاصل يې د تصحيح څخه د هغوی برخه ده. لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله۶ ضرب۵= ۳۰ تصحيح۳۰ده

مړی

پلار	مور	لس لوڼې
۱ضرب۵=۵	۱ضرب۵=۵	۴ضرب۵= ۲۰

څلور په لسو پوره نه تقسیمیږي او نسبت د څلورو او لسو ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نیمايي چې پنځه دي باید په اصل مسأله کې چې شپږ دي ضرب کړو، د ضرب حاصل يې (۳۰) کیږي چې همدغه د مسألې تصحیح ده.

فعالیت

لاندې مسایل دې پداسې ډول حل شي چې د هیڅ وراث برخه کسر ونلري:

۱ – سړی مړ شو دوه ښځې، شپږ لوڼې، دری ځامن، پلار او یا مور ترې پاتې شول.

۲ – ښځه مړه شوه، میړه، درې خویندې او یو لمسی يې وارثان دي.

۳ – ښځه مړه شوه دوه مورني ورونه، پلار، مور او خاوند يې وارثان دي.

پوښتنې

۱- د تصحیح لغوي او اصطلاحي معنی بیان کړئ.

۲-که د هرې طایفې برخې په وارثانو پوره تقسیم شي د تصحیح صورت څرنګه دی واضح يې کړئ؟

۳- که د یوې ډلې وارثانو د برخو ویشل کسري شي، د برخو او وارثانو د شمیر تر منځ موافقت وي، د مسألې تصحیح به په څه ډول وشي ؟ د یو مثال په ترڅ کې يې واضح کړئ.

٤- یوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هیڅ طائفه کسر نه وي راغلی.

د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسيم طريقه

کله چې د مړي متروکه د مړي په وارثانو تقسيموو، نو لومړی بايد متروکه په نقدو (افغانيو) واړول شي، له دې وروسته به د وارثانو لپاره د مسألې تصحيح وشي، بيا د مسألې د تصحيح او متروکې تر منځ نسبت وکتل شي. که چېرې د متروکې او تصحيح ترمنځ نسبت تباين و، نو کوم سهم چې د هر وارث لپاره د تصحيح له مسألې نه رسيږي، هغه به په ټوله متروکه کې ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحيح د مسألې باندې تقسيموو.

د مثال په توګه: يو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼې تري وارثان پاتې شي اوترکه (۷)ديناره وي، د تقسيم عمليه په لاندې توګه صورت مومي.

مسأله۶

مړی

پلار	مور	دوې لوڼې
۱	۱	۴

دلته اصل مسأله (۶) او متروکه (۷) ديناره ده چې پر (۶) پوره نه تقسيمېږي او نسبت د ۶ او ۷ ترمنځ تباين دی، نو د پلار لپاره له اصل مسألې نه يوه برخه ده. يو به په (۷) کې ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسألې پر تصحيح (۶) تقسيم کړو، حاصل تقسيم چې $(1\frac{1}{6})$ کيږي د پلار برخه شوه.

همدا شان د مور حق $(1\frac{1}{6})$ديناره کيږي.

د لور برخه د مسألې څخه دوه ده، کله چې په متروکه کې ضرب شي ۱۴کيږي، که په شپږو تقسيم شي دوه صحيح يو پر درې ديناره هرې يوې لور ته رسيږي.

فورمول

$$\frac{\text{ترکه} \times \text{سهم هر وارث}}{\text{تصحيح مساله}}$$

او که د مسألې د تصحیح او متروکې ترمنځ نسبت توافق وي، نو باید د هر وارث برخه د متروکې په وفق کې ضرب او د تصحیح پر وفق باندې تقسیم شي، حا صل تقسیم د هر وارث برخه تشکیلوي.

فورمول: وفق ترکه × سهم هر وارث
وفق تصحیح

مثلاً: که په پخوانی مسأله کې متروکه (۸) دیناره وه.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د هر وارث سهم باید د متروکې په نیمایي کې ضرب شي او بیا حاصل ضرب د تصحیح په نیمایي تقسیم شي.

د پلار لپاره له اصل مسئلې نه یو او نیمایي د متروکې (۴) دي. ۱×۴=۴ کیږي، کله چې د مسئلې پر نیمایي (۳) تقسیم شي ۱,۳۳ کیږي. همدارنگه د مور برخه ۱,۳۳ دیناره ده. د یوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د متروکې په نیمایي (۴) کې ضربیږي ۲×۴=۸ کیږي چې کله د تصحیح پر نیمایي (۳) باندې تقسیم شي خارج قسمت ۲,۶۶ کیږي چې د هرې لور برخه تشکیلوي.

فعالیت

یو لک او شل زره افغانۍ پر لاندې وارثانو وویشی.

پر مېره ، درې ځامنو، څلورو لوڼو، پلار او مور.

تخارج

تخارج له خروج څخه اخيستل شوى دى او د ميراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارثانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارثانو له ډلې څخه د يو معين شي په اخيستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارثانوته پرېږدي، دا کار روا دى په دې شرط چې ټول وارثان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په يوه شي له متروکې څخه له نورو وارثانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحيح د مسألې نه طرح او باقي متروکه به په پاتې سهامو تقسيم شي، لکه چې مېړه د متروکې له ما ل څخه په يوه شي سوله وکړي لکه په دې مسأله کې: ښځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.

د مسألى اصل له مېړه سره ۶

مړې

مېړه	مور	تره
نصف	ثلث	عصبه
۳	۲	۱

کله چې زوج په يو شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شى غورځول کېږي او باقي متروکه په پاتې سهامو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (يوه) ټولې درې برخې وي تقسيمېږي، دوه برخې د مور او يوه برخه د تره کېږي. او يا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب ۴= ۳۲

مړي

ښځه	۴زامن
ثمن (اتمه)	عصبه
۱ ضرب ۴=۴	۷ ضرب ۴= ۲۸

که يو زوى پر يوه شي سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د يوه زوى برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) نه کم شي (۲۵) پاتې کېږي، نوڅلور برخې(۲۱) برخې درې زامنو ته چې د هر يو زوى لپاره (۷) رسيږي ورکول کېږي.

پوښتنې

۱. متروکه پر وارثانو باندې څرنگه وېشل کېږي؟ طريقه يې واضح کړئ.

۲. که يو سړی مړ شي او متروکه (۲٤) افغانۍ وي د هر وارث برخه څو کېږي؟

۳. تخارج تعريف کړئ

٤. که يوه ښځه مړه شي او له دې څخه مېړه، مورا و تره پاته شي او مېړه سره په يو شي جوړه راشي، له خپلې برخې تېر شي، نوره متروکه به څنگه ويشل کېږي؟

رد

رد په لغت کې رجوع او بېرته گرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و، د نشتوالي په صورت کې ذوي الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زياتيږي او اصل مسأله کمېږي، خو په عول کې اصل مسأله زياتيږي او د ذوی الفروضو برخې کميږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورگرځي

لومړی مثال: څوک مړ شو او دوې لوڼې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته رديږي

مړی ________________

دوه لوڼه

يعني ټول مال به په دوو لوڼو ويشل کيږي.

دويم مثال: ښځه مړه شوه مېړه او درې لوڼه ورڅخه پاتې شوې.

مساله د۱۲څخه ده، خو رد به يي ٤ ته کيږي

مړی ________________________________

مېړه	۳درې لوڼې
ربع	ثلثان
۳	۸

۳+۸=۱۱ يوه برخه زياتيږي، هغه بيرته يوازې لوڼو ته ورگرځي، چې د لوڼو برخه (۹)کيږي او د هرې لور(۳) برخې رسيږي، کله چې د اختصار عمليه تر سره شي، نو مسأله (۴) رد کيږي.

حمل

د مړي د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسايل پخوا ذکر شول خو که چېرې د وارثانو په ډله کې د مور په گېډه کې حمل هم شامل وي، نو د مړي متروکه به په وارثانو تقسيم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقوف پرېښودو کې علماء ډېر اختلاف لري، خو په دې خبره فتوی ده چې په يو زوی يا يوه لورکې چې د هر يوه برخه ډېره وي، هغه به موقوفه پاتې کيږي او کله چې ماشوم پيدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړي او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او زياته اندازه چې د هر وارث د برخې نه موقوفه پرېښودل شوې وي هغه وارث ته دې ورکړ شي.

پوښتنې

١- لاندې مسائل حل کړئ:

- د مړې نه درې خويندې او مور پاتې دي.
- د سړي د مرگ نه وروسته څلور لونې او ښځه پاتې دي.
- د مړي نه يوه لور، مور او ښځه پاتې دي.

٢- د رد معنی څرگنده کړئ.

٣- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کيږي؟

٤- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په گېډه ماشوم وي څه به ورسره کيږي ؟

٥- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کيږي؟

٦- کله چې ماشوم وزيږېده د ده د برخې سره به څه کيږي؟

جهاد

د اسلام ټول قوانين ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسيږي، نو که د وګړي او ټولنې ايمان، استقلال، ابرو او عزت د تيرې او ګواښ لاندې راځي، په وړاندې يې ستونزې او موانع رامنځ ته کيږي، د اسلام مبارك دين ددې موانعو د لرې کولو لپاره د ځانګړو احکامو په رعايت سره جهاد لازم کړی چې دمضمون پدې برخه کې به د جهاد تعريف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به يې اشنا شو.

د جهاد تعريف

جهاد په لغت کې د جَهد له کلمې څخه اخيستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهايي کار اخيستلو ته وايي.

په اصطلاح کې: د خدای (ﷻ) په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوښښ جهاد بلل کيږي.[۱]

د جهاد حکم

جهاد فرض کفايي دی، نو هرکله چې د ضرورت په وخت کې د خلکو يوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضيت ساقطيږي، خو که چېرې دښمن تيری وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته ضرورت و، بيا فرض عين ګرځي.

د جهاد د رواوالي دليل

۱- قرآن: الله (ﷻ) فرمايي: ﴿قَاتِلُواْ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ﴾ [التوبة: ۲۹] **ژباړه:** جګړه وکړئ له هغو کسانو سره چې په الله تعالی او د اخرت په ورځ ايمان نه لري.

۲- سنت: رسول الله (ﷺ) فرمايي: «الجهاد ماض إلى يوم القيامة» جهاد د قيامت تر ورځې پورې دوام لري.

۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضيت باندې د شرايطو د پوره کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

---

۱ - بدائع الصنائع

د جهاد تاريخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مکي دوران کې په هيڅ ډول پر عملي مقابلې لاس پورې نکړ، بلکې ديارلس کاله يې په صبر او زغم دين ته خلک راوبلل، په ژبنۍ بلنې او تمثيل سره يې اسلام د خلکو په زړونو کې ورځای کړ، په دې دور کې رسول الله (ﷺ) بدي په نېکۍ او کنځلې په خندا ځوابولې، د کفارو د ضرر رسونې او ځورونې مقاومت يې په سوله ييزه توگه کاوه. مسلمانان به دده د مبارکو سترگو لاندې ځورېدل اووژل کېدل، خو رسول الله(ﷺ) به دوی ته داسې لارښوونه کوله: "له جنگ نه لاس واخلئ او لمونځ ته مخه کړئ". په دې هم د کفارو زړه نه سړېده، بغض او کينه کې يې لږوالی نه راته، بالآخره مسلمانان مجبور شول چې خپل کور او ځای پرېږدي او هجرت وکړي، حتی داسې ورځ هم راغله چې مشرکانو د مسلمانانو مال، ملکيت، ځمکې او فصلونه په خپل منځ کې وويشل، بيا هم رسول الله (ﷺ) د کوم شکايت غږ پورته نکړ، د دوی هر ډول سپکاوی يې وزغمه، ترڅو چې الله تعالی د خپلې تشريع مطابق- چې په نړۍ کې به د ظالم لاس نيوی په زور سره کيږي- خپل پيغمبر ته د جهاد کولو فرمان صادر کړ.

د جگړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدينه منوره کې ځای پرځای شول، په دويم هجري کال کې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنی آيت چې په دې هکله نازل شوی په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمتونه بيانوي، فرمايي:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ۞ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۞ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۞ الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ۳۸ – ۴۱]

ژباړه: (بېشکه الله (جل جلاله) له مؤمنانو څخه دفاع کوي. پاک پروردگار هيڅ خيانت کار کافر نه خوښوي، هغوی ته د جنگ کولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنگ لپاره راغلل ترڅو و جنگيږي، خدای (جل جلاله) د دوی په مرسته قادر او بس دی، دوی د خپل ښار او وطن څخه په ناحقه په داسې حال کې ايستل شوي چې هيڅ جرم يې پرته له دې چې

ویل یې زمونږ پروردګار الله (ﷻ) دی نه درلود. که چیرې خدای(ﷻ) یو پر بل دفع نکړی، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عیسویانو کلیساوې، د یهودو معبدونه او هغه جوماتونه چې د خدای (ﷻ) نوم پکې ډیر یادیږي وران شي، بېشکه الله (ﷻ) د هغه چا سره چې دده (د دین) ملګری دی، ملګرتیا کوي، بېشکه خدای (ﷻ) د ډیر قدرت خاوند او غالب دی. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړ، لمونځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکۍ ته بلنه کوي، د بدۍ نه منع کوي او د ټولو چارو پای الله (ﷻ) لره دی.

فعالیت

ځیني وایي: که چیرې د اسلام دین د رحمت دین وي، ولې د جنګ دستور ورکوي؟ جنګ خو بد شی دی، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

پوښتنې

۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟

۲- د جهاد حکم بیان کړئ؟

۳- د جهاد د روا کېدلو دلیل ووایاست.

۴- د جهاد د تاریخي پس منظر په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

کورنۍ دنده

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله لنډه مقاله ولیکئ.

د جهاد لاسته راوړني

د جهاد تعریف، حکمت او پس منظر مو چې د اسلام ستر لارښود (ﷺ) وربانـدې مـامور شـوی ولوسـتل، اوس شـایي چـې د جهـاد مـوخې او د اسـلام پـه پیـل کـې د جنگ ځرنګوالي په هکله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه کړو.

د مسلمانانو د جهاد پایلې:

د تیرو دوو ایتونو په دوام کې الله تعالی فرمایي: ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ٤١] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې مونږ دوی ته په زمکه کې قدرت ورکړ نـو لمونځ بـه دروي، زکـات بـه ورکوي، په ښو چارو به امر کوي او له بدیو به منع کـوي او د ټولـو چـارو پـای د الله پـه لاس کې دی.

پورتنی ایت مونږ ته راښیي چې مسلمانان قدرت ته ورسیږي نو لاندې کارونه به تـر سـره کوي:

الف: د الله ﷻ عبادت به کوي. ځکه لمونځ د دیـن سـتنه ده او لـه الله ﷻ سـره د وصـل صحیح رمز دی.

ب: یو له بل سره مرسته کوي. ځکه زکات د اسلام پل دی او انسانان یو لـه بـل سـره یـو ځای کوي.

ج: امر بالمعروف نهی عن المنکر کوي. یعنې ځان په دې باندې متعهد کـوي چـې نیکـي به خپروي او له بدیو سره به مبارزه کوي.

د پیغمبر اکرم (ﷺ) جهاد

په اسلام کې جنګ د مقدساتو د دفاع، د ظلـم د ریـښو وچولـو او پـرې کولـو پـه خـاطر کیږي، د جنګ میدان، د وژلو میدان دی، خو بیا هم د اسلام د ځانګړو لارښوونو پـه رڼـا کې چې په دې هکله یې کړې، کېدای شي د مړینو مخنیوی وشي. په صـدر اسـلام کـې جنګونه په داسې معقوله توګه منظم شوي وو چې ډېره کمه وینه پکې تـوی شـوې او لـږ ځاني تلفات یې لرل، نو د دواړو طرفونو (کافرو او مسلمانانو) د مړو شمېر په ټولو غزواتو کې چې د دویم هجري کال څخه پیل او تر نهم کال پورې وغزېدې د ۱۰۱۸ تنـو څخـه

ډېر نشو، چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړیواله جگړه کې ۷ ملیونه وگړي وژل شوي او ۲۱ ملیونه ټپیان شوي.
په دویمه نړیواله جگړه کې چې کله د دواړو لورو وحشیان یو تر بله غېږ په غېږ شول د ۴۰ ملیونو څخه زیات انسانان ووژل شول، همدارنگه په روسیه کې د باطل کمونستي نظام واگو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو میلونو پوري انسانان ووژل شول.

فعالیت
د صدر اسلام جنگونه د شلمې پېړۍ له جنگونو سره مقایسه او د دواړو جنگونو اسباب له پایلو سره بیان کړئ.

د جهاد ځینې موخې او حکمتونه

الف – دفاع

له پورتني آیت څخه څرگندیږي چې اسلام خپلو پیروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونیسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون گواښوي او له منځه یې وړي، ترڅو یو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارك دین د حکمت په څنگ کې د مسلمانانو د قدرت په شتون هم ټینگار کوي چې د دعوت او بلنې ملگرتیا وکړي. الله (ﷻ) فرمايي:

﴿وَ قَاتِلُوهُمْ حَتّى لاَ تَكُونُ فِتْنَة وَ يَكُون الدّين كله الله﴾ [التوبة: ۳۹]

ژباړه: او هغو سره تر هغې وجنگیږئ چې هیڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دین د خدای شي.

ب – د مستضعفینو ازادي

په اسلام کې د جهاد یوه موخه د مظلومانو او کمزورو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قایمېدل دي، څنگه چې په قرآن کریم کې فرمايي:

﴿وَمَا لَكُمْ لاَ تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاء﴾ [النساء: ۷۵]

ژباړه: ولې د خدای (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزلو سړو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندې دي نه جنگیږئ؟

همدارنگه ربعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرلښکر دی داسې وايي: «الله ابتعثنا والله جاء بنا لنخرج من شاء من عبادة العباد الى عبادة رب العباد, ومن ضيق الدنيا إلى سعة الآخرة,

ومن جور الأديان على عدل الاسلام» **ژباړه:** الله (ﷻ) موږ را لیږلي یو څو هغه خلک چې الله غوښتي وي، د بنده ګانو له بندګۍ څخه د یو خدای (ﷻ) عبادت ته، د دنیا د تنګیو څخه یې د هغې فراخۍ او د ادیانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راوکاږو.

ج- د دعوت ازادي

د اسلام د سپېڅلي دین رسالت یو نړیوال رسالت دی، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا غږ د ټولو نړیوالو غوږونو ته ورسوي او په لارښوونو یې وپوهوي، لکه څنګه چې الله (ﷻ) فرمايي:

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ [آل‌عمران:۱۱۰]

ژباړه: تاسو (ای د رسول الله ﷺ امته) غوره امت یاست چې د انسانانو لپاره را لیږل شوي یاست (ترڅو) په نېکۍ امر وکړئ، له بدۍ نه منع وکړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ.

بناء مسلمانان ددې لپاره لیږل شوي چې بشر ته لارښوونه او هدایت وکړي.

پس هرکله چې زموږ د حق او حقیقي بلنې په وړاندې خنډونه رامنځ ته کېږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د ازادۍ د تامین لپاره موږ ته د جهاد اجازه راکړې. دې ټکي ته باید ځیر شو چې د حق او رېښتیني دعوت د تحمیلولو په خاطر جنګ او جګړه نشته، بلکې هرکله چې د حق دعوت د خپرولو په لار کې خنډ پیداشو او دا ازادي یې له منځه وړله، بیا د جګړې اعلان کیږي تر څو هغه موانع چې بندګانو ته د الله تعالی د پیغام رسولو په لار کې موجودې دي له منځه یوسي.

پوښتنې

۱- په صدر اسلام کې د جنګونو تلفات څومره و؟

۲- د کمونستي نظام قدرت ته د رسېدو لپاره څومره نفر وژل شوي او ددې نظام پای څه شو؟

۳- د جهاد ځینې حکمتونه بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د جهاد د موخو په هکله لس کرښې ولیکئ.

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفايي وي، هغه کسان چې د جنګ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امير په اجازه په جنګ کې شريک شي، خو کله چې جهاد فرض عين وګرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغوی جهاد فرض ګرځي.
مسلحانه جهاد په کوچنيانو او معيوبينو فرض ندی.

د جنګ نه وړاندې بلنه

سليمان بن بريده رضي الله عنه د خپل پلار نه روايت کوي: "رسول الله ﷺ به چې کله څوک د سرلښکر په توګه ټاکه، د تقوی او پرهېزګارۍ توصيه به يې ورته کوله او بيا به يې ورته وفرمايل: هرکله چې له خپل مشرک دښمن سره مخامخ شوې، هغوی ته د درېو څيزونو بلنه ورکوه:

١ -که چېرې يې د هو ځواب درکړ، لاس ترې واخله.

٢- او که يې انکار وکړ، جزيه ترې وغواړه، که يې قبوله کړه، ته يې هم قبوله کړه، او لاس ورڅخه ونيسه.

٣- او که جزيه يې هم ونه منله بيا له پاک پروردګار څخه مرسته وغواړه او ورسره جنګ پيل کړه. . ."

فعاليت

آيا په اسلام کې جنګ د عقيدې د تحميل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پيغمبر او د صحابه کرامو د سيرت په رڼا کې دا مسأله وڅېړئ او د (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره يې پرتله کړئ.

د جنګ په حالت کې د دښمن کوم کسان وژل کيږي؟ او کوم نه وژل کيږي:

د هغو کسانو وژل په جنګ کې روا دي چې عملاً، فکراً او يا مشورتاً په جنګ کې دخيل وي، مګر د هغو کسانو وژل جواز نلري چې په جنګ کې ګډون نلري، لکه: ښځه، ماشوم، سپين ږيري، ناروغان، فلج، معلول، ګوډ، ړوند، هغه راهب چې په کليسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور يا معبد ته پناه يوسي، هغه کسان چې د جنګ وس نلري او هغه چې په خپلو پټيو کې په کرکيله بوخت وي. خو که چېرته عملاً په جنګ کې شريک يا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بيا يې وژل روادي.
په دې اړوند انس رضي الله عنه له رسول الله ﷺ څخه دا ډول توصيه روايت کوي، فرمايي: "د خدای په نامه، د الله جل جلاله او د رسول الله ﷺ ددين لپاره ولاړ شئ، زاړه، ماشومان، ښځې او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژنئ"

له پورتني حديث څخه څرګندېږي چې د مسلمانانو د جنګ او مبارزې معيار د خدایﷻ حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هيڅ ظلم او جنايت نه رامنځ ته کېږي، يو بې ګناه انسان، ښځه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جګړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُواْ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ٧٦]

ژباړه: چاچې ايمان راوړی د خدایﷻ لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنګېږي.

په اسلام کې جنګ يوازې د اللهﷻ په لار کې دی، د هوی هوس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جنګ کول جهاد ندی، په دې اړه د رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وشوه، که يو څوک د خپلې زړورتيا ښودلو لپاره جنګېږي، يا د ريا (ځان ښودنې) لپاره جنګېږي. کوم يو د خدایﷻ لپاره دی؟ رسول اللهﷺ ورته وفرمايل: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» **ژباړه:** څوک چې د خدایﷻ د کلمې د پورته کولو لپاره جنګېږي، هغه د خدایﷻ لپاره جنګ (جهاد) دی.

د قوميت او نژاد لپاره جنګ کول جايز ندي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جنګونه د رنګ او نژاد پرستۍ په خاطر پېښېږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره ګڼي، عامه وژنه کوي، حا ل دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول اللهﷺ فرمايي: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ» **ژباړه:** څوک چې خلک قومي تعصب ته رابلي هغه زمونږ له ډلې څخه نه دی، څوک چې د قومي تعصب (نژاد پرستۍ) په خاطر جنګېږي هغه زمونږ له ډلې څخه نه دی او څوک چې په دې تعصب کې مړ شو، زمونږ څخه نه دی.

پوښتنې

۱- څوک په جهاد مکلف دي؟

۲- رسول اللهﷺ د جنګ نه وړاندې اسلامي لښکر ته څه توصيه کړې وه؟

۳- د جنګ په حالت کې د کومو کسانو وژل روا دي؟

۴- کوم ډول جنګونه حرام دي؟ روښانه يې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست يو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لنډيز دې وليکي.

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پياوړي او ځواکمن کوښښ په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو ويشل کېدای شي، چې له هغې جملې څخه ځينې يې عبارت دي له:

۱ـ مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تير جوړوي، ځکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتيا لري، او که مسلمانان مالي جهاد ونه کړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کريم کې د ځان او مال قربانول، يو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلګې په توګه په دې آيت کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾[التوبة: ۱۱۱] **ژباړه**: يقينا الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی ځانونه او مالونه د جنت په مقابل کې اخيستي دي.

۲ـ د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلايلو د دين رسولو او په عملي بڼه د دين په رېښتيني توګه تمثيلولو سره سر ته رسېږي، مسلمانان بايد د کفارو، منافقينو، مشرکينو، ملحدينو او بې باکه او نا ملتزمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانيت بيان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو کړو وړو هم د نورو لپاره بېلګه واوسي، څو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي. نو په دې توګه به د حق دين خپور شي، او همدا لار د دين د خپرولو لپاره تر ټولو اغيزمنه لاره ده، چې ټولو انبياوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسيږي د رسول اللهﷺ په طريقه خلک ښو کارونو ته راوبولي او له بدويو څخه يې منعه کړي.

الله تعالی فرمايلي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾[آل عمران:۱۱۰] **ژباړه**: تاسو تر ټولو غوره امت ياست د خلکو د ګټې لپاره وېستل شوي ياست، په نېکۍ امر کوئ او له بدۍ څخه منعه کوئ او په الله ايمان لرئ.

البته د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده، څو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډیر مهم مخکې کړي، د خلکو په څورونو او تکلیف صبر وکړي او له هغې ټولنې او محیط څخه چې دی دعوت پکې کوي با خبره واوسي.

۳ـ د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په ګاڼه باندې په پوښلو سره تر سره کیږي، څو ټول زیار وباسي دیني او نور ګټور علوم چې د انسانانو ټولنه هغو ته اړتیا لري زده کړي، او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د یو، کامل او هر اړخیز اسلامي تصور او ذهنیت خاوندان واوسي. په روایاتو کې له رسول اللهﷺ را نقل شوي چې فرمایلي یې دي: د علم او پوهې په هکله باندې یو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خیانت د مال له خیانت څخه ډیر بد دی، او هرو مرو به الله تعالی له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالی فرمایلي: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾ [التوبة: ۱۲۲].

ژباړه: د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دې ووزي، ولې له هرې سترې ډلې څخه یو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل څو په دین کې پوهه تر لاسه کړي او خپل قوم وویروي کله چې بېرته وروګرځي، څو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعالیت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځینې ارزښتناک ټکي شته چې باید عملي شي، ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو وویشي او د هغه پایلې دې ټکي په ټکي ولیکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅیړي.

٤ـ سیاسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو له پاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکمیت یوازې د الله تعالی وي، کله چې په اسلامی سیمو کې د دین احکام ترک شي او د مسلمانانو یو والی هېر کړای شي، نو په مسلمانانو لازمه ده څو کوښښ وکړي د اسلام د قوانینو تر سیوري لاندې د مسلمانانو د یووالي سره سره اسلامي حاکمیت په پښو ودروي.

۵ـ مسلحانه جهاد

د توري په مټ د طاغوت او د هغه د پلویانو په خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتیان چې د الله تعالی د دین په مقابل کې یې بیرغ اوچت کړی وي او د الله بندګان په خپله بندګۍ نیسي، ظلم او فساد یې په مخ کې اچولی وي، کېنتونه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دین له اقامې څخه مخنیوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي.

الله تعالی په دې هکله فرمایي: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ [البقرة: ۱۹۳]

ژباړه: او له هغوی سره جګړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاتې نه شي او د ژوند نظام ټول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا ډول فرمایي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

[التوبة: ۲۹] **ژباړه:** له هغو خلکو سره جګړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي څیزونه حرام نه ګڼي او د حق په دین رفتار نه کوي له هغو خلکو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جګړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزی په حالت کې جزیه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کیږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحي شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړوونکې قرینه (نښه) شتون ولري، بیا بیا د قرینې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخیستل کیږي.

فعالیت

له نفس، شیطان، او باندني دښمن سره جهاد کول یو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدینو په بریالیتوب کې د ځان جوړونې رول

په مورچلو کې د مجاهدینو د بریالیتوب بنسټیز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې څوک د خدایﷻ په لار کې جنګیږي او خلک د خدایﷻ دین ته رابولي، څه چې وایي هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بیا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي. په همدې خاطر رسول اللهﷺ فرمایي: «الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

ژباړه: مجاهد هغه څوك دی چې د خدای ﷻ په لار كې له خپل نفس سره جهاد وكړي.
انسان د ټولنې یو جز دی، ټولنه له وګړو څخه جوړه شوې، نو هر څوك چې د جهاد د فریضې په ترسره كولو كې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وكړي، ځان جوړ او اصلاح كړي، پرته له شكه دا ټولنه به له داسې پاكو وګړو څخه جوړه شي چې هیڅوك به یې د مقابلې ځواك ونلري.
نو په لنډ ډول ویلای شو، هر هغه څوك چې په جهاد اكبر كې بریالی شو، دا تن به ضرور په جهاد اصغر كې بریالی كیږي. كه څوك په جهاد اصغركې پاتې راغی جهاد اكبر كې یې بریالیتوب ناشونی دی، مګر په ډېرو لږو حالاتو كې به څه مخ په وړاندې لاړ شي، خو پایلې ته رسېدل محال دي.

پوښتنې

١- د خدای ﷻ په لار كې جهاد په څو جبهو كې ترسره كیږي: نومونه یې واخلئ.
٢- د دعوت او جهاد لپاره له قرآن كریم څخه یو دلیل ذكر كړئ.
٣- د ښوونې د جهاد لپاره له قرآن كریم او حدیثونو څخه یو یو دلیل ذكر كړئ.
٤- مسلحانه جهاد شرح كړئ.
٥- سیاسي جهاد څه مفهوم لري.
٦- د خپل ځان جوړول د مجاهدینو په بریالیتوب كې څه رول لري؟

كورنۍ دنده

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د تربیې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیكئ.

سوله او احکام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جنګ د ډېر لوړ هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادي ده ترسره کيږي،ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کيږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هرکله چې سولې ته د تګ ضرورت محسوس شي، نو هغه بې پامه نه غورځول کيږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دى، جنګ استثنايي حالت دى، قرآن کريم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الانفال: ٦١].

ژباړه: که چېرته هغوى سولې ته مايل شول، ته هم خپل ميلان ښکاره کړه، په الله ﷻ توکل وکړه، بېشکه خداى ﷻ اورېدونکى او پوه دى.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځينې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جنګ پېښيږي، چې په دې حالت کې بايد سوله وشي، قرآن کريم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ١٠]

ژباړه: هرکله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جنګ شي، د دوى ترمنځ سوله وکړئ، که يوه پربله ظلم او تېرى کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېرى کوي ،په مقابل کې يې ترهغه وخته وجنګيږئ چې سوله ومني او د خداى ﷻ حکم ته غاړه کيږدي، بيا د دوى ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرايطو سره سم)، د عدالت نه کار واخلئ، ځکه چې الله ﷻ عادلان خوښوي.

نو کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جنګ شوې، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تجزيې سره مخامخ کړي، بايد چې د اسلامي او ملي يووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قيمت چې وي پر وطن او ملت کې يووالى تامين شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کريم يې مونږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمايي: ″و الصلح خیر″ د سولې په ګټو وغږېږئ.

پوښتنې

۱- قران کریم د سولې په هکله څه فرمايلي دي؟

۲- که د مسلمانانو یو ټولۍ په بل ټولي حمله وکړي او سوله هم قبوله نه کړي، نو څه معامله باید ورسره وشي؟شرحه یې کړئ.

کورنۍ دنده

د سولې د اهمیت او د ټولنې د پرمختګ په هکله د هغې د رول په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

د ذمي عقد (تړون)

د عزتمن او سوکاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعایت په کې وشي د ذمي عقد دی، په دې لوست کې ورسره اشنا کیږو.

ذمه په لغت کې عهد او تړون ته وايي. اهل ذمه هغه کسان دي چې اسلامي حکومت تـه د جزیې (مالیې) په نامه دیوې اندازې مال په ورکولـو سـره د دوی ځـان، مالـل او حقـوق خوندي کیږي.

د اهل ذمه حقوق

ټول ذمیان هغه حقوق لري کوم چې مسلمانان یې لري. حضرت علـي کـرم الله وجهـه پـه دې هکله داسې فرمایي: ″دوی (ذمیانو) ددې لپاره جزیه منلې چې د دوی مالونه او وینـې داسې شي لکه زموږ مالونه او وینې″

اسلامي دولت مکلف دی چې له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کړي، د دوی ځان او مالـل وساتي، د دوی عقیدې او عبادت ځایونو پـورې غـرض ونکـړي، د کـسب او کـار زمینـه ورته برابره کړي.

د ذمي حقوق له منځه وړل حرام دي

ذمي ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله ﷺ په سختو ټکو داسې بیان کړی، فرمایي: « أَلاَ مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوِ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَجِيجُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» تاسې خبر شئ هر هغه څوک چې په ذمـي ظلـم وکـړي، یـا پـه ناحقـه دده حق وخوري، یا یې په داسې کار وګوماري چې هغه دده د طاقت څخه پورتـه وي، یـا دده د خوښې پرته ورڅخه شی واخلي، د قیامت په ورځ زه خپله د دوی مدعي یم)

جزیه څه شی ده؟

جزیه د هغه مال څخه عبارت ده چې ذمیان یې اسـلامي دولـت تـه ورکـوي، ددې پـه مقابـل کـې اسلامي حکومت دوی ته سهولتونه برابروي، د دوی ساتنه کـوي، د جنـګ نـه معـاف دي، دا هـم باید له یاده ونه ایستل شي چې په ماشومانو، ښځو، لیونو، عمر خوړلو او ړندو باندې جزیه نشته.

پوښتنې

۱ـ ذمه څه شی ده او اهل ذمه کوم کسان دي؟

۲ـ د اهل ذمه حقوق بیان کړئ.

۳ـ آیا جزیه باج اخېستنه ده که په مقابل کې یې ذمیان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه یې کړئ.